

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

172670

1830'DAN 1914'E HIRVAT YUGOSLAVİZMİ

HAKAN DEMİR

01716020

TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR. ERGUN AYDINOĞLU

İSTANBUL, 2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
1. GİRİŞ.....	1
2. İLİRİZM HAREKETİ	4
2.1. ERKEN DÖNEM HIRVAT SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ	7
2.2. İLİRİZM HAREKETİ'NİN BAŞLAMASI VE PROGRAMI	10
2.3. 1848'DEN SONRA İLİRİZMDEN YUGOSLAVİZME GEÇİŞ	16
3. YUGOSLAVİZM.....	21
3.1. J. J. STROSSMAYER VE F. RAČKI'NİN YUGOSLAVİZMİ	23
3.2. A. STARČEVIĆ VE E. KVATERNİK'İN PRAVAŞ DÜŞÜNCESİ	29
3.3. 1890'DAN 1903'E YUGOSLAVİZM VE PRAVAŞLIĞIN DEĞİŞİMİ	33
4. 1903'TEN SONRA YUGOSLAVİZM	36
4.1. STJEPAN RADIĆ VE YUGOSLAVİZM	41
4.2. SVETOZAR PRIBIĆEVIĆ VE YUGOSLAVİZM	44
4.3. FRANO SUPILO, ANTE TRUMBIĆ VE YUGOSLAVİZM	45
5. SONUÇ.....	50
KAYNAKÇA	54

ÖNSÖZ

Tez danışmanım Ozan Erözden'e ve tezin sonradan resmi danışmanlığını üstlenen Ergun Aydınoglu'na teşekkür ederim.

Dejan Jović ve Tihomir Cipek'e destekleri için teşekkür ediyorum.

ÖZET

Bu tezin amacı 1830-1914 arası dönemde Hırvatistan'da Yugoslavizm düşüncesinin gelişimini araştırmaktır. Güney Slavların birliğini hedefleyen bir düşünce olarak Yugoslavizm, önce İlizm Hareketi ile başladı. İlizm düşüncesinin kurucusu olan Ljudevit Gaj, Habsburg Monarşisi altında siyasi olarak parçalanmış olan Hırvatistan'da Slavon, Dalmaçyalı, Ortodoks / Sırp gibi bölgesel kimlikleri İilir adı altında birleştirmek istedi. Gaj, İilizm düşüncesini oluştururken, erken dönem Hırvat siyasi düşünce tarihinde kurulmuş olan İilirlik / Slavlık ve Hırvatlık arasındaki bağlantılardan ve dönemin Slavist çalışmalarından yararlandı. Gaj'ın İilizim programını nasıl oluşturduğu gösterilirken, aynı zamanda Hırvat soylularının 1102'de Macarlarla ve 1527'de Habsburglar ile yaptıkları anlaşmalara dayanarak devletlerini hiçbir zaman yitirmedikleri noktasından hareket eden Kroatizm düşüncesi (Hırvat devlet geleneği) ile İilizm düşüncesi arasındaki ilişki de anlatılacaktır. 1848, Habsburg Monarşisi'nde İilizmin kültürel bir hareketten siyasi bir harekete doğru dönüşmeye başladığı yıldır. Bu dönüşümle birlikte İilizm yerini Yugoslavizm düşüncesine bırakacaktır.

1860'dan 1903'e kadar olan dönemde Yugoslavizm, iki Katolik din adamı Josip Juraj Strossmayer ve Franjo Rački tarafından yorumlanmıştır. Hırvatistan'ın ulusal entegrasyonunu sağlamayı hedefleyen bir düşünce olarak Yugoslavizm, özellikle Hırvatistan sınırları içinde yaşayan Sırpların Hırvatlar ile birlikte Yugoslav adı altında birleşmesini istiyordu. Habsburg Monarşisi altında Yugoslavların birliğini hedefleyen Yugoslavizm düşüncesi Austroslavizm düşüncesinden etkilenmiştir. Hırvatistan'da Hırvat ulusçu düşüncesinin ideologları olan Ante Starčević ve Eugen Kvaternik'in Hırvat ulusal kimliğini nasıl yorumladıkları anlatılırken, Hırvat ulusçu düşüncesinin Yugoslavizm ile etkileşimi de gösterilecektir.

1903'ten sonra Stjepan Radić, Svetozar Pribićević ve Frano Supilo gibi politikacılar Yugoslavizm düşüncesi çerçevesinde Güney Slavların birliğini ve bu birlik içinde Hırvatistan'ın yerini nasıl gördüklerini ortaya koydular. Siyasi faaliyetlerini de bu çerçevede sürdürdüler. Bu tezde 1918'de kurulan Sırp, Hırvat, Sloven Krallığının kurulması sürecine Hırvatistan üzerinde meşruiyet tanıyan Hırvat Yugoslavizmi düşüncesinin ne olduğu incelenecektir.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to research the development of Yugoslavism idea in Croatia. Yugoslavism as an idea targeting unity of South Slavs, started with Illyrism Movement at the beginning. Ljudevit Gaj, founder of Illyrism idea wanted to combine regional identities such as Slavonic, Dalmatian, Orthodox / Serbian under the name of Illyr in Croatia, which was divided politically under Habsburg Monarchy. Gaj benefited from connections between Illyrism / Slavic and Croatian in the early Croatian political idea history and Slavic Works of the period while constituting Illyrism idea. Whereas it is indicated how Gaj constituted Illyrism program, at the same time, also it will be explained relation between Croatism idea (Croatian state tradition), acting from the point that Croatian nobles never lost their state based on agreements, which they made with Hungarian in 1102 and Habsburgs in 1527 and Illyrism idea. 1848 is the year, in which Illyrism transformed from cultural movement to political movement in Habsburg Monarchy. With this transformation, Illyrism will leave its place to Yugoslavism.

Yugoslavism was interpreted by two Catholic pious men namely Josip Juraj Strossmayer and Franjo Rački during the 19th century. Yugoslavism as an idea targeting to provide national integration of Croatia, wanted to combine especially Serbians, living within the boundaries of Croatia, with Croats under the name of Yugoslavian. Yugoslavism idea, targeting unity of Yugoslavians under Habsburg Monarchy, was also affected by Austroslavism. Furthermore, while it is explained how Croatian national identity is interpreted by ideologies of Croatian nationalist idea, namely Ante Starčević and Eugen Kvaternik in Croatia, relation and interaction of Croatian nationalist idea with Yugoslavism will also be indicated.

Politicians such as Stjepan Radić, Svetozar Pribićević and Frano Supilobegan to put forward unity of Southern Slavs under Yugoslavism idea and the place of Croatia within this unity. Furthermore, they maintained their political activities under this frame. Croatian Yugoslavism idea recognizing legitimation to progression of establishment of Serbian, Croatian, Slovenian Kingdom, established in 1918, will be studied in this thesis.

1. GİRİŞ

Bu tezin amacı 19. yy'da ortaya çıkan Yugoslavizm düşüncesinde bir Hırvat Yugoslavizmi yorumu olduğunu göstermek ve 1918'de Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'nın kurulması sürecine Hırvatistan üzerinden meşruiyet kazandıran Hırvat Yugoslavizmini anlatmaktır.

Hırvatistan üzerinden Yugoslavizm ideolojisini anlatmak ve buradan bir Hırvat Yugoslavizmi olduğunu öne sürmek için Hırvat ulusal kimliğinin kurulma sürecini ve bu sürecin Slavlık ve Yugoslavlık düşünceleriyle olan ilişkisini göstermek gerekiyor. Dolayısıyla bu tezde Hırvat ulusal kimliğinin kurulmasında Yugoslavizm düşüncesinin entegre edici bir etkisinin olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktır. Hırvatistan'da Slavlık ya da Yugoslavlık düşüncesini reddeden Hırvat ulusçu düşüncesi de ortaya çıkmıştır. Zamanla Hırvat Yugoslavizmi ve Hırvat ulusçu düşüncesi yakınlaşmışlardır. Bu noktada ideolojiler arasında karşılıklı etkileşimlerin ve değişimlerin yaşandığı ve onların bu değişimlerle birlikte kendilerine meşruiyet oluşturmaya çalıştıklarını söylemek mümkün. Hem Hırvat Yugoslavizminin hem de Hırvat ulusçu ideolojisinin temelde paylaştıkları ortak nokta; Hırvat devlet geleneği düşüncesidir. Bu düşünce Hırvatların önce 1102'de Macarlarla ardından da 1527'de Habsburglarla yaptıkları gönüllü anlaşmalar sonucunda devletlerini hiçbir zaman yitirmediklerini ve daima bir parlamentoya ve vali anlamında bir Ban'a sahip olduklarını vurgulamaktadır. Habsburg Monarşisi yönetimi altında Hırvatistan toprakları; merkezi Zagreb olan Kuzey Hırvatistan ya da Banovina Hırvatistan'ı, Slavonya, Dalmaçya ve Osmanlı fetihlerine karşı koyabilmek için kurulan Vojna Krajina gibi bölgelere ayrılmış ve siyasi açıdan parçalanmış durumdaydı.

19. yy'da Hırvatistan ya da Üçlü Krallık, (Hırvatistan, Dalmaçya, Slavonya) Viyana ve Budapeşte tarafından yönetiliyordu. Hırvatistan'da bölgesel kimlikler oluşmuştu. Horvat, Dalmaçyalı, Slavon ve Sırp kimlikleri bölgesel kimliklerin başlıcalarıydı. Bu nedenle önce İlizm ardından Yugoslavizm, bu bölgesel kimlikleri ortadan kaldırmayı ve Üçlü Krallık topraklarını (Hırvatistan, Slavonya, Dalmaçya) birleştirmeyi amaçlamışlardı.

Çalışmanın birinci ana bölümünde, İllirizm Hareketi anlatılacaktır. 19. yy'da başlayan İllirizm Hareketi, Hırvat adının Slavlıkla bağlantı kurmasını ve Hırvatlığın Slavlık yoluyla tanımlanmasını sağlamıştır. Ancak İllirizm öncesinde de Slavlık ve Hırvatlık arasında bağlantı kurulmuştu. 16. yy'dan 18. yy'a kadar dönemin düşünce adamları bu bağlantıları işleyerek bir temel oluşturmuşlardı. Dolayısıyla erken dönem Hırvat siyasi düşünce tarihinde Hırvatlık / Slavlık bağlantısının kurulduğu dönem incelenecektir. İllirizm öncesi bu dönemi göstermek bize daha sonraki dönemleri anlamamıza yardımcı olacaktır. Daha sonra İllirizm döneminde hareketin önderlerinden Ljudevit Gaj'ın İllirizm programını nasıl oluşturduğu ve İllirizm ideolojisinin biçimi ve hedefleri anlatılacaktır. Burada entelektüellerin düşüncesinde İllirizmin ne olduğunu ve onun Hırvatlıkla nasıl ilişkilendirildiğini göstermek önemlidir. Hırvatistan'da farklı bölgesel kimliklerin oluştuğunu; bu bölgesel kimliklerden biri olan Hırvat kimliğinin o dönemde Horvat anlamına geldiğini ve bu kimliğin de Kuzey Hırvatistan bölgesinin başat kimliği olduğunu önemli bir bilgi olarak görmek gerekiyor. Dalmaçyalı, Slavonyalı, Horvat ve Ortodoks / Sırp kimlikleri Hırvatistan içindeki farklı bölgesel kimliklerdir. Bunları entegre edebilmek İllirizm ideolojisinin hedefi olmuştur. 1848 devrimleri döneminde İllirizmin Yugoslavizme dönüşümü de bu bölümde anlatılacaktır.

Çalışmanın ikinci ana bölümünde, Yugoslavizm ideolojisinin 1860 yılından 20.yy başına kadar olan gelişimi üzerinde durulacaktır. Hırvat ulusal kimliğinin, Hırvat adı altında kurulmasını hedefleyen ve Hırvatistan'ın devlet geleneği düşüncesine vurgu yapan Hırvat ulusçu düşünce kendi ideologları Ante Starčević ve Eugen Kvaternik'in gözüyle, Yugoslavizm düşüncesi de iki Katolik din adamı Josip Juraj Strossmayer ve Franjo Rački'nin yorumuyla anlatılacaktır. Yugoslavizm düşüncesinin, Habsburg Monarşisi'nde yaşanan gelişmelere bağlı olarak geçirdiği değişim anlatılırken, Hırvat ulusçu düşüncesiyle olan etkileşimi üzerinde de durulacaktır. İki ideolojinin birbirlerine karşıt konumdan nasıl birleşmeye doğru gittikleri gösterilecektir.

Tezin üçüncü ana bölümünde, Hırvat Yugoslavizminin ve Hırvat ulusçu düşüncesinin farklı yorumları çerçevesinde kurulan siyasi partilerin arasındaki ideolojik farklılıklar anlatılacaktır. Bu nedenle önce Hırvat Halk Köylü Partisi'nin lideri Stjepan Radić'in Yugoslavizm düşüncesine yer verilirken, ardından önemli bir siyasetçi olan Hırvatistan Sırbı Svetozar Pribićević'in Yugoslavizm yorumu anlatılacaktır. Dalmaçyalı iki politikacı Frano Supilo ile Ante Trumbić'in Yugoslavist programlarına değinilirken,

Napredna Omladina'nın (İlerlemeci Gençlik) liberal burjuvazinin etkisi altındaki Yugoslavist düşüncesine de yer verilecektir. Ayrıca Sosyal Demokratların Yugoslavizm düşüncesine değinilecektir. Bu bölüm Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Hırvat Yugoslavizmi düşüncesinin farklı yorumlarını anlatmaya çalışacaktır.

Bu tezde Yugoslavizm düşüncesinin Hırvat yorumunu ele almak şu açıdan önemli olabilir. Yugoslavya, belli ölçüde Hırvat-Sırp anlaşması üzerinden giden ve bunların karşılıklı anlaşmaları ile varlığını devam ettiren bir devlet oldu. Dolayısıyla Hırvatistan'ın Yugoslavizm yorumunu göstermek, Hırvatistan'ın Yugoslavya'nın kurulmasına neden katıldığını anlamayı sağlayacaktır.

Hırvat Yugoslavizmi nedir sorusuna yanıt ararken, Hırvat Yugoslavizminin Horvat, Slavon, Dalmaçyalı ve Sırp gibi bölgesel kimlikleri Yugoslav adı altında birleştirmeyi amaçladığını ve bu nedenle de Hırvatistan'ın ulusal entegrasyonunu sağlamaya çalıştığını göstermeye çalışacağız. Hırvat Yugoslavizmi aynı zamanda Hırvatistan'ın bütünlüğünü sağlamayı amaçlayan bir düşünceydi. Yugoslavya, bu bütünlüğün sağlanabileceği önemli bir çerçeve olarak düşünülmekteydi. Bu nedenle Yugoslavya'nın kurulması Hırvatistan açısından meşruydu.

2. İLİRİZM HAREKETİ

İlirizm Hareketi'nin ortaya çıktığı dönemin yapısını bilmek; İlirizm düşüncesinin neyi değiştirmeyi amaçlandığını anlamayı sağlayacaktır. Bu nedenle hareketin başladığı dönemde Hırvatistan topraklarının durumunu göstermek gerekiyor.

19. yy'da Hırvatistan; Habsburg Monarşisi yönetimi altında siyasi olarak parçalanmış ve farklı bölgesel kimliklerin olduğu bir yerdi. Zagreb'in merkezi olduğu, vali anlamına gelen Ban tarafından yönetilen, Banovina Hrvatska Habsburg Monarşisi içinde Macaristan'a bağlı bir bölgeydi. Macaristan sınırları boyunca uzanan Slavonya bölgesi de Banovina Hırvatistan'ı ile birlikte Budapeşte tarafından yönetilmekteydi. Zagreb merkezli olduğunu belirttiğimiz bölge, kaykavca lehçesinin¹ konuşulduğu ve Hırvat kimliğinin baskın olduğu bir yer olarak, Hırvat devlet geleneğinin sürdürücüsü ve Hırvat soylularının da bu geleneğin temsilcisi olduğu düşünülen bir bölgeydi. Bu düşünceye göre; geçmişte Üçlü Krallığın başındaki yöneticiler önce 1102'de Macaristan Kralı ile anlaşma yaparak Macaristan yönetimine, ardından da 1527'de Hırvat soyluları Habsburg Kralı ile sözleşme imzalayarak onun koruyuculuğu ve yönetimi altına girmişlerdi. Hırvatistan'ın sözleşme yoluyla gönüllü olarak bu devletlere katıldığı ve Hırvat devlet geleneğinin hiçbir zaman yitirilmediği düşüncesi Hırvat siyasi tarihinde canlı tutulmuştur.²

¹ Josip Lisac, *Hrvatski Govori Filolozi Pisci*, Zagreb: Matica Hrvatska, 1999, s. 9. Hırvat dilinin üç lehçesi bulunmaktadır. Bunlar kaykavca, stokavca ve cakavca lehçeleridir. Kaykavca ve cakavca lehçeleri Hırvatistan'da konuşulurken, stokavca lehçesini Hırvatlarla birlikte Sırlar, Karadağlılar ve Boşnaklar konuşur. Stokavca, Hırvatların çoğunluğunun konuştuğu lehçedir. Üç lehçe de aynı dil sisteminin içinde yer almaktadır.

² Josip Horvat, *Politička Povijest Hrvatske*, Zagreb: August Cesarec, 1990, s. 14-16. Josip Horvat'a göre Hırvat adından tarihi kaynaklarda ilk kez II. ve III. yy'da bahsedilmektedir. Hırvatların ve Sırların Balkan Yarımadası'na VII. yy'da geldikleri görüşü yaygındır. IX. yy'da Dalmaçya bölgesinde Velebit ve Cetinje şehirleri arasında Hırvat adını taşıyan bir devlet kurulduğu kabul edilmektedir. Bu devlet IX. yy'ın başında Prens Trpimir döneminde Adriyatik'te önemli bir siyasi güç haline gelmiştir. 879'da devletin başındaki Prens Branimir bağımsız hareket etme yeteneği kazanır. Bizans ile müttefik olan Prens Tomislav, Bulgaristan Kralı Simeon ile mücadele eder. Tomislav döneminde Hırvatistan sınırları Dalmaçya'dan kuzeye Banovina Hırvatistan'ı ve Slavonya'ya doğru yayılmıştır. Bu dönemde Macarlarla da mücadele edilmiştir. 925 yılında Bizans Kralı tarafından Prens Tomislav'a kral unvanı verilir. En parlak dönemini Kral Petar Krešimir IV (1058-1074)) zamanında yaşayan krallık "*Regnum Croatiae et Dalmatiae*" adını taşımaya başlamıştır. Kral Zvonimir döneminde gücünü kaybetmeye başlayan devlet, Venedik'in Dalmaçya'da etkili olmaya başlamasıyla zayıflamıştır. 1102'de Hırvat soyluları, Macaristan Kralı Koloman'ı "*Pacta Conventa*" anlaşmasıyla Hırvatistan Kralı olarak kabul ederler. Bu hükümdarın kişiliğinde gerçekleşen birliktir. Hırvat kralını seçen Šubićler ve Frankopanlar dönemin güçlü Hırvat soylu aileleridir. Macar Arpad hanedanı (Arpadovići) Kuzey Hırvatistan bölgesinde krallığı ve tahtı ele geçirir. Ancak 1102 tarihli anlaşmayla Arpadovićler, Kuzey Hırvatistan'ın (Banovina Hırvatistan'ı) özerkliğini kabul etmişlerdir. Dalmaçya ise Venedik tarafından tamamen ele geçirilmiştir. Kuzey Hırvatistan'ı Slavonya ile birlikte ele geçiren Macaristan, Dalmaçya üzerinde hakimiyet kurabilmek için

İlir hareketinin ortaya çıktığı dönemde Hırvat adının, Horvat anlamına geldiğini ve Horvat adının da Banovina Hırvatistan'ına özgü bölgesel kimliklerden biri olduğunu bilmek İlizmin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Üçlü Krallık; Hırvatistan, Slavonya ve Dalmaçya bölgelerinden oluşmaktaydı.

Osmanlı akınlarına karşı koyabilmek amacıyla Avusturya yönetimi tarafından askeri bir bölge olarak kurulan Vojna Krajina bölgesi de bulunuyordu.³ Osmanlı fetihleri sonucunda Balkanlardan kaçmak zorunda kalan Ortodokslar / Sırlar bir zamanların Üçlü Krallığına yerleşmeye başlamışlardı.⁴ Balkanlardan kaçan

Venedik'le mücadele etmeye başlar. Macaristan ve Venedik arasında Dalmaçya'yı ele geçirmek için yapılan mücadeleler devam ederken, Osmanlı fetihleri Balkanları tehdit etmeye başlamıştı. 1526 yılındaki Mohaç Savaşı'nın ardından 1527'de Macaristan ve Hırvatistan Ferdinand Habsburg'un koruyuculuğu altına girmeyi kabul ederler. 1527'de Cetinje Sabor'unda (Soylu Meclisi) Hırvat soyluları Ferdinand Habsburg'u Hırvat Kralı olarak seçmişlerdir. Osmanlı baskısı Slavonya ve Lika bölgelerinde etkili olmaya başlamıştı. 18. yy'da Osmanlıların Macaristan ve Hırvatistan'dan kovulması üzerine Habsburglar Macaristan ve Hırvatistan'ı kendi kontrolleri altına almışlardır. İmparatoriçe Maria Theresa döneminde (1740-1780) mutlakiyetçi bir yönetim uygulanmıştır. Bu noktada Ban (Vali) ve Sabor (Parlamento) kavramları öne çıkmıştır. 925'te Kral Tomislav Kuzey Hırvatistan'ı (Banska Hrvatska) ve Dalmaçya'yı birleştirip; Kral unvanı aldığında Kuzeye ve Güneye birer Ban (Vali) atamıştı. Dolayısıyla Ban, Kral adına yöneten valiydi. Daha sonra Ban sözcüğünden yola çıkılarak; Macaristan'la birlikte Habsburg Monarşisi'ne katılan Kuzey Hırvatistan (Banovina Hırvatistan'ı) ve Güney Hırvatistan (Dalmaçya) Habsburg Kralı tarafından atanan Ban tarafından yönetilmisti. Habsburg Kralı'nın onayıyla göreve başlayabilen Ban, Zagreb'te görev yaptığı için zamanla Zagreb'in bulunduğu Kuzey Hırvatistan'a Banovina Hrvatska (Ban'ın Hırvatistan'ı) denilmeye başlandı. Geçmişte Hırvat Krallarının Hırvat bölgelerini yönetsin diye atadığı Ban'ı, Habsburg Kralı atamaya başlamış ve Zagreb'e yönetici olarak göndermiştir. Banovina Hırvatistan'ı ve Slavonya Macaristan'a, Dalmaçya Avusturya'ya bağlı olsa da Zagreb'teki Ban sembolik olarak her iki bölgenin Ban'ı olarak düşünölmekteydi. Bu şekilde geçmişteki birliğe vurgu yapılmaktaydı. Ayrıca zamanla Zagreb'in bulunduğu bölge Hırvat soylularının toplandığı bir bölge olmuştur. Sabor (Parlamento) feodal dönemin soylu meclisi olarak 7. yy'dan 12. yy'a kadar varıldı. Soylu meclisi, Habsburgların döneminde toplanmaya devam etti; çünkü Habsburg Kralı soylu meclisiyle birlikte kararlar almak zorunda kalıyordu. Dolayısıyla feodal dönemdeki Hırvat soyluları meclisi (Sabor) ulusçuluk döneminde Hırvat ulusunun parlamentosu olarak kabul edildi. 1867'den sonra Avusturya-Macaristan ikili yapısı içerisinde Banovina Hırvatistan'ı kendi yerel Sabor'una sahipken, Budapeşte'deki ortak parlamento'ya temsilci göndermekteydi. Budapeşte'deki Macaristan-Hırvatistan ortak parlamentosundan da Viyana'daki İmparatorluk Parlamentosuna temsilci gönderilmekteydi. Avusturya'ya bağlı olan Dalmaçya bölgesi de kendi yerel Sabor'una sahipti ve Viyana'daki parlamentoya direkt temsilci gönderebilmekteydi. Monarşide Avusturya'ya bağlı Çek toprakları ve Slovenya bölgeleri de Viyana'ya temsilci göndermekteydiler.

³ Vojna Krajina, Osmanlı akınlarına karşı koyabilmek için Viyana tarafından kurulmuş askeri bir bölgeydi. Krajina bölgesi askeri bir şekilde örgütlenmiş ve uzun bir süre monarşie asker sağlayan bir yer olmuştı. Askeri bölgede köylü geleneksel yaşantısını uzun yüzyıllar boyunca değıştirmeden sürdürmüştü. Bu bölgede ağırlıklı olarak Osmanlıların ilerlemesiyle Balkanlardan kaçmak zorunda kalan Ortodoks köylüler yaşamaktaydı. 19. yy'da Osmanlı tehlikesinin sona erdiğini düşünen Viyana yönetimi, Vojna Krajina askeri bölgesini lağvederek, bölgenin yönetimini 1881'de Banovian Hırvatistan'ına devretmiştir.

⁴ Jaroslav Šidak "Hrvatsko Pitanje u Habsburškoj Monarhiji", Studije iz Hrvatske Povijesti XIX. Stoljeća, Zagreb: Institut za Hrvatsku Povijest, 1973, s. 4-5. Jaroslav Šidak'a göre Türklerin etkili olduğu 16. ve 17. yy'da Hırvatistan topraklarının etnik yapısı büyük bir değışime uğramıştır. Bu dönemde Balkan Yarımadası'ndan gelen Sırlar, Hırvatistan topraklarına yerleşmeye başlamışlardı. 1880 yılında Banovina Hırvatistan'ında konuşulan dile göre yapılan ilk sayımda Banovina Hırvatistan'ı ve Slavonya'da yaşayan Sırların oranı ¼ iken, Dalmaçya'da % 10 düzeyindeydi. 1880'de Hırvatların oranı % 64.18 iken, bu oran 1910'da % 62.5'e düşmüştür. Hırvatistan'da yaşayan Hırvatların oranının 1910 yılındaki sayımda düşüş göstermesinin en önemli nedeni Almanların ve Macarların Hırvatistan'a

Ortodoksların Sırplaştırılmasında, Habsburg Monarşisi yönetimi altında, Sırp Ortodoks Kilisesi'nin sahip olduğu otonominin önemli bir rolü olmuştur.⁵

Banovina Hırvatistan'ı ve Slavonya dışında Üçlü Krallık'a dahil olduğu düşünülen Dalmaçya, yüzyıllarca Venedik Cumhuriyeti tarafından yönetildikten sonra 1815 yılında Viyana Kongresi kararlarıyla Habsburg Monarşisi yönetimine bırakıldı.⁶ Banovina Hırvatistan'ı, Slavonya ve Dalmaçya, 19. yy'ın başında Habsburg Monarşisi yönetimi altında bir araya geldiler. Habsburg Monarşisi, 1867 yılında Avusturya ve Macaristan arasında imzalanan anlaşmanın ardından, Avusturya ve Macaristan olarak ikili bir yapı kazanınca Banovina Hırvatistan'ı ve Slavonya Macaristan tarafından, Dalmaçya ise yerleşimcilerinin ağırlıkla Ortodoks / Sırp olduğu Vojna Krajina bölgesiyle birlikte Avusturya tarafından yönetilmiştir. Öte yandan Hırvatların yaşadığı Bosna Hersek, 1878'de işgal, 1908 yılında da ilhak edilince Habsburg Monarşisi'ne dahil oldu.⁷

gerçekleştirdikleri kitlesel göçlerdir. Hırvatistan'da ilk Alman kolonizasyonu 1770'de başlamıştır. Almanlar özellikle Osijek, Varaždin, Požega gibi şehirlere yerleşmişlerdir. 1840'da Hırvatistan'da yaşayan Almanların oranı % 0.28 iken, bu oran 1900 yılında % 5.6'ya çıkmıştır. Slavonya bölgesinde Macarların oranı sürekli artmış ve 1910'da % 4.1'e kadar yükselmiştir. Hırvatistan'a Alman ve Macar göçleri yanında Çek ve Slovak göçleri de yaşanmıştır. Ancak Çek ve Slovak göçleri Alman ve Macarlarla karşılaştırıldığında oldukça düşük düzeyde kalmaktaydı.

⁵ Natalija Rumenjak, "Srpska Pravoslavna Crkva i Srbi u Banskjoj Hrvatskoj Potkraj 19. Stoljeća: Prozopografska Perspektiva", *Dijalog Povjesničara – Istoričara* 4, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 413-420. 1686-1690 yılları arasında Kosova'daki Peć Patrikliği bölgesinden Vojna Krajina'ya doğru göçler yaşanmıştır. Patrik III. Arsenije Crnojević, Vojna Krajina bölgesinde kilisenin Osmanlı yönetimi altında sahip olduğu otonomiye sahip olabilmesi için çalıştı. Vojna Krajina'nın Osmanlılara karşı savaşta sahip olduğu stratejik önemin üzerinde Crnojević, kilisenin otonomiye sahip olmasını Habsburgların gözünde bu şekilde meşrulaştırmak istiyordu. 1690 yılında İmparator I. Leopold, Ortodoks kilisesine özerklik tanımış ve Ortodoks Patriğini kilisenin başı olarak ilan etmiştir. Tanınan bu ayrıcalık, Karlovac Metropolitliği'ne sadece dini anlamda değil aynı zamanda siyasi anlamda da otonomi vermektedir. Karlovac Metropolitliği, Macaristan ve Banovina Hırvatistan'ındaki Ortodoksları birleştiren bir kurum oldu. 18. yy'dan itibaren Habsburglar ile Osmanlılar arasındaki sınırlar sabitlenip, Viyana'da modern devletin oluşumu başlayınca feodal dönemde Ortodoks Kilisesi'ne verilmiş olan ayrıcalık kaldırılmaya başlandı. Özellikle İmparatoriçe Maria Theresa döneminde (1740-1780) Ortodokslara karşı tutumda değişme yaşanmıştır. 19. yy'da ulusçuluğun ortaya çıkmasıyla birlikte Sırp Ortodoks Kilisesi sahip olduğu otonomiye kaybetmeye başladı. Ancak Osmanlı fetihleri sonucunda kendi soylu sınıfından yoksun kalan Sırp köylü toplumunun geleneksel birliğini koruyabilmesinde Sırp Ortodoks Kilisesi'nin önemli bir rolü olmuştur. Ortodoks Kilisesi, Sırp adını din ile birleştirme konusunda önemli bir entegrasyon rolünü yerine getirmiştir.

⁶ Ivo Goldstein, *Hrvatska Povijest*, Zagreb: Novi Liber, 2003, s. 154-156. Venedik Cumhuriyeti'nin 1797'de yıkılmasından sonra Dalmaçya'nın yönetimi, Lombardiya'nın Fransızlara verilmesi karşılığında, Viyana'ya bırakılmıştı. Ancak İmparator Napolyon, Rusya'ya karşı yapacağı savaşta, Dalmaçya'nın stratejik öneminin olduğunu düşündüğünden, Dalmaçya'ya sahip olmak istiyordu. Rusya'ya Dalmaçya ve Osmanlı toprakları üzerinden daha kolay ulaşabileceğini düşünen Napolyon, 1805'te Dalmaçya'yı Viyana yönetiminden aldı. 1805-1813 yılları arasında Fransızların İliya Bölgesi adı altında yönettikleri bölgede toplumsal alanda reformlar yapıldı. 1813 yılında Habsburglar, Dalmaçya'yı Fransa'dan geri aldılar. 1815 Viyana Kongresi sonrasında Dalmaçya Habsburgların yönetimine bırakıldı.

⁷ Dragutin Pavličević, *Povijest Hrvatske*, Zagreb: Naklada P.I.P Pavičić, 2002, s. 282-302.

İlirizm düşüncesini anlamak için bu parçalı yapıyı ve bu yapı ile birlikte oluşan bölgesel kimlikleri göz önünde tutmak gerekir. Horvat, Slavon, Dalmaçyalı ve Vojna Krajina'daki Ortodoks / Sırp kimlikleri varolan kimliklerdi. İlirizm ideolojisinin dışında Kroatizm düşüncesi de vardı. Bu düşünce Hırvat politik ulusunun geçmişte yaptığı sözleşmelerden hareket ederek; Hırvat devlet geleneğinin sürekliliğini vurguluyordu. İlir düşüncesi kültürel bir hareket olarak, bölgesel ve dil farklılıklarını sona erdirmek için Ljudevit Gaj tarafından oluşturulmuştu. İlir düşüncesi aynı zamanda siyasi partiye de dönüştü.⁸ Bu noktada önemli olan, Gaj'ın bu bölgeleri önce Hırvat adı altında entegre etmeye karar vermesi ve daha sonra bundan vazgeçerek bölgesel kimlikleri İlir adı altında sona erdirmek istemesiydi. 19. yy'da İlirizm hareketinin başlamasından önce 16. ve 18. yy arasında İlirizm ve Hırvatlık arasında bağlantının kurulduğunu görüyoruz. Bu nedenle erken dönem Hırvat siyasi düşüncesinin gelişimini görmek, bize İlirizmin devrıldığı düşüncenin kökenlerini de gösterecektir. Dolayısıyla İlirizm Hareketi'nin başlangıcı olan 19. yy'a yeniden dönmek üzere şimdi erken dönem Hırvat siyasi düşüncesinin gelişimini anlatmak gerekiyor.

2. 1. ERKEN DÖNEM HIRVAT SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN GELİŞİMİ

1525'te Dalmaçya kıyılarına yakın Hvar Adası'nda Dominiken rahip Vinko Pribojević, Aziz Marko Kilisesi'nde, "Kutsal Slavların Kökeni" başlıklı bir konuşma yapar. Pribojević, konuşmasında Hırvatistan'ı İlirizmde aramaya başlamıştı. Ona göre Slavlar antik İlirlerin soyundan gelmekteydiler. İlir, İncil'deki Yafet'in oğlu Kral Tira'nın on iki mirasçısından birisiydi ve dolayısıyla Yafet Slavların da büyükbabasıydı. Slav adı kutlama anlamındaki Slava sözcüğünden geliyordu.⁹ Pribojević Çeh, Leh ve Rus adlı üç kardeş efsanesini de kullanarak; üç kardeşin yaşanan karışıklıklar nedeniyle Dalmaçya'dan ayrılmak zorunda kaldıklarını, Tuna'nın öteki yakasına giderek karşılaştıkları halkları egemenlikleri altına aldıklarını ve isimlerini onlara kabul ettirdiklerini anlatmıştır. Çekler, Lehler ve Ruslar isimlerini bu üç kardeşten almışlardı.¹⁰

⁸ Tihomir Cipek, "The Croats and Yugoslavism", *Yugoslavism Histories of a Failed İdea 1918-1992*, Ed. Dejan Djokić, London: Hurst and Company, 2003, s. 72.

⁹ Tihomir Cipek, "Oblikovanje Hrvatskog Nacionalnog İdentiteta. Primordijalni İdentitetski Kôd u Ranoj Hrvatskoj Političkoj Misli", *Dijalog Povjesničara – İstoričara 4*, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 65.

¹⁰ İvo Banac, *Nacionalno Pitanje u Jugoslaviji*, Çev: Josip Šentija, Zagreb: Durieux, 1995, s. 54- 55. 16. ve 17. yy'da Venedik yönetimindeki Dalmaçya'da Rönesans ve Hımanizmin etkisiyle edebiyatta ve

Pribojević'in İilirlik / Slavlık ve Hırvatlık arasında kurduğu ilişki tarihçi Mavro Orbini tarafından 1601'de yazdđđı "Slav Krallđđı" adlı çalışmasında geliştirilmiştir. Üç kardeş efsanesini yeniden ele alan Orbini; İilirlerin sıradan Slavlar değil, soylu Slavlar olduğunu düşünmüştür. Bu düşünce, yabancı yönetimler nedeniyle ayrı düşmüş olan Banovina Hırvatistan'ı ve Dalmaçya soylularının kendilerini soylu İilirler / Slavlar olarak düşünabilmelerini sağladı. İilirizm Slavlıkla özdeşleştirilirken; Hırvatlık ise İilirlik ve Slavlıkla aynılaştırılmaktadır. Hırvat demek İilir / Slav demektir.¹¹

Pribojević ve Orbini'nin düşünceleri, Pavlo Ritter Vitezović tarafından farklı bir bakış açısıyla ele alındı. Vitezović, 1700'de yazdđđı "Oživljeloj Hrvatskoj" adlı çalışmasında Hırvat ulusunu biçimlendiren elit ya da soylulara, bu biçimlendirmeyi oluşturabilmeleri için gerekli düşünceyi sağlamıştır. 26 şubat 1699'da Srijemski Karlovca'da Habsburg Monarřisi ile Osmanlı İimparatorluğu arasındaki sınırların belirlenmesi için toplanan komisyona katılan Vitezović, Romalıların İilrya adını verdikleri bölgenin aslında Hırvatistan'ı oluşturduğunu ve dolayısıyla İilrya bölgesinin Hırvatistan'ı kapsadığını belirtmiştir.

Pribojević ve Orbini'nin Hırvatların aslında İilir oldukları düşüncesini Vitezović, tersten okuyarak İilirlerin Hırvat oldukları düşüncesini ortaya koymuştur. İilirlerin / Slavların aslında Hırvat oldukları düşüncesinden hareketle, Hırvatistan'ın ilk yerleşimcilerinin Hırvatlar olduğu düşüncesine geçilmiştir. Bu, Konstantin Porfirogenet'in Hırvatlar'ın bu topraklara göçmen olarak geldikleri yönündeki tezine karşıt bir tezdi. Pribojević ve Orbini'nin Panslavizmini, Vitezović Pankroatizmle değiştirmişti. Bu düşünce daha sonra Büyük Hırvatistan düşüncesine kaynaklık edecektir. İilirizm ve Kroatizm birbirlerine bağlı ve ikili bir biçimde kurulmuşlardı. Slav ya da İilir dilinin aracı olarak Hırvat dili görüldürken, İilirizm döneminde J. G. Herder'in ulusu belirleyen kriterin dil olduğu yönündeki tezinin kabul edilmesi de sağlanmış oluyordu. Ulus-dil formülü Hırvat siyasi düşünce tarihinde bu şekilde

sanatta önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde yazılan eserlerde Slav olma ve Slavlığa ait olma duygusu belirgindir. 1525'te Aziz Marko Kilisesi'nde soylulara yaptığı konuşmada Pribojević, Büyük İşkender'in, Aristoteles'in ve bir çok Roma İimparatoru'nun Slav olduğunu ve savaş tanrısı Mars'ın da Slavlar arasında doğduğunu belirtmiştir. Pribojević, Polonyalıları güvenmekteydi; çünkü Polonya Kralı I. Sigismund Türkleri ve Tatarları yenmişti. Rahip Juraj Kriřanić de (1617-1683) Slavların aynı dili konuşan tek bir ulus olduklarını vurgulamıştır. 1651'de Rusya'ya giden Kriřanić, ar Aleksej Mihailović'in güvenini kazanarak Rus diplomasisinde görev almıştı. Kriřanić, Rus arı'nın Bulgarlara, Hırvatlara ve Sırlara yardım etmesi gerektiğini düşünüyordu.

¹¹ Cipek, "Oblikovanje...", s. 66-67.

oluşturulabilmiştir.¹² Vitezović, Hırvatistan Krallığı ya da Üçlü Krallık fikrini geliştirirken, 12. yy'daki Trpimir, Krešimir gibi krallara atıfta bulunmuştur. Bu kralların Hırvat olduklarını göstermek, Hırvat devlet geleneğini ve bu krallar aracılığıyla kurulan egemenliği göstermek anlamına gelmiştir. Devletin sürekliliği düşüncesi önemlidir. Bugünkü Hırvatistan Cumhuriyeti Anayasası'nın başlangıç kısmında da bu krallara ve geçmişteki bağımsız Hırvat devletine atıfta bulunulur ve Hırvatistan'ın devlet sürekliliği vurgulanır.¹³ Vitezović'in ideolojisiyle Hırvatistan kişiselleştirilmiş ve büyük geçmiş vurgulanmıştır. 19. yy'da Hırvat ulusçuları, Hırvat ulusal kimliğini bu düşünce aracılığıyla kurabilmişlerdir. Geçmişte idealize edilen Hırvatistan, Habsburgların yönetiminde parçalanmış olsa da Hırvat devlet geleneği düşüncesi çerçevesinde sürekli bir arada düşünülmüştür.

Erken dönem Hırvat siyasi düşüncesinde Hırvatlık, Slavlık çerçevesinde tanımlanırken primordiyal koddan yararlanılmıştır. Erken dönem Hırvat kimliğinin biçimlenmesinde primordiyal kod kullanılmıştır.¹⁴ Mitler ve kahramanlar yoluyla Hırvat ulusunun ortak kökene sahip olduğu düşüncesi oluşturulurken Çeh, Leh ve Rus adlı kahramanlar aracılığıyla Hırvatlığın Slavlıkla tanımlanması sağlanmıştır. Hırvatlık Slavlıkla tanımlandığında; Hırvatların Germenlerden ve Latinlerden ayrılması da sağlanıyordu. Vinko Pribojević ve Mavro Orbini'nin yaptığı çalışmalar, Pavlo Ritter Vitezović'in Slav / İilir kimlik kodunu Hırvat kimlik koduna çevirmesini sağlamıştır. Vitezović, Hırvat ulusal kimliğinin biçimlenmesine devam edilmesi için gerekli varsayımları üretmiştir.¹⁵

Hırvat siyasi düşüncesinin erken döneminde hem İilirizm / Yugoslavizm düşüncesinin ortaya çıktığını hem de Kroatizm düşüncesinin şekillenmeye başladığını görüyoruz. Her iki ideoloji Hırvatistan'da ulusal kimliğin ve ulusal entegrasyonun sağlanmasında etkili olmuştur. İilirizm / Yugoslavizm, Slavlık düşüncesiyle bölgesel kimlikleri ortadan kaldırmayı ve en önemlisi Üçlü Krallık'ta yaşayan Sırları İilirlik / Yugoslavlık ile birleştirmeyi hedeflerken, Hırvat devlet geleneği ve Hırvat politik ulusu

¹² Cipek, "Oblikovanje...", s. 68- 69.

¹³ Cipek, "Oblikovanje...", s. 71.

¹⁴ Umut Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s. 75-76. Umut Özkırmı, İlkçi yaklaşım olarak Türkçe'ye çevirdiği primordiyal yaklaşımın bir milliyetçilik kuramı olmadığını daha çok milletleri doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görenleri nitelendirmek için kullanıldığını belirtmektedir. İlkçileri birleştiren nokta milletleri doğal yapılar olarak görmeleridir.

¹⁵ Cipek, "Oblikovanje...", s. 69.

düşüncesi ya da Kroatizm, Avusturya ve Macaristan'a karşı siyasi mücadelesini vermeye çalışmıştır.

2. 2. İLİRİZM HAREKETİ'NİN BAŞLAMASI VE PROGRAMI

Habsburg Monarşisi'nde Viyana'dan sürdürülen Almanlaştırma politikasına karşı Hırvat soyluları kendi çıkarlarını koruyabilmek için Macar soylularıyla işbirliği yapmışlardı. Ancak Macar soylularıyla yaptıkları ittifak Hırvat soylularının siyasi ve ekonomik özerkliklerini kaybetmelerine neden oldu. 1827'de Hırvat soyluları yerel parlamentolarında (Sabor) Macar dilinin okullarda seçmeli ders olarak okutulmasını kabul ettiler. Hırvat soylularının Macarlara taviz veren politikalarına genç entelektüeller tepki göstermeye başlamışlardı. Gençlerin Macarlaştırma politikasına direnişi, Ljudevit Gaj'ın dil alanında yaptığı çalışmalarla başlamıştı.¹⁶

Graz'da felsefe, Budapeşte'de hukuk öğrenimi gören İlirizm Hareketi'nin önderi Ljudevit Gaj, 1830 yılında "Kratka Osnova Horvatsko-Slovenskog Pravopisanja" (Hırvat- Sloven Yazım Biçiminin Temeli) adlı makalesini yayınladı.¹⁷ Gaj, çalışmasında Çek modeline uygun yeni bir yazı biçimi geliştirip, özellikle č, ć, š, ž gibi yazıda zorluk çıkaran harflerin üzerinde durarak, bu zorlukları ortadan kaldıran yeni bir yazım biçimi oluşturdu. Gaj'ın yazım biçimi Hırvatlar ve Slovenler tarafından kullanıldı. Gaj'dan

¹⁶ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata - II*, Split: Slobodna Dalmacija, 2004, s. 342-360. Habsburg Monarşisi'nde Maria Theresa dönemi (1740-1780) mutlakiyetçi bir dönemdir. İmparatoriçe'nin amacı Avusturya, Macar, Çek ve Hırvat topraklarını merkezi bir devletin yönetimi altında toplamaktır. Maria Theresa, Almanca'nın resmi dil olarak kullanılmasını istiyordu. Almanlaştırma politikasına direnen Macar ve Hırvat soylularının direnişini kırmak isteyen İmparatoriçe, onlara Viyana'da önemli mevkilerde görevler vermiştir. Habsburg-Lothringen ailesinden gelen II. Joseph (1780-1790) Macar ve Hırvat Kralı olarak taç giymiştir. Aydınlanma düşüncesinden etkilenen yeni İmparator, annesi Maria Theresa'nın başlattığı merkezileştirme çalışmalarını devam ettirdi. II. Joseph'in başlattığı reform çalışmaları, II. Leopold (1790-1792) ve I. Franz (1792-1835) dönemlerinde devam ettirildi. İmparatorluğun Başbakanı Metternich dönemi (1809-1848) devletin merkezileştirilmesi ve Almanlaştırılması çabalarının arttığı bir dönemdir. I. Franz'ın oğlu I. Ferdinand (1835-1848) döneminde Hırvatistan'da İlir hareketi başlamıştı. Bu dönemler boyunca devam eden, Viyana'nın Almanlaştırma baskısına karşı Hırvat ve Macar ittifakı kurulmuştu. Viyana politikalarına karşı Hırvatistan'ın devlet geleneği sürekli vurgulanmıştır. Ancak gelişen Macar ulusçuluğuna karşı Hırvatistan'da İlir Hareketi ortaya çıkmıştır. 19. yy'ın ortalarına kadar Habsburg Monarşi'nde modernleşmenin gelişiminin Viyana'dan yönlendirildiğini söyleyebiliriz. Ekonomik ve toplumsal alanda değişimler yaşanmış ve monarşide feodaller ve serfler arasındaki toprak sorunları çözülmeye başlanmıştı. Ancak Viyana mutlakiyetçiliği de belirgindi. Viyana mutlakiyetçiliğinin önemli bir bileşeni olarak Almanlaştırma bu dönemde etkili olmuştur. İlirizm Hareketi'ni bu çerçevede değerlendirmek gerekir. İliristlerin "Tanrı Macaristan Anayasasını, Hırvatistan Krallığını ve İlir ulusçuluğunu korusun" sözü bu noktada önemlidir. Viyana politikalarına karşı Hırvat soyluları devlet geleneği düşüncesine vurgu yaparken, Macarlarla yapılan 1102 tarihli sözleşmeye atıfta bulunmuşlardır. İlirizm Hareketi, Macar ulusçuluğuna karşı Hırvatların ve Sırpların direnişini sağlamıştır.

¹⁷ Jaroslav Šidak, "İlirski Pokret", *Društveni Razvoj u Hrvatskoj od 16. do Početka 20. stoljeća*, Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber, 1981, s. 195.

ötürü de adına “Gajica” denildi.¹⁸ Ayrıca 1830’da Josip Kušević’in “iura municipalia” adlı çalışması basıldı. Hırvatistan’ın yerel özerkliği ve devlet geleneği düşüncesi bu eserde savunuldu.¹⁹ 1832’de Kont Janko Drašković, Hırvat soyluları için bir tür siyasi broşür olarak kabul edilen “Disertacija” adlı eserini stokavca lehçesinde yayınladığında, Kušević gibi Hırvat soylularını Hırvat politik ulusu olarak görmeye devam ediyordu. Ancak Hırvatistan’ın sınırlarını Kroatizm’in yani Üçlü Krallığın sınırları dışına çıkarıyor ve Habsburg Monarşisi içinde Büyük İliya fikrini ilan ediyordu. Eserinde stokavca lehçesini kullanan Drašković, İlizme vurgu yaparken, Büyük İliya’ya Hırvatistan’la birlikte Bosna Hersek ve Slovenya’yı da dahil ediyordu. Hırvatistan için ayrı bir hükümet talebinde bulunan ve resmi dil olarak stokavca lehçesinin esas alındığı Hırvatça’nın kullanılmasını isteyen Drašković, Macaristan ile devlet birliğinden vazgeçmemiştir.²⁰ Drašković’in çalışmasını İlizm-Kroatizm ikileminin ortasında kalmış bir eser olarak görebiliriz. Onun eserinde İlirler adına talep edilen siyasi iktidar düşüncesi yoktur. Macaristan ile bağın Kroatizm temelinde sürdürülmesi gerektiğini düşünmesi ve Hırvatistan için sadece bir hükümet talebiyle yetinmesi, Kroatizmin egemen bir siyasi iktidara sahip olma talebi içermediğini göstermektedir. Kroatizm düşüncesi Hırvatistan’a, Avusturya ve Macaristan’a karşı sahip olduğu yerel hakları hatırlatma ve bu çerçevede mücadele etme imkanını sağlamaktaydı. Dolayısıyla Kroatizmi ulusçu bir düşünce olarak görmemek gerekir. Drašković, siyasi iktidarın talep edilmesi noktasında henüz kimin adına bunu yapacağına karar vermemiştir.

1830-1835 arası dönemde İli hareketi daha çok Kroatizm bağlamında düşünülmüştür. 1835 yılında Ljudevit Gaj, arkadaşlarıyla birlikte hareketin yayın organlarını çıkardı. Bunlardan biri “Novine Horvatske” diğeri haftalık edebiyat eki olan “Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska”dır. Yayın organlarında Hırvatların konuştuğu stokavca lehçesini kullanılmıştır.²¹

Hem Gaj’ın çalışmalarında hem de Kušević ve Drašković’in eserlerinde Hırvatlık / Horvatlık (Kroatizm) belirgindi; çünkü Hırvatistan’ın Hırvat adı altında entegrasyonunun sağlanması hedeflenmişti. Ancak bölgesel kimliklerin var olduğunu ve

¹⁸ Pavličević, a.g.e., s. 244.

¹⁹ Goldstein, a.g.e., s. 163.

²⁰ Šidak, “Hrvatsko...”, s. 10.

²¹ Nikša Stančić, “Što Su Sve Povjesničari Izmislili”, Časopis za Suvremenu Povijest, No:2-3, 1993, s. 251.

stokavca lehçesinin Slavonya, Dalmaçya ve Vojna Krajina’da konuşulduğunu bilen Gaj, Hırvatlıktan ve kaykavcadan yola çıkan hareketinin Zagreb dışındaki bölgelerde kabul görmeyeceğini anlamıştı. Bu bölgeleri entegre edebilmesi için Hırvat adı ve kaykavca lehçesinden vazgeçmesi gerekiyordu. 1836’da Gaj bunu yaptı. Harekete İilir adını verirken stokavca lehçesini de yayınlarında kullanmaya başladı. “Novine Horvatske”, “Novine İilirske”ye dönüşürken, “Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska” adlı haftalık edebiyat dergisi de “Danica İilirska”ya dönüştü. Bu şekilde Hırvatistan’ın İilirizm adı altında birleştirilmesi hedefleniyordu. Hırvat adından da vazgeçilmişti.²² Hırvat adına Slavonlar, Dalmaçyalılar ve Krajinalılar karşı çıkacaktı. İilir adı onlar için kabul edilebilir bir isimdi. Bu noktada Hırvatistan’ı İilirizmde ve Slavlıkta arayan Pribojević’in etkisini görebilmek mümkündür.

Gaj, İilirizm ve Kroatizm ikiliği içinde önce Kroatizmden hareket etmiş daha sonra İilirizme geçerek bölgesel kimliklerin bu isim altında birleştirilmesini hedeflemişti. İilir adına ve stokavca lehçesine geçilmesine ilk muhalefet Banovina Hırvatistan’ındaki Hırvat soylulardan gelmişti. Onlar Hırvat adından ve kaykavca lehçesinden vazgeçmek niyetinde değillerdi. İilir adı onlar için kabul edilebilir değildi.²³ İilir hareketinin önderleri, Hırvatistan’da entegrasyonun sağlanabilmesi için birinin Hırvat adından vazgeçmesi gerektiğini anlamışlardı.

İilir hareketi, stokavca lehçesi üzerinden ortak dil ve etnik köken üzerine vurgu yaparken, aynı zamanda İilir anlamına gelen Güney Slavlığa da bağlanmaktaydı. İilir adıyla Slavonlar ve Dalmaçyalılar ile birlikte Hırvatistan’da yaşayan Sırpların da birleştirilmesi hedefleniyordu. Diğer taraftan dilbilimci Vuk S. Karadžić’in stokavca lehçesiyle konuşan herkesi Sırp saydığını kabul eden ideolojisi, Güney Macaristan ve Vojvodina’da yaşayan Sırp entelektüeller tarafından benimsenmeye başlamıştı. İilirizm hareketinin de stokavcayı ana lehçe olarak kabul etmiş olması nedeniyle, iki ideoloji arasında stokavca lehçesi konuşanlar üzerinden bir rekabetin yaşanması kaçınılmaz oldu. Karadžić, stokavca lehçesiyle konuşanları Sırp sayarken, Gaj onları İilir saymaya başlamıştı. Asıl rekabet Sırbistan sınırları dışında yaşayan Sırplar üzerinde yoğunlaşmaktaydı. Sırbistan Prensiği sınırları dışında kalan Vojvodina Sırplarının Karadžić’in ideolojisini benimsediklerini, Hırvatistan’da Vojna Krajina ya da Srijem

²² Šidak, “İilirski...”, s. 198-199.

²³ Šidak, “Jugoslavenska...”, s. 67.

bölgesinde yaşayan Sırların ise İlizm ideolojisini benimsemeye yatkın olduklarını söyleyebiliriz. Bu durum iki ideoloji arasındaki rekabeti de artırmaktaydı.²⁴

Gaj'ın İlizm düşüncesini oluştururken yaptığı çalışmaları ve ilham aldığı Slavist çalışmaları nasıl değerlendirdiğini görmek gerekiyor.

Ljudevit Gaj, Budapeşte'de öğrenciyken, Herder'in ulusun belirleyici özelliğinin dil olduğunu düşünen modeliyle karşılaşır. Gaj, Panslavizm düşüncesiyle büyülenip onu Hırvatlıkla bir arada düşünürken, Habsburg Monarşisi'nde yaşayan Slavlar arasında da Panslavizm etkiliydi. Monarşide Alman ve Macar yöneticilere karşı Slav entelektüeller Slavlık düşüncesini oluşturmaya başlamışlardı. Diğer taraftan Slavların kendi aralarında farklılaştırılmasını ideolojik olarak ikinci plana atmışlardı. Kültürel alanda yoğunlaşan Panslavizm düşüncesi, öncelikle Habsburg Monarşisi'nde Slav kimliğinin kurulmasına katkıda bulunmuştur. Slavistlere göre Slavların bir zamanlar sahip olduğu birliğin yeniden kurulması öncelikle kültür ve dil alanında mümkün olabilecekti.²⁵

²⁴ Jaroslav Šidak, "Hrvatski Narodni Preporod-İdeje Problemi", *Studije iz Hrvatske Povijesti XIX*. Stoljeća, Zagreb: Institut za Hrvatsku Povijest, s. 98. Dilbilimci Vuk Karadžić (1787-1864) din ayrımı yapmadan stokavca lehçesiyle konuşan herkesi Sırp olarak kabul ettiğini bildiren çalışmalarını ilk kez 1836'da yayınlamaya başladı. Karadžić, stokavca lehçesiyle konuşanların zamanla kendilerine Sırp denilmesine alışacaklarını; Sırp adını kabul etmezlerse hiçbir ulus adına sahip olamayacaklarını düşünüyordu. Karadžić, kaykavca lehçesiyle konuşanları Sloven olarak sayarken, sadece Dalmaçya'da cakavca lehçesiyle konuşanları Hırvat olarak kabul ediyordu. Karadžić'in ideolojisi, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 1830 yılında işlerinde bağımsızlık kazanmış olan Sırbistan Prensligi'nin dış politikasına da yön vermiştir. Osmanlı egemenliğindeki Sırbistan ilk kez 1804'de Djordje Karadjordjević liderliğinde ayaklanmıştı. 1815'de Miloš Obrenović ikinci ayaklanmayı başlatmış ve Sırbistan ikinci ayaklanma sonucunda geniş bir otonomi elde etmişti. 1830'da İstanbul tarafından otonomiye sahip bir prenslik olarak tanınan Sırbistan, 1878 Berlin Kongresi sonrasında uluslararası alanda tanınan bağımsız bir devlet oldu. 1882'de Prens Milan Obrenović, kral olarak ilan edildiğinde Sırbistan Prensligi de Krallığa dönüşmüştür. Sırbistan Prensligi yöneticileri, Sırbistan'ın özerklik elde ettiği 1830'dan tam bağımsızlığını kazandığı 1878'e kadar bütün Sırların bir araya gelebileceği bir devlet kurabilmek için çalışmışlardı. Onlara göre özellikle Bosna Hersek'in Osmanlı egemenliğinden kurtarılması gerekmektedir. 1844 yılında Sırbistan İçişleri Bakanı İlija Garašanin (1812-1874) Sırları bir araya getirmeyi amaçlayan bir politika izlemiş ve bu politikasını "Načertanije" (Program) başlıklı programda ortaya koymuştu. Bu politika Büyük Sırbistan politikası olarak bilinmektedir. Sırbistan'ın Sırları tek bir devlet çatısı altında toplama politikası dönemin koşulları düşünüldüğünde daha iyi anlaşılabilir. 1830'da özerklik elde etmiş olan Sırbistan Prensligi'nin henüz kesinlik kazanmış sınırları yoktur. Sırbistan dışındaki Sırların yaşadıkları devletlerin bir gün ortadan kalkacağı düşünülüyordu. Bu nedenle Osmanlı İmparatorluğu ve Habsburg Monarşisi'nde yaşayan Sırların Sırbistan Prensligi tarafından bir araya getirilmeleri gerektiği düşünülüyordu. Sırbistan'ın yöneticileri, bütün Sırları bir araya getirecek bir devlet düşüncesine odaklanmışlardı. Böyle bir devlet içinde kimin Sırp olacağının tanımını dilbilimci Vuk Karadžić zaten vermişti.

²⁵ Nikša Stančić, "»Naš Narod« Ljudevita Gaja iz 1835. Godine", *Radovi*, Vol.23, 1990, s. 56.

Slavistler Herder'den alınan dil kriteri²⁶ ile Slav dillerinin bilimsel temelde sınıflandırılmasına geçmişlerdi. Herder'in Slavları Avrupa'nın geleceği olarak görmesi de Slavistler üzerinde etkili olmuştur.²⁷

Dil kriteri üzerinden düşünülecek olursa, Hırvatistan'da ulusal entegrasyon süreci üç lehçeli alanı kapsamak zorundaydı. Kaykavca, stokavca ve cakavca lehçeleri aynı dil sistemi içinde yer almaktaydılar. 19. yy'ın başında üç lehçenin standartize edilmesinde, biri stokavca diğeri kaykavca üzerinden giden iki standartlaştırma süreci ön plana çıkmaktaydı. Stokavca lehçesinin Hırvatistan'da en çok konuşulan lehçe olması nedeniyle, stokavca üzerinden bir standartlaştırmaya gidilmesi de zorunlu görünüyordu. Gaj'ın bu zorunluluğu gördüğü ve İilir hareketine stokavca lehçesi üzerinden yön vermeye başladığı yukarıda anlatıldı. Kaykavca, Slovenlerin konuştuğu lehçeye yakinken, stokavca Sırların konuştuğu lehçeydi. Dolayısıyla stokavca yönündeki seçimiyle İilir hareketi, Sırları İilirizme davet etmeye başlamıştı. Slovenlere de stokavca lehçesi için kendi lehçelerinden vazgeçmelerini öğütlemekteydi. İilirizm düşüncesinde, ayrıca ortak etnik köken vurgusu da yapılmaktaydı.²⁸

Slavistlerin Slavlar için yaptıkları sınıflandırmaları inceleyen Gaj, onların Hırvat adını ve ayrıcalığını tanımadıklarını gördü. Slavistler, Jernej Kopitar ve Pavel Josef Šafarik, dil kriterini temel alarak yaptıkları sınıflandırmalarda kaykavca lehçesiyle konuşan Hırvatları Sloven, stokavca lehçesiyle konuşanları da Sırp saymaktaydılar. Šafarik, 1826 tarihli "Slav Dili ve Edebiyatı Tarihi" adlı çalışmasında Hırvat adından sadece teritoryal anlamda söz etmekte ve Hırvatistan'da stokavca lehçesiyle konuşan herkesi Sırp saymaktadır. Diğer taraftan Gaj, Slovak Rahip Jan Kollár'ın Slav

²⁶ Özkırımlı, a.g.e., s. 34. Herder, ortak bir dili konuşan insanların aynı zamanda ulusun ilk aşamasını oluşturduklarını belirtmiştir. Aynı dili konuşanların kendilerine ait bir düşünme tarzı oluşmaktadır. Ancak dille birlikte gelenek ve törenler de topluluğun kendini ifade etme türlerindendir. Bu şekilde Herder Alman romantik düşüncesi içinde yer alarak, ulusun ilk aşamasının konuşulan ortak bir dil olduğunu belirtmiş ve Herder'in bu düşüncesi ulusçu hareketleri etkilemiştir.

²⁷ Vlasta Švoger, "Recepcija Herdera u Hrvatskome narodnom Preporodu na Temelju Danice Ilirske", *Časopis za Suvremenu Povijest*, No:3, 1998, s. 464-469. Herder'in fikirleri önce Çekleri ve Slovakları etkilemiş ve Çekler aracılığıyla Hırvatistan'da yayılmıştır. Herder; Slavları barışsever, çalışkan, alçakgönüllü, eğlenceyi ve müziği sevenler olarak tanımlamıştır. Slavların komşularına karşı saldırgan olmadıklarını bu nedenle Almanların Slavları yönetimleri altına alarak hata yaptığını düşünmektedir. Herder, Slavların yüzyıllardır başka ulusların egemenliği altında yaşamış olmalarına rağmen kendi dillerini, kültürlerini ve geleneklerini dolayısıyla kimliklerini korumayı başarmış olduklarını belirterek, onları bu konuda takdir etmiştir. Herder'e göre Almanlar şimdinin; Slavlar ise geleceğin ulusudurlar ve bu nedenle Avrupa'nın geleceğinde söz sahibi olacaklardır. Ona göre Avrupa ruhunu yeniden diriltecek olan Slavlardır. Herder'in Slavlar hakkındaki bu düşünceleri Slav entelektüelleri etkilemiştir.

²⁸ Dennison Russinow, "The Yugoslav Idea Before Yugoslavia", *Yugoslavism Histories of a Failed Idea 1918-1992*, Ed. Dejan Djokić, London: Hurst and Company, 2003, s. 12.

dayanışması düşüncesini öğrenmiş ve onun Macaristan'da yaşayan Slovakların Çeklerle birleştiklerinde varlıklarını sürdürebilecekleri görüşünden etkilenmişti. Kollár, Slavları dil kriterine göre Çekler, Polonyalılar, Ruslar ve Sırlar olmak üzere dörde ayırırken, Güney Slavların sadece Sırp adı altında birleşmeleri gerektiğini vurgulamıştı.²⁹ Bu noktada Slavistlerin Sırlara destek veren düşünceleri açıkça ortadaydı. Zaten Vuk Karadžić de düşüncelerini Slavistlerden aldığı bu destekle oluşturabilmişti. Görüldüğü gibi ne Šafarik'in ne de Kollár'ın sınıflandırmaları Gaj için kabul edilebilir değildi. Gaj, Hırvat ve Güney Slav entegrasyonunu birlikte düşünebileceği bir model arayışı içindeydi. Ancak Slavistlerin çalışmalarını görmezden gelmesi de mümkün değildi. Bu nedenle önce Kroatizm ardından da İlizm düşüncesini Slavistlerin modellerini kullanarak inşa etmeye başladı.

Gaj, 1830 tarihli "Kratka Osnova Horvatskog-Slovenskog Pravopisanja" adlı eserinde Kollár'ın dört yapıtlı Slav dilleri sınıflandırmasını kabul ettiğini gösterdi. Ancak Kollár'ın Güney Slavları Sırp kabul eden düşüncesini benimsemedi. 1832 yılından itibaren İilir adını, Hırvat siyasi düşünce geleneğinden gelmesi nedeniyle, Güney Slavları birleştirebilecek bir isim olarak düşünmeye başlamıştı. Bu nedenle Kollár'ın Sırlarını İilir olarak kabul etti. Šafarik'in stokavca lehçesinin Sırp dili olduğu yönündeki argümanını kabul ederken, Hırvat dilinin de bir ayrıcalığı olduğunu vurgulamaya başladı. Ayrıca, Slovenleri de Hırvat olarak kabul etti.³⁰ Gaj, Hırvat dilinin ayrı bir biçimi olduğu düşüncesini oluşturabilmek için Vitezović'in düşüncelerinden yararlandı. Vitezović, 18. yy'ın başında kaykavca, stokavca ve cakavca lehçelerinin, birlikte bir biçim oluşturarak bir zamanların Hırvat dilini meydana getirdiklerini belirtmişti. Bu dönemde Hırvatlığı Slavlıkla birlikte düşünen Gaj, Vitezović'in görüşlerinden yararlanarak, kaykavca lehçesini Hırvat dili olarak kullanmaya karar verdi.³¹

Kaykavcadan vazgeçilip stokavcaya geçilmesi gerektiği yönündeki görüş ağır basınca Slovenlerin aslında Hırvat oldukları düşüncesinden de vazgeçilmişti. Gaj, stokavca lehçesini kullanmaya karar verdiğinde yine Slavistlerin çalışmalarından yararlandı. İilir düşüncesine de Slavistlerin çalışmalarını kullanarak geçebildi.

²⁹ Stančić, "»Naš Narod«...", s. 58.

³⁰ Stančić, "»Naš Narod«...", s. 59.

³¹ Šidak, "Hrvatsko...", s. 9.

Šafarik, Slavları Sırp-Rus ve Çek-Polonyalı olarak iki ana gruba ayırmaktaydı. Gaj, Šafarik'in Sırp-Rus kolunu İilir-Rus olarak değiştirmiştir. Šafarik, Sırp adı altında; Bulgarları, Sırları, Bosnalıları, Karadağlıları, Slovenleri, Slavonları ve Dalmaçyalıları sayarken Hırvat adını etnik-dil anlamda değil teritoryal anlamda belirtmiştir. Gaj, Danica İilirska'da Šafarik'in yaptığı sınıflandırmayı değiştirerek, Sırp adı yerine İilir adını getirmiştir. İilir adı altında Bulgarları, Sırları, Karadağlıları, Bosnalıları, Slovenleri ve Hırvatları toplayarak, hepsini birlikte İilir olarak kabul etmiştir. Gaj'ın yaptığı Šafarik'in Sırp-Rus kolunu, İilir-Rus kolu haline getirmekti. Ancak onun yaptığı önemli bir değişiklik daha var. Šafarik, Sırp ismi altında Slavonyalıları ve Dalmaçyalıları da saymıştı. Gaj, Sırp adını İilir olarak değiştirip Hırvatları da İilir ismi altında düşünürken; Šafarik'in ayrı belirttiği Slavonyalı ve Dalmaçyalı isimlerini kaldırmış ve onları Hırvat olarak kabul etmiştir. Bu şekilde Šafarik'in Slavonları ve Dalmaçyalıları Sırp olarak saymasının önüne geçmek istiyordu. Aynı zamanda İilir düşüncesiyle de bütün Güney Slavları İilir adı altında birleştirmeyi hedefliyordu.³²

Erken dönemde yapılan çalışmalar ile Gaj'ın dil üzerinden hareket ederek yaptığı kültürel çalışmalar, Hırvatistan'da yaşayanların kim olduğunun belirlenmesini sağlamıştı. Ljudevit Gaj, Hırvatistan'da yaşayanları İilir olarak düşünmeye başladığında İilir hareketi siyasi aşamaya doğru geçmeye hazır hale gelmişti. İilirizm düşüncesi, 1848 devrimleri döneminde siyasi aşamaya geçerek; İilir ulusçuluğuna dönüşmüştü. Bundan sonra İilir ulusçuluğuna geçiş sürecini ve İilirizmin Yugoslavizme dönüşümünü inceleyeceğiz.

2.3. 1848'DEN SONRA İİLİRİZMDEN YUGOSLAVİZME GEÇİş

1841'de İilir adına karşı çıkanlar Hırvat-Macar partisini kurdular. Parti, Macar dilinin Hırvatistan'da resmi dil olarak kullanılmasını istiyordu. Partiyi destekleyenlere Macar yanlıları anlamında Macaroniler (Mağaroni) denilmekteydi. Macaroniler aslında İilirizm Hareketi'ne karşı çıkan Hırvat soylularıydı. Onlar, 1102'de Macaristan'a anlaşmayla bağlandıklarını belirtirken, Hırvat soyluları olarak kendilerini Macaristan ile birlikte düşünüyorlardı. İilir hareketinin taraftarları da İilir Partisi'ni kurmuşlardı. İilir Partisi'nin hedefi Hırvatistan'ın yani Üçlü Krallığın birleştirilmesiydi.³³ 1843'te Viyana

³² Stančić, "»Nař Narod«...", s. 69-70.

³³ şidak, "Jugoslavenska...", s. 70.

tarafından İilir adının kullanılması yasaklanınca, İiliristler Hırvat adına dönmek yerine Narodna (Halk) adında karar kıldılar. İilir Partisi, Narodna Stranka (Halk Partisi) adını aldı. İilir adıyla çıkan gazeteler de Narodne Novine'ye dönuştüler.³⁴

Gaj'ın dil alanında yaptığı çalışmaları Hırvatistan'da yaşayanları İilir olarak tanımlayan İilirizm düşüncesi ve Hırvat soylularının geçmişte yaptıkları gönüllü sözleşmelere dayanarak devlet sürekliliğine vurgu yapan Kroatizm düşüncesi, 1848 devrimleri döneminde kendilerini test etme fırsatı yakalamış oldular. Burada aslında şu soruyu sorarak da devam edebiliriz. 1848 döneminde neden Kroatizm yerine İilirizm siyasi bir harekete dönuştü ve İilirizm adına siyasi iktidar talebinde bulunuldu?

Bu noktada Hırvat devlet geleneği düşüncesinin toplum sözleşmesi kavramı açısından nasıl düşünüldüğünü ve Kroatizmin ne olduğunu açıklamak gerekiyor. Yönetici ile toplum arasında iktidar ilişkisinin kurulduğu toplum sözleşmesi, Kroatizm düşüncesinde Hırvat krallarının Hırvatistan, Slavonya ve Dalmaçya'da (Üçlü Krallık) yaşayanlarla yaptıkları sözleşmeyi düşündürmektedir. Üçlü Krallığı birleştiren Kral Tomislav ve bu birliği 12. yy'a kadar devam ettiren diğer krallar, Hırvat krallarıdır. Ancak Hırvat kralları ile sözleşme yapanların kim olduğu belirsizdir. Yöneticilerin ya da Hırvat krallarının sahip olduğu iktidarın kaynağı olan toplumun kim olduğu henüz belli değildir. Hırvat krallarından bahsedilmekte ama Hırvat krallarına iktidarı kullanma yetkisi veren Hırvat ulusundan bahsedilmemektedir. Çünkü bunu düşünebilecek Hırvat ulusçu hareketi henüz ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla Kroatizm düşüncesinde Hırvat ulusunun sözleşmeyle kendi adına iktidarı devrettiği düşüncesi bulunmamaktadır. Üçlü Krallık adına 1102'de Macaristan ve 1527'de Habsburglar ile gönüllü olarak sözleşme yapmış olan Hırvat kralları ya da soylularıdır. Hırvat ulusu değildir. 1848'de Kroatizm düşüncesi üzerinden siyasi iktidar talep edilmesi zor görünmektedir. Çünkü Hırvatistan'da adına iktidar talep edilebilecek bir Hırvat ulusu henüz yoktur.

Hırvatistan'da yaşayanların tanımlanmasına İilirizm üzerinden gidilmişti. İilirizm, farklı bölgesel kimlikleri, Slavon, Dalmaçyalı ve Ortodoks / Sırp, İilir olarak tanımlamaya başlamıştı. Kroatizm sahip olduğu Horvat adıyla bunu yapamazdı; çünkü diğerleri için Horvat adı kabul edilebilir değildi. Bu nedenle, İiliristlerin kültürel alanda

³⁴ Šidak, "Hrvatsko...", s. 11.

yaptıkları çalışmalar ile Hırvatistan'da yaşayanların İilir olarak tanımlanmasından sonra kimin adına siyasi iktidar talebi yapılabileceği de ortaya çıkmıştı. İilir ulusu adına bu talep 1848 devrimleri döneminde gerçekleştirilecektir.

1848 devrimleri döneminde Habsburg Monarşisinin yıkılma ihtimali belirince, monarşideki Slavlar arasında, kültürel Panslavizm düşüncesinden siyasi hedefi olan Slav hareketine doğru bir geçiş yaşandı. Bu siyasi hareketin adı Austroslavizm ve onu Panslavizmden ayırmak gerekir.³⁵ Çekler tarafından formüle edilen Austroslavizm, Çeklerin Alman asimilasyonuna karşı verdikleri siyasi bir yanıttı. Austroslavizm, Habsburg Monarşisinin federasyona dönüştürülmesini ve Slavların federe bir devlete sahip olmasını istiyordu.³⁶ Monarşi, federasyon biçiminde düzenlendiğinde küçük Slav ulusları asimile olmadan varlıklarını devam ettirebilirlerdi. Ayrıca Austroslavizm programı doğrultusunda yeniden düzenlenmiş Habsburg Monarşisi küçük ulusları Alman etkisinden de koruyabilirdi.³⁷

³⁵ Dragomir Džoić, "Austroslavizam, Federalizam, Jugoslavizam Biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Narodne Stranke", *Pravni Vjesnik*, No:3-4, 1999, s. 401-402. Austroslavizm kavramı Habsburg Monarşisi'nin federasyona dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. 1846 yılında Çek edebiyatçı K. Havliček Borovský (1821-1856) Austroslavizmin formülasyonunu yapan kişidir. Liberal bir Slavonofil olan Borovský, Slavların Avusturya etrafında bir araya gelmesini istiyordu. Çek tarihçi František Palacký de (1798-1876) Austroslavizm programının önemli savunucularından biriydi. Austroslavizmin temelinde P. J. Šafarik ve Jan Kollár'ın Slav dayanışmasının gerekli olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Austroslavizm, Alman asimilasyonu tehlikesine karşı Çekler tarafından düşünülmüştü. Austroslavizm programı, Güney Slavları etkileyerek, onların monarşide kendi federe devletlerini kurmayı amaçlamalarını sağlamıştır. Austroslavistler, Austroslavizm programının monarşideki küçük ulusların varolmaya devam edebilmesi için en uygun çözümü sağladığını düşünüyorlardı. 1848 Prag Slav Kongresi'ne Hırvatistan temsilcisi olarak katılan İilirist Dragutin Kušlan (1817-1867) kongrede monarşinin dil-etnik kriterine göre Austroslavizm programı çerçevesinde yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Monarşide ordu, dışişleri, ticaret gibi ortak alanlarda birlik sürdürülecek ama diğer konularda federal bir düzenlemeye gidilecektir. Ancak federasyona dönüştürülmüş monarşi birliğini devam ettirebilirdi. Hırvatistan; Slovenya ve Vojvodina ile birleşerek federasyona dönüştürülmüş Habsburg İmparatorluğu'nda varlığını devam ettirebilirdi.

³⁶ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, Zagreb: Naklada P.I.P Pavičić, 1998, s. 18-19.

³⁷ Nikša Stančić, "Hrvatska Nacija i Hrvatski Nacionalizam u 19. i 20. Stoljeću", *Vjesnik Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti*, No:1-3, 1997, s. 85-86. Hırvatistan 1848'e kadar Macaristan'la ittifak yaparak Almanlaştırma politikasına karşı çıkmaya çalıştı. 1848'de Macar ulusçuluğu bağımsızlığını kazanmayı amaçladığında, Hırvatistan'da Austroslavizm programı benimsenmişti. Ban Josip Jelačić, bağımsızlığını elde etmek isteyen Macaristan'ı savaşıla yeniden Habsburg Monarşisi'ne dahil etmenin gerekli olduğunu düşünüyordu. Monarşinin dağılması Hırvatistan'ın birliğini tamamen zorlaştırabilirdi. Bu nedenle Ban Jelačić'in "Monarşi olmasa da onu biz yeniden yaratmalıyız" sözü anlamlıdır. Macaristan'a karşı Viyana Sarayı ile işbirliği yapan İiliristler kaybeden taraf oldular. Çünkü İiliristlerin desteğiyle Viyana tarafından Macar ulusçu hareketinin bastırılmasından sonra Habsburg Monarşisi'nde mutlakiyetçi yönetimle birlikte 1849-1860 yılları arasında Almanlaştırma politikası uygulandı.

Avusturya ve Macaristan arasında yaşanan mücadele ortamında, Macar ulusçuluğu Macaristan'ın bağımsızlığını amaçlamıştı.³⁸ Macaristan'ın bağımsızlığını kazanması durumunda, Habsburg Monarşisi tarafından yönetilen Hırvatistan topraklarının dağılacak olması ihtimali İlliristleri endişelendirmekteydi. Bu nedenle Habsburgların yönetiminde de olsa Hırvatistan'ın birliğini devam ettirmesi ya da birliğinin devam ettirildiğinin düşünülmesi önemliydi. İlliristlerin Avusturya'nın yanında yer alarak Macar ayaklanmasını bastırmalarını bu çerçevede düşünmek gerekir. İllir ulusçuluğu, monarşinin yıkılmasını değil, onun federasyona dönüştürülerek; federasyon içinde Hırvatistan'ın, Slovenya'nın ve Vojvodina Sırlarının birlikte federe bir devlete sahip olmalarını istiyordu. Bu monarşide yaşayan Slavların temel politikasıydı. Çünkü Austroslavizm çerçevesinde düzenlenmiş ve federasyona dönüştürülmüş Habsburg Monarşisi, Slav ulusların varlıklarını devam ettirmelerine yardımcı olabilirdi. Slavların çoğunlukta olduğu federasyona dönüştürülmüş monarşide Slavlar söz sahibi olabilecek ve kendi politikalarını daha iyi sürdürebileceklerdi.³⁹

Macar liberali Lajoš Kossuth önderliğinde, Macaristan bağımsızlık hareketi 3 Mart 1848'de Viyana'ya verilen bildiriyle başladı. Viyana'nın bağımsızlık talebini kabul etmesinin ardından Macaristan 30 Mart 1848'de bağımsız bir devlet oldu. Viyana'da toplanan meclis feodal ayrıcalıkları ortadan kaldırdı. Viyana, bağımsızlığını kazanmış Macaristan'a karşı ayaklanan ve kendi bağımsızlığını isteyen Hırvatistan'ı destekliyordu. Macaristan ise bağımsızlık isteyen Hırvatistan'ı karşı çıkıyordu. Avusturya, Hırvatistan'la birlikte Macaristan ordusunu yendi. Viyana'da olayları duyan halk ayaklandı. Daha sonra bu ayaklanma bastırıldı. İmparator Franz Joseph, daha önce verilen ödümleri tanımadığını ilan ederek parlamentoyu dağıttı. 4 Mart 1849'da tüm Avusturya İmparatorluğu'nda geçerli olmak üzere tek bir anayasa ilan etti. Macar ulusçuları bu anayasayı kabul etmediler. Avusturya, İlliristlerin yardımıyla Macar isyanı bastırınca, Macaristan yeniden Viyana egemenliğine girdi.

İlliristler ve Vojvodina Sırları önce Macarlarla anlaşma yoluna giderek, siyasal hedeflerini gerçekleştirmek istemişlerdi. Ancak Macar liberali Lajoš Kossuth, Macaristan'da sadece Macar siyasi ulusunu tanıdığını gösterince, İlliristler ve Vojvodina

³⁸ Pavličević, a.g.e., s. 259-260.

³⁹ Alan John Percivale Taylor, *Habsburška Monarhija (1809-1918)*, Çev: Omer Lakomica, Zagreb: Znanje, 1990, s. 328. Taylor'a göre 1910'da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda; Almanlar 12 milyon, Macarlar 10 milyon, Slavlar 23.5 milyon, Romenler 3 milyon, Diğerleri 2.5 milyon'dur.

Sırları Nisan 1848'den itibaren Macaristan'dan ayrılma isteklerinin meşru bir temele dayandığını ve Macaristan ile her türlü bağın koparılması gerektiğini düşünmeye başladılar. Macar baskısını yakından hisseden Vojvodina Sırları da Hırvatistan ile siyasi işbirliği yapılması gerektiğini ve Sırp Vojvodina'sının geleceğinin böyle bir işbirliğiyle garanti altına alınabileceğini düşünüyorlardı. Haziran 1848'de İliristler monarşinin geleceği konusunda kendi konseptlerini ortaya koydular. Sabor'da kabul ettikleri 11 maddede ulus-dil kriterinden hareket ederek federalist biçimde düzenlenmiş monarşi programını benimdiler. Austroslavizm programı etkisinde yapılacak düzenlemeye göre monarşide ortak işler; dışişleri, ordu, ve ticaret olacaktı. Federasyondaki federe birimlerden biri Yugoslav federe devleti olacaktır. Monarşide tüm Güney Slavlar Yugoslav federe devleti etrafında toplanacaktı. Kabul edilen 11 maddenin 6. maddesinde Dalmaçya'nın Üçlü Krallıkla birleşmesi isteniyordu. Ulus-dil kriterine göre kabul edilmiş önemli bir nokta; Srijem ya da Vojna Krajina bölgesinin Vojvodina Sırbistan'ına bağlanmasının kabul edilmesiydi. Hırvat devlet geleneği çerçevesinde Üçlü Krallık'ın bir parçası olarak kabul edilen Vojna Krajina, dil kriterine göre Yugoslav federe devleti içinde Vojvodina'ya bırakılmaktaydı. Hırvatistan'ın tarihi hakları dikkate alınmadan yapılan bu talepte, İliir ulusçuluğunun tek hedefi monarşinin federasyona dönüştürülerek, Yugoslav federe devletini kurulmasıydı. Bu nedenle Hırvatlar ve Sırlar arasındaki tartışma yaratan Vojna Krajina ya da Srijem bölgesi birlik içinde Vojvodina'ya bırakılabiliyordu.

Viyana ayaklanmasının tamamen bastırılmasından sonra da Austroslavizm, Çeklerin ve Yugoslavların ana politikası olarak kalmaya devam etmiştir. Hırvatistan Sabor'u (parlamento), ulus-dil kriterinden hareket ederek, federal biçimde düzenlenmiş anayasal bir monarşi istediğini ilan etmişti. Sabor, Dalmaçya'nın Banovina Hırvatistan'ı ile birleşmesini, yönetiminin Viyana'nın idaresinden Zagreb'in idaresine bırakılmasını ve diğer Güney Slav topraklarının yani Vojvodina Sırbistan'ı Slovenya'nın parçalanmış bölgeleri olan yukarı Štajerska, Koruška, Kranjska ile İstrija ve Gorica'nın da kurulacak federe devlete katılmasını talep etmişti.⁴⁰ Monarşinin federasyona dönüştürülmesi ve

⁴⁰ Petar Korunić, "Jugoslavenska Ideologija u Hrvatskoj i Slovenskoj Nacionalnoj Politici i Hrvatsko-Slovenski Odnosi (1835-1874)", *Zgodovinski Časopis*, No:37, 1983, s. 218-219. 19. yy'da Sloven bölgeleri Koruška, Štajerska ve Kranjska Avusturya tarafından yönetilmekteydi. Sloven İliristler, Hırvat ve Sloven dilinin karışımından oluşan İliir dilini oluşturmak ve Sloven-Hırvat birliğinin temellerini atmak amacındaydılar. Hırvatistan'da İliir Hareketi stokavca lehçesini kullanmaya başladığında, Slovenler de kaykavca lehçesini esas alan Sloven dilini oluşturmaya başladılar. Sloven dilinin yaratılmasında şair France Prešern'in (1800-1849) katkısı olmuştur. Sloven İliristler, önce Sloven bölgelerini birleştirmeyi

federasyon içinde Hırvatistan'ı, Slovenya'yı ve Vojvodina'yı kapsayacak İilir federe devletinin kurulması istenmiştir.

Herder'den etkileneerek dil alanında yaptıkları kültürel çalışmalarla İiliristler önce İilir ulusunu tanımlamışlar ardından siyasal aşamada İilir ulusu adına egemenlik talebinde bulunmuşlardır. İilirizm, Sırbistan ile birlikte Yugoslav devletinin kurulmasını da istemiştir. Ancak, 1848 / 1849 dönemi İiliristlerin siyasi olarak başarısız olduğu bir dönemdi. Çünkü Habsburg Monarşisi onların istediğı gibi federasyona dönüşmemiş tersine Viyana tarafından anayasal düzenin askıya alındığı mutlakiyetçi bir yapıya kavuşmuştu. Bu noktada İilirizm de Güney Slavların birliğı anlamındaki Yugoslavizm düşüncesine dönüştü.

ardından da Hırvatistan aracılığıyla diğere Güney Slavlarla bir araya gelmeyi istiyorlardı. Onların siyasi programı “Zedinjene Slovenije” (Birleşik Slovenya) parolasıyla ifade ediliyordu. Slovenya ve Hırvatistan'ın tek bir devlet çatısı altında birleştirilmesi gerekiydi. 1848 devrimleri döneminde Birleşik Slovenya'nın Hırvatistan'la birleştirilmesi amaçlanmıştı. Austroslavizm, Slovenlerde de etkili olmuştur. 1848'de Koruška ve Štajerska bölgelerinde toplanan imzalarda bu istek dile getirilmişti. Toplanan imzalar hem İimparator Franz Joseph'e hem de 1848 Prag Slav Kongresi'ne gönderilmişti. Sloven İiliristler, Sırbistan'ın mutlaka Yugoslav birliğine katılmasını istiyorlardı; çünkü sadece Hırvatistan ile kurulacak birlikte Slovenya'nın Hırvatistan tarafından asimile edilmesinden endişeleniyorlardı.

3. YUGOSLAVİZM

1849-1860 yılları arasında Habsburg Monarşisi'nde anayasal yaşamın askıya alındığı mutlakiyetçi bir dönem yaşanmıştır. Viyana'dan sürdürülen Almanlaştırma politikası bu dönemde Hırvatistan'da etkili olmuştur. Viyana yönetimi, yaptığı savaşlarda aldığı yenilgiler sonucunda, anayasal düzeni yeniden kurduğunda Hırvatistan'ın önde gelen siyasetçileri ve din adamları 1861'de bir konferansta toplanarak; İmparator Franz Joseph'ten Üçlü Krallığın (Hırvatistan, Slavonya ve Dalmaçya) teritoryal birliğini tanımasını istemişlerdir.⁴¹ Hırvat devlet geleneği düşüncesi, Hırvatistan Parlamentosu'nun (Sabor) kapatıldığı ve siyasi yaşamın askıya alındığı mutlakiyetçi dönemden sonra yeniden vurgulanmıştır. Avusturya'nın Prusya karşısında aldığı yenilginin ardından 1867'de Avusturya ve Macaristan arasında imzalanan anlaşmayla Habsburg Monarşisi ikili bir yapı kazandı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na dönüştü. 1848 devrimleri döneminde Macaristan ve Hırvatistan arasında kopmuş olan ilişki, 1868'de imzalanan Hırvatistan-Macaristan anlaşmasıyla (Nagodba) yeniden belirlendi. Bu anlaşmayla Hırvat devlet geleneği tanınmış ve teoride Banovina Hırvatistan'ı ve Dalmaçya'nın birliği kabul edilmişti. Ancak teoride tanınan bu birliğe rağmen pratikte Avusturya ve Macaristan birliğe imkan tanımamışlardı; çünkü Banovina Hırvatistan'ı ve Slavonya Macaristan yönetimine, Dalmaçya ise Avusturya yönetimine bırakılmıştı.

⁴¹ Goldstein, *Hrvatska...*, s. 179-184. Habsburg Monarşisi'nde 1849'da anayasanın kaldırılmasından sonra İçişleri Bakanı Alexander Bach'ın sürdürdüğü merkeziyetçi bir dönem başlamıştır. Bu döneme Bach mutlakiyetçiliği de (Bachov apsolutizam) denilmektedir. Bach döneminde amaç, monarşideki küçük ulusları Almanlaştırma yoluyla asimile etmektir. Bu dönemde siyasi faaliyetlere izin verilmezken, ekonomik alanda devlet eliyle kapitalistleşmeye hız verilmiştir. Bürokratik merkeziyetçilikle birlikte ekonominin kapitalistleşmesi hedefleniyordu. Avusturya-Alman burjuvazisi bu dönemde diğer uluslar üzerindeki hegemonisini sürdürmeye çalıştı ve bunda başarılı oldu. Tek bir Habsburg Monarşisi'nden yana olan Avusturya-Alman burjuvazisi, aristokrasinin ayrıcalıklarına karşı çıkmayarak, onunla çatışmaya girmedir. 1850'de Hırvatistan'da parlamento dağıtılmış ve basın faaliyetlerine son verilmiştir. Almancanın resmi dil olarak kullanılmasına ve liselerde Alman dilinde eğitim yapılmasına karar verilmiştir. Hırvatistan monarşinin en geri kalmış bölgesiydi. Hırvatistan'ın % 90'ını köylüler oluşturuyordu ve nüfusunun % 80'ini okuma yazma bilmiyordu. 1850'lerde feodal toplumdaki endüstriyel topluma geçilerek, feodal ilişkilere son verilmiştir. Viyana'nın etkisiyle Hırvatistan'da modernleşme başlamıştır. 1859'da Habsburg Monarşisi ile Fransa-Piedmont arasında savaş çıktı ve Habsburg Monarşisi, Kuzey İtalya'da yenilgiye uğradı. Bu savaş monarşinin ekonomik durumunu sarstı ve 1860 yılında İmparator Franz Joseph, İmparatorluk Konsey'ini toplantıya çağırarak zorunda kaldı. Monarşide artık mutlakiyetçi yönetimin sürdürülmesi mümkün değildi. Bu nedenle ortak bir yasama organı oluşturulmuştur. Ordu, dışişleri, dış ticaret ve finansal gibi alanlar monarşide ortak işler olarak belirlenmiş; diğer alanlar ise ülke meclislerine bırakılmıştır. 1861'de Hırvatistan'da ileri gelenlerin katıldığı bir konferans toplanmış ve Hırvatistan Sabor'u otonomi elde etme çabasına girmiştir. Viyana'dan başlatılmış olan modernleşme sürecinin etkisi sonucunda, sınırlı egemenlik yoluyla da olsa, Hırvatistan'da devlet eliyle reformların yapılması isteniyordu. Hırvatistan, Avusturya ve Macaristan'a karşı mücadele vererek bağımsızlığını elde etmeye çalışmıştır.

1868 tarihli Hırvatistan-Macaristan anlaşmasıyla Sabor (Parlamento); içişleri, yargı, eğitim ve din alanlarında kanun yapma hakkına sahip oldu. Sabor'un yaptığı kanunlar, Budapeşte'nin öneri yazısıyla birlikte Viyana'nın onayından geçtikten sonra geçerli olabiliyordu. Ban, Sabor'a karşı sorumluydu. Hırvatistan-Macaristan anlaşmasına göre finansal işler Macaristan tarafından yürütülüyordu. Toplanan vergilerin % 50'den fazlası ortak bütçeye aktarılmaktaydı. Hırvatistan ise toplanan vergilerden anlaşmanın koşullarına uygun olarak pay alabiliyordu.⁴² 1873'te Hırvatistan-Macaristan anlaşması kısmen revize edilmiş olsa da 1918'e kadar Banovina Hırvatistan'ı ve Slavonya Macaristan'ın, Dalmaçya ise Avusturya'nın egemenliği altında kalmıştır.⁴³

İlirizm ve Kroatizm, 19.yy'ın sonuna kadar iki ayrı ulusçu ideoloji olarak yollarına devam etmişlerdir. Bu dönemde İlirizm Yugoslavizm'e dönüşürken; Hırvat devlet geleneği ya da yerel özerklik düşüncesi yani Kroatizm Hırvat ulusçu hareketine dönüşmüştü. Hırvat ulusuna Hırvat devletini talep eden bu harekete, devlet geleneği düşüncesi üzerinden bu hakkı kendisinde gördüğü için hak anlamına gelen Prava sözcüğünden dolayı Pravaštvo (Pravaşlık) denilmekteydi. Yugoslavizm ve Pravaštvo, İlirizm sonrası ideolojiler olarak, birbirlerine dönem boyunca rakip olmuşlardı. Yugoslavizm düşüncesi Hırvatistan'da yaşayanları Yugoslav olarak tanımlarken öncelikle monarşide Yugoslav devletinin kurulmasını amaçlamıştır. Pravaštvo ise Hırvat ulusçu hareketi olarak Hırvatistan'ı Hırvat adı altında düşünüp, Hırvat devletine sahip olmayı amaçlamıştır. Dolayısıyla iki ideoloji arasında farkı oluşturan ve rekabeti yaratan nokta; birinin Hırvatistan'ı Yugoslav diğerinin ise Hırvat olarak tanımlayıp, bu tanımlamalar üzerinden siyasi iktidar talebinde bulunmalarıdır.

Yugoslavizm, iki Katolik din adamı Josip Juraj Strossmayer ve Franjo Rački tarafından yorumlanırken; Pravaštvo, Ante Starčević ve Eugen Kvaternik tarafından yorumlanmıştır.

Bu bölümde 1890'lara kadar Yugoslavizmi karşıtı Pravaštvo ile birlikte anlatırken; bu ideolojilerin kurucularını inceleyip; ideolojilerini nasıl oluşturduklarını göstereceğiz. Onların Hırvatistan'da yaşayan Sırları nasıl gördüğünü ve diğer Güney

⁴² Branka Boban, *Demokratski Nacionalizam Stjepana Radića*, Zagreb: Zavod za Hrvatsku Povijest, 1998, s. 9.

⁴³ Goldstein, a.g.e., s. 198-199.

Slavlara bakış açılarını vermeye çalışacağız. Ayrıca 1890'lardan sonraki dönem 1903'e kadar anlatılacaktır.

3.1. J. J. STROSSMAYER VE F. RAČKI'NİN YUGOSLAVİZMİ

1860'dan sonra Yugoslavizmin ideologları, Piskopos Josip Juraj Strossmayer ve Kanonik Franjo Rački'dir. Profesyonel bir tarihçi de olan Rački, Yugoslavizm ideolojisini formülleştiren kişiydi. Yugoslavizmi sadece Strossmayer ve Rački'ye bağlamak doğru değildir; çünkü Yugoslavizm 1860'tan sonra güçlenmeye başlayan liberal burjuvazinin de ideolojisiydi.⁴⁴ Rački, tarih çalışmalarında 12. yy'da var olduğunu düşündüğü Hırvat devletinin demokratik ve Slav karakteri üzerinde durarak; Hırvat devlet geleneği düşüncesini yeniden ele almış ve bu çerçevede Güney Slavların birlikteliğini düşünmüştür.⁴⁵ Rački'de Hırvat devlet geleneği düşüncesi, Hırvatistan'ın bütünlüğünün Yugoslav adı altında sağlanması anlamında bir düşüncedir. Hırvat Yugoslavizmi düşüncesinde Bulgarlar da Güney Slavlara dahil edilmiştir. Ancak zamanla Yugoslav (Güney Slavı) kavramı ile Güney Slavlar (Južni Slaveni) kavramı arasında bir fark oluşmuştur. Sırlar, Hırvatlar ve Slovenler Yugoslav olarak tanımlanmışlar; Bulgarlar ise Makedonya nedeniyle yapılan 1885 tarihli Sırp-Bulgar Savaşı sonrasında Yugoslav (Güney Slavı) kavramının dışına çıkarılırken, Güney Slavlardan (Južni Slaveni) sayılmışlardır. Sırların, Hırvatların ve Slovenlerin birliği bu nedenle Yugoslav birliğidir.⁴⁶ Strossmayer ve Rački'nin Yugoslavizmi, Habsburg Monarşisi ikili yapıya dönüştürülünceye kadar monarşide Yugoslav devletine vurgu yaparken, ikili yapının kurulmasından sonra Sırbistan Prensiği ile birlikte önce Bosna Hersek'te ayaklanma başlatıp ardından Yugoslavya'nın kurulmasını hedeflemiştir.⁴⁷

⁴⁴ Mirjana Gross, "Liberalizam i Klerikalizam u Hrvatskoj Povijesti (19. i Početak 20. stoljeća)", *Naše Teme*, No:6-7, 1987, s. 848-852. 1861-1868 yılları arasında Hırvatistan'daki yerel güçler, Viyana tarafından başlatılmış olan modernleşme sürecini kendi çıkarlarına uygun olarak yönlendirebilmek için liberal ideolojinin somut taleplerini öne sürmüşlerdir. 1868 tarihli Macaristan-Hırvatistan anlaşmasının belirlediği sınırlar çerçevesinde Hırvatistan burjuvazisi reformlar yoluyla liberal ilkeleri pratiğe geçirmeye çalışmıştır. Yugoslavizm bu çerçevede burjuvazinin ideolojisi olmuştur.

⁴⁵ Mirjana Gross, *Vijek i Djelovanje Franje Račkoga*, Zagreb: Novi Liber, 2004, s. 489-490. Rački'nin ideolojik sisteminde Sırlar ve Hırvatlar, kültürel anlamda, tek bir ulusun iki ayrı kavmiydiler. Rački, Güney Slavları 4 ayrı kavime ayırmaktadır. Ortaçağ'daki Hırvat, Sırp, Bulgar devletleri üzerinde de çalışan Rački'ye göre sadece Slovenler geçmişte bir devlet kuramamışlardı. Rački, Makedonları Bulgar olarak düşünmüştür. Bosnalı Müslümanları ise Güney Slavlar olarak kabul ederken, onları Sırp ya da Hırvat saymamıştır.

⁴⁶ Fran Ilesić, "O Postanku Izraza »Jugoslovenski«", *Prilozi za Književnost, Jezik, İstoriju i Folklor*, No:1-2, 1929, s. 162-163.

⁴⁷ Vasilije Krestić, *Srpsko-Hrvatski Odnosi i Jugoslovenska İdeja u Drugoj Polovini XIX. Veka*, Beograd: Nova Knjiga, 1988, s. 134-138. Strossmayer, Doğu Sorununun çözümü konusunda

Yugoslav devletinin kurulması için yapılacak mücadele, Güney Slavların ortak düşmanları olarak kabul edilen Habsburg Monarşisi ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı harekete geçilmesi anlamına geliyordu. Monarşi içinde ya da dışında Yugoslavya'nın kurulması düşüncesi; Yugoslavlar adına siyasi iktidar talep edilmesi anlamında Yugoslav ulusçuluğunun varlığını da göstermektedir.

İlirizm; Horvat, Slavon, Dalmaçyalı gibi bölgesel kimliklerin İilir adı altında birleştirilmesi yolunda önemli bir başarı sağlamıştı. Yugoslavizm ise dikkatini daha çok Hırvatistan'da yaşayan Sırlar üzerinde yoğunlaştırdı. Yugoslavizmin Sırlar üzerinde yoğunlaşmasının nedeni, Hırvatistan'da Sırp ulusçuluğunun etkili olmaya başlamasıydı.⁴⁸ Hırvat Yugoslavizmi, Hırvatistan'ın birliğini sağlayabilmek için

Avusturya'ya büyük bir önem vermektedir. Avusturya'nın Balkanlara doğru yayılarak, Bosna Hersek'i ele geçirmesi gerektiğini düşünmektedir. Strossmayer'e göre Avusturya'nın Balkanlarda Katolik Slavlara dayanarak güçlenmesi, Rusya'nın bu bölgede yayılmasını da engelleyecektir. Bu nedenle Avusturya Hırvatların beklentilerini karşılamak zorundadır. Ayrıca Hırvatlar geçmişte Türklerin geri püskürtülmesinde önemli bir rol oynamışlar ve bu nedenle güçsüz kalmışlardır. Strossmayer'e göre Ortodoks Rusya'nın etkisinin sınırlanması ancak Avusturya'nın Hırvatistan'ın birliğini sağlamasıyla mümkün olacaktır. Bu nedenle Vojna Krajina ve Bosna Hersek'in Hırvatistan'a dahil edilmesi gerekiyordu. 1860'dan 1866'ya kadar Strossmayer, Habsburg Monarşisi'nde Slavları dikkate alan federal bir düzenlemeye gideleceği beklentisi içindeydi. Ancak 1866'da Avusturya'nın Prusya karşısında aldığı yenilgi sonrasında monarşinin Avusturya ve Macaristan arasında ikili bir biçimde düzenleneceği ortaya çıktı. Strossmayer'in Austroslavizm çerçevesindeki federalist beklentileri suya düşünce, Sırbistan ile işbirliği yapılması gerektiği düşüncesi güçlenmeye başladı. Sırbistan Prensi Mihailo Obrenović ve İçişleri Bakanı İlija Garašanin, Sırbistan'ın Doğu Sorununun çözümünde önemli bir rol oynayacağını düşünüyorlardı. 1866'dan sonra Strossmayer, Sırbistan ile birlikte Yugoslav devletinin kurulması düşüncesine ağırlık verdi. Belgrad'a gönderdiği temsilciler aracılığıyla Sırbistan Prensi Mihailo Obrenović'e destek verdiğini gösterdi. Garašanin de Strossmayer ile bir anlaşma yapılması gerektiğini düşünüyordu. Sırbistan için önemli olan Balkan Slavlarının Türklere karşı birleşebildiğini gösterebilmektir. Strossmayer, Austroslavist çizgiden vazgeçmiş ve Sırbistan'la işbirliğine gidilmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştı. Sırbistan ve Hırvatistan arasında Bosna Hersek'in kurtarılması amacıyla ortak bir ayaklanma çıkarma planı yapılmıştı. Ancak Sırbistan Prensi, Bosna Hersek'in kurtarılması konusunda Macaristan Kontu Andrassy ile anlaşınca Strossmayer ile yapılan plan da suya düştü. Sırbistan, Bosna Hersek'in kurtarılmasının Macaristan sayesinde gerçekleştirilebileceğini düşünüyordu; çünkü Strossmayer ile yapılacak ortak hareketin başarılı olması ihtimalini oldukça zayıf görüyordu. Strossmayer ve Mihailo Obrenović Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının Balkanlarda Güney Slavların özgürlüğe kavuşması anlamına geleceğini düşünüyorlardı.

⁴⁸ Natalija Rumenjak, "Nacionalna İdeologija Listova *Obzor* i *Srbobran* (1901.-1902. Godine)", *Povijesni Prilozi*, No:14, 1995, s. 209-212. Hırvatistan'da Hırvatlar ve Sırlar arasında rekabet ve gerginlik 1860'lı yıllarda başlamış ve 1902 Eylül gösterileriyle son bulmuştur. Hırvat Yugoslavist Narodna Stranka'nın (Halk Partisi) yayın organı "*Obzor*" ile Hırvatistan'daki Sırp siyasi partisi Srpska Samostalna Stranka'nın (Sırp Bağımsız Partisi) yayın organı "*Srbobran*"da çıkan karşılıklı haberler ve yazılar zaman zaman gerilimi artırmaktaydı. *Srbobran*, Sırların Hırvat ulusu ile eşit bir biçimde tanınmasını istiyordu. Hırvatistan'da Sırların Hırvatlar ile birlikte egemenliğe sahip olması ve Macaristan'ın da bunu tanıması talep ediliyordu. Hırvatistan'da Srpska Samostalna Stranka'nın yayın organı *Srbobran*, Sırp ulusçu program çerçevesinde yayınlarını sürdürmekteydi. *Srbobran* 1884'te Zagreb'te Pavle Jovanović tarafından çıkarılmaya başlanmıştır. *Srbobran* yayınlarını Vojvodina'da Jaše Tomić tarafından çıkarılan "*Zastava*" ile birlikte paralel düzeyde sürdürmekteydi. *Obzor* ve *Srbobran* arasında Hırvatistan'da Sırların yoğun olarak yaşadığı Srijem bölgesinin kime ait olduğu konusu tartışmalı bir konuydu. Hırvat ve Sırp ulusal ideolojileri arasında rekabet alanlarından biri de Bosna Hersek'in kime ait olduğu sorunuuydu. 1878'de Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından ilhakı

Hırvatistan'da güçlenen Sırp ulusçuluğuyla rekabet etmek zorundaydı. Rekabet edebilmek için de Hırvatların ve Sırp'ların aynı etnik kökenden geldikleri ve aynı dili konuştukları düşüncesini yayması gerekiyordu. Hırvat Yugoslavizmi, bu şekilde Sırp ulusçuluğunun Sırp yapmayı hedeflediği insanları Yugoslav'a dönüştürüp, onların Sırp olmalarını engelleyebilirdi. Vojna Krajina bölgesindeki Sırp'ların Hırvatistan'ı meşru kabul etmeleri Yugoslavizmle sağlanabilirdi. Bu nedenle Yugoslavizm, Hırvatistan'da Hırvat ulusçu ideoloji olarak kabul edilebilir.

Josip Juraj Strossmayer ve Franjo Rački'nin Yugoslavlık düşüncesinde Hristiyanlık biçimlendirici bir etkiye sahiptir. Strossmayer, Papa'nın önderliğinde Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleşmesi gerektiğini düşünüyordu. Ona göre, Güney Slavlar kiliselerin birleşmesinden sonra bir araya gelebilirlerdi.⁴⁹ Liberal Katolik olan Strossmayer, Hristiyan kiliselerinin birleşmesi durumunda ayinlerin Slav dilinde yapılmasını istiyordu.⁵⁰ İlerizm döneminden itibaren Liberal Katolisizm düşüncesi Hırvatistan'da etkili olmaya başlamıştı. 1830'larda Batı Avrupa'da Katolik Kilisesi'nde başlayan bir hareket olarak Liberal Katolisizm, dinin ve bilimin birbirlerine karşıt olmadıklarını ve her ikisinin de Tanrı'dan kaynaklandığını düşünen bir akımdı.⁵¹ Rački, Aydınlanmanın ve modern eğitimin Ortaçağ'da oluşan Latin-Roma ve Helen-Doğu ayrımını ortadan kaldırmaya başladığını düşünmekteydi.⁵²

Hristiyan Kiliselerini birleştirecek kilisenin Katolik Kilisesi olması gerektiğini düşünen Strossmayer, Papanın yanılmazlığı düşüncesine de karşıydı. I. Vatikan Konsülü'nde (1869-1870) Papanın yanılmazlığı düşüncesinin Hristiyan Kiliselerinin birleşmesi önünde engel oluşturduğunu belirtmişti. Protestan Kilisesini de birleşme içinde düşünen Strossmayer için öncelikle Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin birleşmesi

Bosna Hersek'in kime ait olduğu tartışmasını hararetlendirmişti. Sırbistan, Bosna Hersek'i Sırp devletinin bir parçası olarak görürken; Hırvatistan Bosna Hersek'in kendisine dahil edileceği beklentisi içindeydi. Narodna Stranka'nın yayın organı Obzor, Hırvat-Sırp dayanışmasını vurgularken, Yugoslavizm düşüncesiyle, Sırp'ları Yugoslav adı altında birleşmeye çağırıyordu. Hırvatlar ve Sırp'lar arasındaki tartışmalı konuların çözümü Yugoslavizm düşüncesiyle çözülebilirdi.

⁴⁹ Gross, *Vijek i Djelovanje...*, s. 500.

⁵⁰ Gross, *a.g.e.*, s. 39.

⁵¹ Franjo Emanuel Hoško, "Liberalni Katolicizam Kao Sastojnica Ideologije Ilirizma", *Croatica Christiana Periodica*, No:28, 1991, s. 44-45.

⁵² Tomislav Markus, "Franjo Rački o Jugoslavenskoj Akademiji Znanosti i Umjetnosti, *Časopis za Suvremenu Povijest*, No:2, 1995, s. 274.

önemliydi.⁵³ Strossmayer, kilisenin devletten ayrı bir yapısı olması gerektiğini belirtirken, Ortodoks Kiliselerinin devlete bağılıklarının Hristiyan Kiliselerinin birleşiminde engel teşkil ettiğini düşünüyordu. Strossmayer ve Rački, insan ve toplum hayatının her alanda kilise tarafından düzenlemesine de karşıydılar. Bu noktada onların kilisenin her alanda yetkin olmasını isteyen Klerikalizm düşüncesinden uzak olduklarını belirtmek gerekir.⁵⁴

Slav Azizler olarak kabul edilen Kiril ve Metod'a⁵⁵ hayranlık duyan Strossmayer ve Rački'yi, Dalmaçyalı hümanistler Pribojević ve Orbini'in düşünceleriyle, Pankroatist Vitezović ve İlirist Gaj'ın düşünceleri büyük ölçüde etkilemiştir.⁵⁶ Herder'in, Slavları Batı'yı ve onun ruhunu yeniden canlandıracak olan ulus olarak görmesi düşüncesinden de etkilenmiş olan Yugoslavistler, Slavların insanlık tarihinde önemli bir rol oynayacaklarına inanıyorlardı.

Dil alanındaki görüşleri önce İliristler ardından da Yugoslavistler üzerinde etkili olan Herder, bu dönemde de dil alanında yapılan çalışmalar üzerinde etkili olmuştur.

⁵³ Vladimir Koščak, "Uloga Prosvjete i Kulture u Javnoj Djelatnosti Josipa Jurja Strossmayera", *Dubrovnik*, No:1-2, 1990, s. 37-38.

⁵⁴ Juraj Mirko Mataušić, "Odnos Katoličke Crkve Prema Novijim Idejnim Strujanjima u Hrvatskim Zemljama 1848-1900", *Bogoslovska Smotra*, No:1-2, 1985, s. 202-203.

⁵⁵ Peter Čornej, *Jiří Pokorný, A Brief History of Czech Lands to 2000*, Çev. Anna Bryson, Prague: Praha Pres, 2000, s. 6-7. Kiril ve Metod, Selanik'te dünyaya gelmiş iki Hristiyan din adamıydı. Slav Apostoller olarak bilinen Kiril ve Metod kardeşler, çocukluklarını Slavların yaşadığı Selanik'te geçirmişlerdir. Felsefe ve teoloji eğitimi almalarının ardından Kiril, İstanbul Ayasofya Kilisesi'nde kütüphaneci olarak çalışmaya başlamış; Metod ise Doğu Makedonya'da din adamı olarak görev yapmıştır. Kiril ve Metod, Bizans tarafından Hristiyanlığı Slavlara yaymaları için görevlendirilmişlerdir. Selanik'teyken Güney Slav lehçesine göre düzenledikleri *Glagoljica* alfabesiyle misyonerlik faaliyetlerini sürdürmeye başladılar. 863-864 yılında Moravya'ya giden Metod, Moravya'da İncil'i Slav diline çevirdi. Ancak ölümünden sonra Moravya'da ayinlerin Slav dilinde yapılması yasaklanmıştır. Buna rağmen Metod'un izleyicileri Bulgaristan, Makedonya, Güney Sırbistan (Raška) ve Güney Hırvatistan'a giderek Slav dilinde İncil'i yaymışlardır. Kiril ve Metod, Slavlara Hristiyanlığı Slav diliyle yaymışlardır. Bu nedenle Slavlar açısından Kiril ve Metod önemlidir. Onların oluşturdukları ilk Slav alfabesi belirttiğimiz gibi Glagoljica'dır. Bu alfabe 9. yy'dan 19. yy'a kadar Hırvatistan'da kiliselerde kullanılmıştır. Alfabenin Glagoljica adını taşımasının nedeni, eski Slav dilinde (staroslavenski) *glagoljati* (govoriti) kelimesinin konuşma ya da söz söyleme anlamına gelmesiydi. Glagoljica alfabesinin daha sonra Bulgar ve Hırvat olmak üzere iki versiyonu ortaya çıkmıştır. Kiril'in öğrencileri, Glagoljica'nın Bulgar versiyonundan 10. yy'da Kiril alfabesini oluşturmuşlardır. Dolayısıyla bugün Kiril alfabesi olarak bilinen alfabe Aziz Kiril'in çalışmaları sonucu oluşturulmuş değildir. Bulgarlar tarafından Glagoljica'dan türetilen Kiril alfabesi, Yunan alfabesinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. 12. yy'da Kiril alfabesi, Batı ve Güney Balkanlarda Kiril ve Metod'un oluşturduğu Glagoljica alfabesinin yerini almıştır.

⁵⁶ Gross, *Vijek i Djelovanje...*, s. 21-441. Papa XIII. Leo (1878-1903), 30 Eylül 1880'de yayınladığı "*Grande Munus*" adlı yönergesiyle Kiril ve Metod'u Katolik Kilisesi'nin azizleri olarak ilan etti. Strossmayer ve Rački, Vatikan'ın, bu yönergeyle, Batı ve Doğu Kiliselerinin birleşimini kolaylaştırmayı amaçladığını düşünüyorlardı. Strossmayer, Papa'nın yönergesiyle Güney Slavların ve diğer Slavların birleşebileceklerini düşünüyordu. Ancak Papa'nın kilisede ayinlerin Slav dilinde yapılmasını yasaklaması Strossmayer'de hayalkırıklığı yaratmıştır.

Stokavca lehçesinden dolayı Hırvat-Sırp dilinin aynılığından hareket edilerek, ortak bir edebiyat dilinin ve kültürün oluşturulması yönündeki çalışmalar Strossmayer ve Rački tarafından başlatılmıştı.⁵⁷ Bu amaçla 1867’de kurulan Yugoslav Bilimler ve Sanatlar Akademisi, Güney Slavların kültürel alanda ilerlemesini sağlamayı ilke edinerek; bu alanda ilerlemiş oldukları kabul edilen Almanların ve İtalyanların düzeyine ulaşmayı hedeflemekteydi. Strossmayer, akademinin merkezinin Zagreb olması gerektiğini düşünüyordu; çünkü Banovina Hırvatistan’ı ve onun merkezi olan Zagreb görece bir özerkliğe sahipti. Sırbistan ve Karadağ ise bir akademi kurabilmek için kültürel açıdan henüz yeterince gelişmemişlerdi. Dolayısıyla Strossmayer’e göre Yugoslavların birleşmesi için merkez sadece Zagreb olabilirdi. Bu akademi, küçük Güney Slav ulusların gelişmiş uluslar tarafından asimile edilmesini de engelleyecekti.⁵⁸ Yugoslavizm düşüncesiyle uygun bir biçimde akademinin Hırvat adı yerine Yugoslav adını almasına karar verilmişti.

F. Rački, Güney Slavların bilimde ilerlemesini arzuluyordu. Tarih ve filoloji onun için önemli disiplinlerdi. Rački’ye göre tarihi eleştirel biçimde okuyarak ve tarih biliminin metodlarını kullanarak, Slavlık düşüncesinin canlandırılması mümkün olabilirdi. Yapılacak bilimsel araştırmalar sayesinde Hırvatların ve Sırpaların birliği kanıtlanabilirdi. Hırvatistan’ın bilimde ilerlemesi bölgesel kimliklerin ortadan kalkmasını sağlayacaktı.⁵⁹ Rački, Avrupa’nın başarısının Hristiyanlıktan kaynaklandığını düşünürken, bilimin önemli bir güç olduğunu ve ulusal zenginliğin bilim sayesinde arttığını belirtiyordu. Ona göre, bilimlerdeki ilerlemelerden Habsburg Monarşisi’ndeki küçük Slav ulusları da yararlanmalıydılar.⁶⁰ Bu nedenle Yugoslav Bilimler ve Sanatlar Akademisi ilerlemeyi sağlayacak bir kurum olarak düşünülmekteydi.

Hırvat-Sırp dilinin aynılığına rağmen Sloven dilinin farklılığı Yugoslav birliğinin önünde engel olarak görülüyordu. Bu nedenle Yugoslavistler, Slovenlerin stokavca lehçesini kendi edebiyat dilleri olarak kabul etmek zorunda olduklarını düşünüyorlardı. Onlara göre Bulgarlar da Hırvat-Sırp stokavca lehçesine yakınlaşmalıydılar. Yugoslavlık düşüncesinde Sırp, Hırvat, Sloven ve Bulgar adlarının

⁵⁷ Gross, *Vijek i Djelovanje...*, s. 494-495.

⁵⁸ Koščak, *a.g.e.*, s. 48-49.

⁵⁹ Markus, *a.g.e.*, s. 270.

⁶⁰ Markus, *a.g.e.*, s. 273.

korunması önemliydi. Strossmayer ve Rački'nin Yugoslavizmde Bulgarlara özel bir önem verilmektedir. Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin birleşmesini isteyen Strossmayer, bazı Bulgarların Katolikliğe geçmesinden dolayı oldukça heyecanlanmıştı. Ortodoks Bulgarların Katolikliğe geçiyor olması onun kiliselerin birleşmesi konusundaki ümidini arttırmıştı. Sırların da kiliselerin birleşimi düşüncesine yakınlaşabileceklerini umuyordu. Strossmayer, 1861'in Paskalyasında İstanbul'daki Katolik Bulgarlara hitaben bir mektup yazmıştır. Mektubunda onların hareketini dikkatle izlediğini; Kiliselerin ve Güney Slavların birleşimi konusunda daha çok ümitlendiğini bildirmiştir. Strossmayer, 4 Bulgar öğrencinin yıllık masraflarını karşılayarak, onların Hırvatistan'daki Katolik Okula devam etmelerini sağlamıştır.⁶¹ Strossmayer'in kiliselerin birleşimi konusundaki düşüncelerini paylaşan ve ileride kurulacak Yugoslavya'nın Rusya'nın Balkanlardaki etkisini sınırlandıracağını düşünen Polonyalı direniş örgütü Hotel Lambert'in lideri Prens Adam Czartoryski de Strossmayer ile temas kurmuştur.⁶² Strossmayer ayrıca kiliselerin birleşimi konusunda kendisiyle benzer

⁶¹ Ante Kadić, "Strossmayer i Bugari", *Hrvatska Revija*, No:4, 1970, s. 1-10. Strossmayer, Dimitrija ve Konstantin Miladinov kardeşlerin "Bulgar Halk Şarkıları"nı derledikleri kitabı Kiril alfabesiyle çıkarmalarına yardımcı olmuştur. Hırvatistan'da basılan kitap, 550 sayfadan oluşmakta ve 660 Bulgar Halk Şarkısını içinde barındırmaktadır. Ayrıca kitap Strossmayer'e adanmıştı. Ante Kadić'e göre basılan bu kitap temelinde sadece Bulgar edebiyatı değil aynı zamanda Makedon edebiyatı da gelişmişti. Konstantin Miladinov kitabın basımı için 1861'de Zagreb'e gelmişti. 1874'de kurulan Zagreb Üniversitesi'ne önemli sayıda Bulgar öğrenci öğrenim için geliyordu. Strossmayer, Bulgarların sadece Türk baskısı altında olmadıklarını aynı zamanda Fener Rum Kilisesi'nin baskısıyla da karşı karşıya kaldıklarını düşünüyordu. Ona göre Fener Rum Kilisesi Bulgarların kültürel gelişimini engelliyordu. Dimitrija Miladinov ve Konstantin Miladinov, Yunanlılar tarafından Rus propagandası yaptıkları gerekçesiyle İstanbul Sarayı'na şikayet edilince, iki kardeş İstanbul'da tutuklandı. Miladinovların tutuklandığını öğrenen Strossmayer, Avusturya Dışişleri Bakanı Johann Rechberg'e kardeşlerin serbest bırakılabilmeleri için bir mektup yazar. Rechberg, Avusturya'nın İstanbul Büyükelçisi Prokesch-Osten'e durumu bildirir. Ancak Miladinov Kardeşler öldürülmüşlerdir. Strossmayer, Bulgarların Kiril ve Metod'un anısına sahip çıktıklarını belirtirken, Yugoslav Bilimler ve Sanatlar Akademisi'nin kapısının onlara daima açık olacağını vurgulamıştır.

⁶² Piotr Żurek, "Josip Juraj Strossmayer Prema Poljskoj i Poljacima: Iz Povijesti Hrvatsko-Poljskih Veza u XIX. Stoljeću", *Časopis za Suvremenu Povijest*, No:3, 1998, s. 481. Avusturya, Rusya ve Prusya tarafından toprakları ilk kez 1772'de paylaşılan Polonya'da 1831 yılında ayaklanma çıktı. Ayaklanmadan sonra Polonyalılar için "Büyük Sürgün" dönemi başlamıştı. Polonya'dan kaçmak zorunda kalan ayaklanmacılar Paris'te toplanarak, bir direniş örgütü kurdular. Prens Adam Czartoryski'nin Paris'te satın aldığı sarayın adından dolayı kurdukları örgüte Hotel Lambert adını verdiler. Hotel Lambert'in Güney Slav politikası birbirine bağlı iki alanda yürütülmekteydi. Birincisi Yugoslav devletinin kurulmasını sağlayarak; Rusya'nın Balkanlardaki etkisini sınırlandırmak; ikincisi Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin birleşmesi için çalışmaktı. 1831 ayaklanması nedeniyle Vatikan tarafından suçlanan Polonyalılar, Papalık nezdindeki itibarlarını düzeltilebilmek için kiliselerin birliği fikrini desteklemeye başlamışlardı. Ayrıca kiliselerin birliği Rusya'nın Balkan Yarımadası'ndaki Ortodokslar üzerindeki etkisini de azaltabilirdi. Hotel Lambert'in politikasını Balkanlarda Michał Czajkowski ve Franjo Zach sürdürdüler. Polonya'da H. Terlecki, kiliselerin birliği düşüncesi üzerine çalışmalar yapmış ve birliğin savunucusu olmuştur. Birliğin Papalık önderliğinde olması gerektiğini savunan Terlecki, Hotel Lambert'in aracı olmasıyla, Papa IX. Pio (1846-1878) tarafından kabul edilmiştir. Terlecki Papa'ya kiliselerin birliği konusundaki düşüncelerini açıklamıştır. Strossmayer de bu çerçevede Polonyalı örgüt Hotel Lambert ile temaslarda bulunmuştur.

düşünceleri paylaşan Rus filozof ve teolog Vladimir Sergejevič Solovjev'le görüşmüştür.⁶³

Strossmayer ve Rački Yugoslavizmde, Yugoslavya'nın kurulması yolunda birkaç aşamanın geçilmesi gerekmektedir. Önce Hırvatistan'da Hırvatların ve Sırların kültürel birliği sağlanmalı ardından da Almanlara ve Macarlara karşı verilecek mücadeleyle Hırvatistan topraklarının birliği gerçekleştirilmeliydi. Hırvat-Sırp birliğinin Hırvat devlet geleneği çerçevesinde sağlanması önemliydi. Habsburg Monarşisi'nde Yugoslav federe devletinin kurulmasından sonra Sırbistan ve Bulgaristan'ın katılacağı bir Yugoslavya'ya doğru gidilebilirdi. Hırvat Yugoslavizmi, Sırların Hırvat devlet geleneği düşüncesini tanımasını istiyordu.

Strossmayer ve Rački Yugoslavizmi, İlizm düşüncesinin devamı olarak görülebilir. İlizm'in, dil alanındaki çalışmalar yoluyla, Hırvatistan'da yaşayanları birleştirmeye çalışmasının ardından Strossmayer ve Rački Yugoslavizmi kiliselerin birliği düşüncesini savunarak, Katolik Hırvatları ve Ortodoks Sırları birleştirmek istiyordu. Yugoslav Bilimler ve Sanatlar Akademisi de kültürel alanda Hırvatları ve Sırları birleştirmeyi hedefliyordu. Yugoslav ulusunun aynı dili konuşan ve kiliselerin birliği yoluyla aynı dine inanan bir ulus olması isteniyordu.

Hırvatistan'da Sırp politik ulusunun tanınıp tanınmayacağı önemli bir tartışma konusuydu; çünkü Sırlar da Hırvatlar gibi egemenlik talep etmeye başlamışlardı. Hırvatistan'ı Sırların ve Hırvatların birlikte egemen oldukları bir devlet olarak görüyorlardı. Yugoslavizm, Sırları ve Hırvatları Yugoslav olarak tanımlarken, tanımlamanın sınırlarını öncelikle Hırvatistan sınırları içinde çizmektedir. Bu noktada da Hırvat devlet geleneği düşüncesine bağlanmaktadır.⁶⁴ Hırvat Yugoslavizmi, Austroslavist programdan da etkilenerek; Hırvatların, Slovenlerin ve Vojvodina Sırlarının bir araya geleceği Yugoslav federe devletini kurmayı amaçlıyordu.⁶⁵

⁶³ İvan Očak, *Hrvatsko-Ruske Veze*, Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada, 1993, s. 70-75. Hristiyan kiliselerin birleşmesi gerektiğini düşünen V. S. Solovjev, Rusya'daki Slavseverlerle de tartışma halindedir. Özellikle onların şovenist tutumundan rahatsızdır. Strossmayer ayrıca Prenses Elizabeta Trubecka ile yazışmaktadır. Trubecka, Rus Çariçesi Marija Sergejevna'ya yakın birisiydi. Strossmayer ve Trubecka arasındaki yazışmaların konusu dönemin Avrupa siyasi hayatı gelişmeleri üzerinedir.

⁶⁴ Rumenjak, a.g.e., s. 209.

⁶⁵ Džoić, "Austroslavizam...", s. 414-415.

3.2. ANTE STARČEVIĆ VE EUGEN KVATERNİK'İN PRAVAŞ DÜŞÜNCESİ

Ante Starčević ve Eugen Kvaternik, 1861'de Stranka Prava'yı (Haklar Partisi) kurarak Hırvat ulusçu ideolojisini siyasi parti düzeyinde başlatmışlardır.⁶⁶ Partinin adı Prava sözcüğünden geliyor ve bu hak anlamına gelen bir sözcük. Bu ideolojiyi benimseyenlere Prava kelimesinden yola çıkılarak Pravaşi (Pravaşlar) denilmiştir. Pravaşlar açısından Bağımsız Hırvat Devleti idealini gerçekleştirmek önemliydi.⁶⁷ Fransız Devrimi'nden etkilenen Starčević, Hırvat ulusunun egemenliğine kendi devletini kurarak sahip olabileceğini düşünüyordu.⁶⁸ Starčević, geçmişte yapılmış sözleşmeler nedeniyle Habsburgların aynı zamanda Hırvat kralları olduklarını belirtirken, Hırvat politik ulusunun ya da Hırvat soylularının bunun böyle olmasına 1527'de karar verdiğini vurgulamaktadır. Habsburglar, Hırvat devletini koruyacaklarına ve güçlendireceklerine dair Hırvat soylularına söz vermişlerdi. Starčević, Habsburglar ve Hırvat soyluları arasında yapılan sözleşmeyi Habsburgların zamanla ihlal ettiklerini ve bu nedenle de sözleşmenin bozulduğunu belirtmiştir.⁶⁹ Pravaşlık düşüncesi, Habsburglarla sözleşme yapan Hırvat krallarının Hırvat ulusu adına hareket ettiğini düşünmüştür. Hırvat krallarına, Habsburglarla sözleşme yapma yetkisi veren Hırvat ulusunun kendisidir. Kroatizm düşüncesini anlatırken henüz Hırvat ulusunun düşünülmediğini ve sadece Hırvat krallarının Habsburglarla sözleşme yaptığı düşüncesinden hareket edilebildiğini belirtmiştik.

Starčević ve Kvaternik önce İilir düşüncesini benimsemişlerdi. 1850'lerde Starčević İilizmden koparken, Kvaternik Slavlık düşüncesinden kolaylıkla kopamamıştı.⁷⁰ Buna rağmen Kvaternik, Pravaş ideolojiyi formülleştiren kişiydi. 1859'da Fransızca yazdığı kitapta Avrupa'yı Hırvatların ulusal ayrıcalığını tanımaya çağırmış ve Bağımsız Hırvat Devleti'nin kurulması gerektiğini bildirmişti.⁷¹ Stranka Prava (Haklar Partisi), Hırvat devlet geleneği düşüncesini Hırvat ulusunun yok olmasını engellemek ve Hırvatların düşmanlarına karşı mücadele etmek için kullanıyordu.

⁶⁶ Matković, *Povijest...*, s. 26.

⁶⁷ Boris Kandare, "Hrvatsko Državno Pravo u Konceptijama Ante Starčevića", *Der. Slavko Mihalić, Forum*, No:5-6, Svibanj-Lipanj 1996, s. 475.

⁶⁸ Mirjana Gross, "Starčević i Kvaternik – Spoznaje i Nadahnuća", *Politička Misao*, No:1, 2000, s. 4.

⁶⁹ Kandare, *a.g.e.*, s. 474.

⁷⁰ Mirjana Gross, *İzvorno Pravaštvo*, Zagreb: Golden Marketing, 2000, s. 65.

⁷¹ Gross, *İzvorno...*, s. 66.

Starčević, Yugoslavistlerin Austroslavizm çerçevesinde şekillenmiş düşüncelerine karşıydı. Ona göre, Yugoslavistler monarşinin federalist bir biçimde düzenlenmesini başka güçlere bağlamışlardı. Monarşinin yıkılması gerektiğini düşünen Starčević, Hırvat ulusunun kendi egemenliğini başka güçlerin yardımı olmadan elde etmesi gerektiğini düşünüyordu.

Sırpaların varlığını tanımayan Pravaşlar; Bulgarlar dışında kalan Güney Slavların da gerçekte Hırvat olduğunu düşünüyorlardı. Bu nedenle onlar her türlü Slavlık düşüncesine karşıydılar. Sırp Ortodoks Kilisesi'ni bir tehdit olarak gören Starčević, Sırplaştırma ya da Ruslaştırma gibi Slav adı altında yapılan çalışmalara karşı çıkıyordu. Starčević ve Kvaternik, Hırvat Ortodoks Kilisesi'nin kurulması için de çalışmaktaydılar. Rus karşıtı olan Starčević'e göre despot Rusya, Polonya'yı işgal ederek Avrupa'da büyük bir tehlike yaratmaktaydı.⁷²

Slovenleri "Dağlı Hırvatlar" olarak tanımlayan Starčević, Slav adının Yugoslavistlerin belirttiği gibi Slava (Kutlama) sözcüğünden gelmediğini aksine "Sclavus-Rob" (Esir) sözcüğünden geldiğini düşünüyordu. Bu nedenle Sırp adını "Servus" yani hizmetçi ve köle anlamındaki sözcükle birlikte düşünerek; Slavlığı ve Sırplığı kölelikle özdeşleştiriyordu. Bir taraftan Sırp ulusunun varolmadığını öne süren diğer taraftan da Hırvat adının büyüklüğü karşısında Sırp adının küçülmeye mahkum olduğunu belirten Starčević, Slavo-Serbi kavramını kullanarak, Sırpaları köle olarak tanımlamaktaydı. Ortaçağ'daki Sırp devletini de Hırvat devleti olarak ilan eden Starčević, Sırpaların bir gün mutlaka Hırvat olacaklarını düşünüyordu. Starčević, Yugoslavistleri Avusturya ve Rusya despotizminin aracı olarak görmekteydi. Özellikle Strossmayer'in kendisine ve partisine karşıydı.⁷³

Starčević, İslam'ı Hristiyanlık kadar önemli sayarken, Bosna Hersek'te Hırvat devlet geleneği düşüncesini Bosnalı Müslüman soyluların üzerinden aramaktaydı. Ona göre Bosnalı Müslümanlar yönetebilmek ve iktidar sahibi olabilmek din değiştirmişlerdi. Bu nedenle onlar Hırvat ulusunun temsilcilerindendi.⁷⁴ Pravaşların parolosu, "Tanrı ve Hırvatlar"dı. Bu hüküm Hırvat ulusunun egemenlik istencinin

⁷² Kandare, a.g.e., s. 475.

⁷³ Kandare, a.g.e., s. 475.

⁷⁴ Mirjana Gross, "Nacionalno-Integracijske Ideologije od Ilirizma do Stvaranje Jugoslavije", Društveni Razvoj u Hrvatskoj od 16. do Početka 20. Stoljeća, Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber, 1981, s. 295.

Tanrı'dan sonra geldiğini göstermektedir. Tanrı ve Hırvat ulusunun egemenliği arasında başka bir düşünce yoktu ve egemenlik sadece Hırvat ulusuna aitti.⁷⁵

Bağımsız Hırvat devleti düşüncesinden yola çıkan Kvaternik, taraftarlarıyla birlikte 1871'de Rakovica'da silahlı bir ayaklanma başlatmıştır. Ancak ayaklanma bastırılmış ve Kvaternik öldürülmüştür. Pravaşlara göre Hırvat ulusunun ruhu yaşadığı sürece bağımsız Hırvat devleti de var olacaktı.⁷⁶

Demokratik burjuvazinin ve ilerlemecilerin benimsediği Yugoslavizm daha fazla demokratikleşirken; köylü ve sosyal demokrat hareketler tarafından da benimsenmeye başlandı. Pravaş ideolojiyi benimseyen küçük burjuvazi ise Yugoslavizm düşüncesine karşıydı.⁷⁷ Pravaş ideoloji, yayılma konusunda, 1880'lere kadar, Yugoslavizmin gerisinde kalmıştı. 1890'lardan sonra büyük burjuvazi tarafından benimsenmeye başlandı. Bu noktadan sonra Yugoslavizm ve Pravaşlık arasında bir kesişme ve yakınlaşma başlayabildi.

1860'dan sonra Yugoslavistler ve Pravaşlar, Hırvat ulusal entegrasyonunu sağlamak için rekabet etmeye başlamışlardı. Strossmayer ve Rački, mücadelelerini siyasal alanda da verdiler. İlerizm döneminde kurulmuş olan Narodna Stranka (Halk Partisi) yeniden canlandırıldı. Parti, Hırvatistan Sabor'unda Yugoslavist program çerçevesinde faaliyet gösterirken; Hırvatistan'ın Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ikili yapısı içinde özerkliğe sahip olabilmesi için mücadele ediyordu. Narodna Stranka, Hırvatistan'ı egemenlik ilişkisi bakımından Macaristan'a bağlayan 1868 tarihli anlaşmanın revize edilmesinde başarısız olunca, Hırvat devlet geleneği düşüncesini savunan grup partiden ayrıldı. Narodna Stranka'daki ayrılmadan sonra Yugoslavistler 1880'de Neodvisna Narodna Stranka'yı (Bağımsız Halk Partisi) kurdular. Partinin çıkardığı yayın organı Obzor'dan ötürü de Yugoslavistlerin bu liberal-demokratik kanadına Obzoraši (Obzorcular) denilmiştir.⁷⁸

Pravaşlar, monarşinin yıkılmasında rol oynayabileceğini düşündükleri Fransa'nın 1870'de Prusya tarafından yenilgiye uğratılması ve Birleşik Almanya'nın

⁷⁵ Gross, "Nacionalno-Integracijske...", s. 295.

⁷⁶ Pavličević, a.g.e., s. 277-278.

⁷⁷ Gross, "Nacionalno-Integracijske...", s. 284-285.

⁷⁸ Džoić, a.g.e., s. 410.

kurulması üzerine bu konudaki düşüncelerini değiştirdiler.⁷⁹ Fransa'dan yana ümidin kaybedilmesiyle birlikte ümidi daha önce despotik olarak tanımladıkları Rusya'da görmeye başladılar. Buna bağlı olarak Rusya'ya ve Sırlara karşı bakışta değişim de başlamıştı. Pravaşların lideri Ante Stračević, Rusya'daki Slavseverlerle mektuplaşarak; onlara Hırvatistan'ın içinde bulunduğu durumdan bahsediyordu.⁸⁰ Pravaşların Strossmayer'e ve Narodna Stranka'ya karşı tutumu da değişmekteydi. Strossmayer ile bir yakınlaşma kaçınılmaz olmuştu. Pravaş ideolojisindeki Slav karşıtı tutum sürdürülemezdi. 1878'de bağımsız Sırbistan Prensligi'nin kurulmasıyla Pravaşların Sırp adını yok saymaya devam etmeleri anlamsız görünüyordu. Bu noktada Sırp ulusunun varlığının reddi ve Sırların aslında Hırvat oldukları düşüncesi de Pravaşlar tarafından savunulamazdı. 1893 yılında Starčević ve Strossmayer barışması gerçekleşti. Bu gelişmelerin sonucunda Pravaşlar içinde bir grup Yugoslavist ideolojiye yakınlaşmaya başlayınca, Stranka Prava (Haklar Partisi) içinde de kopmalar başladı. Sırp varlığını tanımaya ve Yugoslavizmle yakınlaşmaya başlayan Pravaşlar, Habsburg Monarşisi dışında bağımsız bir Hırvatistan'ın Sırbistan Prensligi ile kurulabileceği fikrine ulaşarak, bu düşünce üzerinden Yugoslavistlerle birleştiler. Yugoslavistlerle yakınlaşan Pravaşlara Domovinaši (Vatanseverler) denilmiştir. Her iki ideolojide Sırbistan ile kurulacak Yugoslavya'da Hırvat devlet geleneğinin korunması önemli bir yer tutarken, Pravaşlarda Hırvat devlet geleneği düşüncesi bir koşul olarak varlığını sürdürdü.

1880'ler bu açıdan Yugoslav ve Pravaş ideolojilerinin yakınlaşmaya başladığı bir dönem oldu. 1880-1903 yılları arasındaki Khuen Hedervary döneminde, Hırvatistan'daki Sırların Khuen yönetimini desteklemesiyle gerginleşen ilişkiler sonucunda Yugoslavistler ve Pravaşlar bir araya gelerek etkili bir muhalefet oluşturabildiler.

3.3. 1890'DAN 1903'E YUGOSLAVİZM VE PRAVAŞLIĞIN DEĞİŞİMİ

1873-1880 yılları arasında Ban İvan Mazuranić modernleşme reformlarını gerçekleştirmiştir.⁸¹ 1883-1903 arası Ban Khuen-Hedervary dönemi, Banovina

⁷⁹ Gross, "Nacionalno-Integracijske...", s. 296.

⁸⁰ Gross, *İzvorno...*, s. 539-540.

⁸¹ Dalibor Čepulo, "İvan Mažuranić: Liberalne Reforme Hrvatskog Sabora 1873.-1880. i Srpska Elita u Hrvatskoj", *Dijalog Povjesničara – Istoričara* 5, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 269-283. 1848'de Hırvatistan Saboru, hiçbir ayrıcalığı tanımadığını ilan ederek, tüm yurttaşların eşitliğini kabul

Hırvatistan'ı siyasi yaşamında gerilim yaratmıştı. Khuen, Hırvatistan'da Sırları Hırvatlara karşı desteklemiş ve gerilimin artmasına neden olmuştu. Macaristan tarafından İmparator'un onayıyla göreve getirilen Khuen, Banovina Hırvatistan'ını baskı altında tutmaktaydı. Macar ulusçusu Ban Khuen, Macar dilinin Hırvatistan'da resmi kurumlarda kullanılmasını istiyordu. Hırvatistan, Budapeşte'de alınan kararlar doğrultusunda bütçeden harcama yapabilmekteydi. Bunlar Banovina Hırvatistan'ı üzerinde baskı oluşturmuyordu.⁸²

1895'te İmparator Franz Joseph'in Zagreb'i ziyareti sırasında Ulusal Tiyatro önünde Macar karşıtı gösteriler yapılmış ve Ban Khuen'in Macar yanlısı politikası protesto edilmiştir. Jelačić Meydanında Macaristan bayrağı yakılırken, Macar karşıtlığı konusunda Franz Joseph'e bir fikir verilmeye çalışılmıştı. Gösterilere katılan gençler Zagreb Üniversitesi'nden atılmışlar ve Prag, Paris, Münih gibi şehirlerde üniversite eğitimlerini sürdürmek zorunda kalmışlardı. Bu arada Zagreb ve Osijek'te sosyalist hareketler oluşmaya başlamıştı.⁸³ Ayrıca Siyasi Katolisizm Hareketi de toplumsal hayatın Katolik Kilisesi'nin denetimi altında düzenlenmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkarak örgütlenmeye başlamıştır. Ayrıca Katolikliğin Hristiyanlığın tek doğru varyantı olduğunu açıklayarak; kilise ve ulusal çıkarları birleştirdiğini ilan etmiş ve

etmişti. Bu şekilde liberal ve kapitalist bir döneme de geçilmiş oldu. Hırvat ulusçu hareketi, Macaristan ve Avusturya arasında denge gözeterek Hırvatistan'ın birliğini gerçekleştirmeye çalışıyordu. 1868'de Hırvat-Macar Nagodbası ile Hırvatistan otonomi (içişleri eğitim, din ve adalet alanlarında) elde etmişti. 1873-1880 yılları arasında Ban olarak görev yapan İvan Mažuranić döneminde Sabor, yargı ve idare alanında bir çok reform yasası çıkardı. Modern bir yönetim ve yargı sistemiyle birlikte liberal bir seçim sistemi de getirildi. Basına özgürlük tanındı. 1874'de Zagreb Üniversitesi açıldı. Okul sistemi yerel hükümetin kontrolü altına alındı. Vojna Krajina'nın Banovina Hırvatistan'ın yönetimine yeniden girmesi için çalışmalar yapıldı. Hırvatistan'da modernleşme süreci ülke içi dinamiklerin etkisiyle harekete geçmeye başlamıştı. Mažuranić döneminde Sırp burjuvazisi de yönetime katılmıştı. Sırlar yargı ve idarede önemli görevlere getirildiler. Mažuranić, Hırvatistan'da Sırların etnik ve kültürel kimliklerini tanıırken; onların Hırvatistan'da politik ulus olarak tanınmasına karşıydı. Ona göre Hırvatistan'ın egemenliği sadece Hırvat ulusuna aitti. Bu dönemde okul sisteminin devlet denetimi altına alınması, Sırp Ortodoks Kilisesi tarafından tepkiyle karşılandı. Eğitim alanında sahip olduğu belirleyici rolü kaybetmek istemeyen Sırp Ortodoks Kilisesi, 200 yıldır sahip olduğu otonominin kaldırılmasına karşıydı ve okulların denetimiyle ilgili kanunun Hırvatistan'daki Sırp okullarında uygulanmasını istemiyordu. Sırp Ortodoks Kilisesi ile Hırvatistan Sabor'u arasında bu konuda çatışma yaşanmıştır. Bu aslında egemenliğin kime ait olduğu ile ilgili bir sorundur. Mažuranić'in ardından 1883'de göreve başlayan Ban Khuen, Hırvatistan'ın Macaristan tarafından denetim altına alınarak, pasifize edilmesini istiyordu. Sırların Hırvatlarla tartışmalı olduğu bir dönemde göreve gelen Khuen için Sırlar önemli bir müttefik haline gelebildiler. Khuen'in yaptığı ilk iş Mažuranić döneminde çıkarılan yasaları iptal etmek oldu. Ancak 1873-1880 arası Mažuranić dönemi Hırvatistan'da modern devletin temellerinin atıldığı bir dönem oldu.

⁸² Pavličević, a.g.e., s. 288-289.

⁸³ Goldstein, a.g.e., s. 210-211.

Hırvat Katolik Hareketi'ni başlatmıştır.⁸⁴ 1896'da Ante Starčević öldüğünde Pravaşlar arasında dağılma başladı. 1897'de Yugoslavizmle yakın olan grup Yugoslavistlerle birleşirken, Hırvat adından ve devlet geleneği düşüncesinden vazgeçmeyen grup ise ümidini Viyana'ya bağlamıştır. Bu grup, "Büyük Hırvatistan Devleti"ni kurmayı amaçlarken, Sırlara karşı sert bir tavır takınmıştı. Pravaşlarda meydana gelen kopmalardan sonra Viyana'ya yakınlaşarak Büyük Hırvatistan'ı kurmaya çalışan ve adlarını liderleri Josip Frank'tan alan Frankistler, Hırvat Katolik Hareketi'yle (Klerikaller) birleşerek Frankist-Klerikal grubu oluşturmuşlardır.⁸⁵ Yugoslavistlerle birleşen grup ise (Domovinaşi) Avusturya-Macaristan karşıtı tutumunu sürdürerek, diğer Güney Slavlarla ve özellikle Hırvatistan'da yaşayan Sırlarla işbirliği olanakları aramaya başlamıştı.

Yugoslav ve Pravaş ideolojilerinin Hırvatistan'da bölgeselciliği ortadan kaldırmaya çalıştıklarını unutmamak gerekir. Her iki ideoloji Banovina Hırvatistan'ında ortaya çıkmış ve diğer bölgeleri kendi programlarına uygun bir biçimde entegre etmeye çalışmışlardır. Hırvat Yugoslavistleri, Yugoslav adı altında Hırvatistan'ın entegrasyonunu gerçekleştirmek istiyorlardı. 1890'lardan sonra Strossmayer ve Rački'nin Yugoslavizmi diğer Yugoslavizm düşüncelerine de kaynaklık etmiştir. Liberalizmin etkisindeki Napredna Omladina (İlerlemeci Gençlik) ya da Yugoslav Ulusçu Gençliği, Sırbistan ile birlikte Yugoslav devleti kurmayı amaçlıyordu.

⁸⁴ Gross, "Liberalizam i Klerikalizam...", s. 856-857. Mirjana Gross'a göre Klerikalizm ya da Politik Katolisizm, toplumsal hayatın, siyasi ve kültürel hareketlerin kilise adamlarının özellikle de piskoposların denetimi altına alınmasını amaçlayan bir harekettir. Dünyevi iktidarların Katolik Kilisesi'ne boyun eğmesi gerektiğini düşünen ve Katolik Kilisesi'nin tek gerçek Hristiyan Kilisesi olduğunu vurgulayan bir hareket olarak Klerikalizm, Katolik Kilisesi'nin geçmişte sahip olduğu konumu yeniden elde etmesini de amaçlamaktaydı. Liberalizm düşüncesiyle birlikte devlet iktidarının dini kontrol etmesi gerektiği düşüncesinin güçlenmesinden sonra Katolik Kilisesi siyasallaşarak Liberalizmle mücadele etmeye başladı. Bu noktada kilise ve devlet karşı karşıya gelmişti. Buna karşılık Liberal Katolisizm, Liberalizmle birlikte değişen toplumsal şartlara kilisesinin uymasını, kilise hiyerarşisinin topluma artık yön veremeyeceğini ve bu nedenle de kilisenin ancak bir kurum olarak varlığını sürdürmesi gerektiğini savunmaktaydı. Liberal Katolikler, reforma uğramış din aracılığıyla toplumu etkilemeyi istiyorlardı. Bilimdeki gelişmeler burjuva entelektüellerini, liberal demokratları ve sosyal demokratları etkilemişti. Diğer taraftan Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte Avrupa'da işçi sorunları da ortaya çıkmaya başlamıştı. Katolik Kilisesi de işçilerin sorunlarına çözüm bulmak ve Sosyalizmin işçiler üzerindeki etkisini sınırlandırmayı istiyordu. Bu nedenle Papa XIII. Leo, 1891 tarihli "*Rerum Novarum*" yönergesiyle işçi sorunlarına dikkat çekmişti. Bu şekilde Hristiyan Sosyalist akım ortaya çıktı. 1900'den sonra Hırvatistan'da Klerikalizm organize olmaya başladı ve 1900'de Katolik Kongresi toplandı. Saraybosna Başpiskoposu Stadler bu konferansın toplanmasına öncülük etmişti. Hırvatistan'da 1904 yılında Klerikal ve Frankist akım birleşti. Liberal din adamları ve burjuvazi, Klerikalizm ile çatışmaktaydı. "Hrvatstvo" dergisi etrafında bir araya gelen Siyasi Katolisizm taraftarlarının amacı Hırvatlığın Katolikle özdeşleştirilmesiydi. Liberal Katolisizm etkisindeki Strossmayer ve Rački, Yugoslavizmi ve Kiliseler arası birliği savunurken, Klerikaller liberalizm ve modernleşme ile çatışma yaşıyorlardı ve başka dinlere karşı da tepkililerdi.

⁸⁵ Gross, "Nacionalno-Integracijske Ideologije...", s. 302-303.

Pravařlar, Hırvatistan'ın birliğinin sağlanabilmesi için Sırların desteğinin gerekli olduğunu anlamaya başlamışlardı. Dolayısıyla Sırlarla birlikte hareket edilmesi dūřıncesinden hareketle Hırvat ulusçuları da Yugoslavizm dūřıncesine yakınlaşmışlardı. Ancak Hırvatistan'da Yugoslavizm erevesi dışında Hırvat ulusçuluğu ve Sırp ulusçuluğu da gelişmekteydi. Dolayısıyla bu ulusuluklar arasında yaşanan rekabet gerilim yaratıyordu. Pravaşların Yugoslavistlere yaklaşmasının nedeni; onların Hırvat devlet geleneğinin kurulacak Yugoslavya'da daha iyi korunabileceğini dūřınmeleriydi. Pravaşlık (Pravařtvo) içinde 1897'de Yugoslavistlerle yakınlaşan Domovinařiler, Yugoslavistlerle birlikte 1903'te Hrvatska Stranka Prava'yı (Hırvat Haklar Partisi) kurmuşlardır. İlizm ve Kroatizm, 1860-1890 arası dönemde Yugoslavizm ve Pravařtvo ideolojilerine dnūřmūřlerdi. Bu dönem boyunca iki ideoloji birbirleriyle rekabet ederek, Hırvatistan'da etkili olmaya çalışmışlar ve 19. yy'ın sonunda birleşmişlerdi.

4. 1903'TEN SONRA YUGOSLAVİZM

1883'te Macaristan tarafından Hırvatistan'a Ban olarak atanan Khuen-Hedervary, İmparator Franz Joseph'in onayıyla görevine başladı. Khuen, görev yaptığı yirmi yıl boyunca Macarlaştırma politikasının temsilcisi olarak görüldü. "Demiryolları kiminse ülkede onundur" prensibinden hareket eden Khuen, Macarcanın Hırvatistan'da resmi dil olarak kullanılmasını istiyordu.⁸⁶ Khuen yönetiminin sürdürdüğü politika, 1895'te Franz Joseph'in Zagreb'i ziyareti sırasında, Zagreb Üniversitesi öğrencileri tarafından Macaristan bayrağı yakılarak protesto edildi. Hırvatistan'ın bağımsızlığı düşüncesinden hareket eden Pravaş gençler, Khuen'in Macarlaştırma politikasına karşı tepkiliydiler. Öte yandan Hırvatistan'daki Sırların siyasi partisi Srpska Samostalna Stranka'nın (Sırp Bağımsız Partisi) yayın organı "Srbobran", Khuen yönetiminin desteğiyle, Hırvatistan'da Sırların ulus olarak tanınmasını talep ediyordu. 1902'de Srbobran'da yayınlanan bir makale Hırvat-Sırp ilişkilerini gerginleştirdi. Makalede Hırvat adı inkar edilirken, Hırvatların konuştukları dili ve sahip oldukları gelenekleri Sırlardan çaldıkları da iddia edilmekteydi. Makalenin yayınlanması Hırvatistan'da Sırp aleyhtarı gösterilerin başlamasına neden oldu.⁸⁷ Sırp ulusçuluğu, Sırp adının tanınmasını ve Hırvatistan'ın egemenliğinde Sırların Hırvatlarla birlikte söz sahibi olmasını istiyordu. Bu hedefini gerçekleştirmek için Khuen yönetimine yakın bir politika izlemekteydi.⁸⁸ Banovina Hırvatistan'ında yaşanan bu gelişmelere benzer gelişmeler Avusturya yönetimindeki Dalmaçya'da da yaşanmaktaydı.

Narodna Stranka (Halk Partisi) ve Stranka Prava (Haklar Partisi), Dalmaçya'da da örgütlenerek, aynı isimler altında partileşmişlerdi. Venedik tarafından yüzyıllardır yönetilmiş olmasından dolayı Dalmaçya'da görülen İtalyan etkisi sonucunda Dalmaçya'nın Banovina Hırvatistan'ıyla birleşmesine karşı çıkan bir siyasi parti kurulmuştu. Parti, Dalmaçya'nın otonomisinden yanaydı ve bu nedenle parti taraftarlarına otonomi yanlıları anlamına gelen "otonomaşi" denilmekteydi. Dalmaçya'da yaşayan Sırlar da otonomaşilerle birlikte hareket ediyorlardı. Bu

⁸⁶ Pavličević, a.g.e., s. 288-289.

⁸⁷ Mato Artuković, *İdeologija Srpsko-Hrvatskih Sporova Srbobran 1894-1902*, Zagreb: Naprijed, 1991, s. 267-272. Makele "Srbi i Hrvati" (Sırlar ve Hırvatlar) başlığı altından önce Belgrad'ta çıkan yayın organı "Srpski Književni Glasnik"te yayınlanır. Daha sonra aynı makele Hırvatistan'daki Sırların yayın organı "Srbobran"da aynen yayınlanır.

⁸⁸ Artuković, a.g.e., s. 192.

durumda Dalmaçya'daki Yugoslavist Narodna Stranka ve Hırvat ulusçusu Stranka Prava 1890'lardan itibaren aralarında bir işbirliği yapmalarının gerekli olduğunu anlamaya başlamışlardı.⁸⁹ Aynı zorunluluk Banovina Hırvatistan'ında da hissedilmeye başlanmıştı. Dolayısıyla hem Banovina'da hem de Dalmaçya'da Hırvat Yugoslavizmi ile Hırvat ulusçuluğunun birleştiği bir dönem yaşanıyordu.

1903'ten sonra Dalmaçyalı politikacılar, Novi Kurs (Yeni Yön) politikasını başlattılar. Onlar, Banovina Hırvatistan'ındaki politikacılardan farklı olarak, Macaristan'ın Macarlaştırma politikası yerine Almanya'nın "Drang Nach Osten" (Doğuya Doğru) politikasının küçük uluslar için yarattığı tehlikeye dikkat çekiyorlardı.⁹⁰

⁸⁹ Pavličević, a.g.e., s. 292-293.

⁹⁰ Tihomir Cipek, *İdeja Hrvatske Države u Političkoj Misli Stjepana Radića*, Zagreb: Alinea, 2001, s. 71-78. Alman Birliği, Prusya'nın ya da Avusturya'nın liderliği altında düşünülmüştür. Bundan dolayı "Büyük Almanya" ve "Küçük Almanya" düşünceleri ortaya çıkmıştır. Küçük Almanya düşüncesini savunanlar, kurulacak Alman devletinde Habsburg Monarşisini devre dışı bırakarak, Prusya'nın önder rolünü oynamasını bekliyorlardı. Büyük Almanya düşüncesinde ise Avusturya ve Macaristan ile birlikte Batlık Denizi'nden Adriyatik'e kadar uzanan bir devletin kurulması amaçlanmıştı. Alman Birliğini gerçekleştirebilmek için Avusturya ve Prusya rekabet halindeydiler. Avusturya'nın liderliğindeki Alman Birliği düşüncesini Felix Fürst zu Schwarzenberg, Prusya'nın liderliğindeki Alman Birliği düşüncesini ise Fridrich List ve Karl Bruck savunuyordu. Küçük Almanyacılar, Prusya önderliğinde gerçekleşecek Alman Birliği'nin Avusturya ile ittifak halinde olmasını istiyorlardı. Bismarck, Kırım Savaşı ve İtalyan Birliği'nin gerçekleşmesinden sonra Prusya önderliğindeki Küçük Almanya düşüncesini benimsemişti. Bismarck, Almanya'nın Avusturya, İtalya ve Macaristan ile ittifak halinde olmasını hedeflerken de kendi Büyük Almanya düşüncesini oluşturmuş oluyordu. 1871 yılında Alman Birliği'nin gerçekleşmesinden sonra Almanya kısa zamanda Avrupa'nın büyük bir gücü haline geldi. Bu durum Rusya ve Fransa tarafından tepkiyle karşılandı. Özellikle Orta Avrupa Slavları yeni Almanya'yı kendileri için tehlike olarak görmeye başladılar. Bu nedenle Starčević ve Kvaternik Fransa'yı Almanya'ya karşısında önemli bir müttefik olarak görüyorlardı. 1. Dünya Savaşı sırasında Alman etkisindeki Orta Avrupa düşüncesini F. Naumann oluşturmuştu. Onun düşüncesinde Almanya ve Habsburg Monarşisi arasında bir birlik gerçekleştirilecek ve bu birlik İtalya, Osmanlı, İskandinavya ve Benelux ile ittifak halinde olacaktı. Alman romantikler yüzlerini Doğu'ya döndüklerinde Alman ulusunun Batı'nın etkisinden özellikle de Fransız Devrimi'nin etkisinden kurtulacağını düşünüyorlardı. Slavların Birleşik Almanya düşüncesine karşı çıkmaları Austroslavizm düşüncesiyle belirginleşti. Slavistler, Orta Avrupa'yı küçük ulusların bağımsız devletlerinin bir araya geleceği siyasi birlik olarak düşünmüşlerdir. Küçük ulusların federal ya da konfederal birlikteliği Slavları "Drang Nach Osten" politikasından ve Rusya'nın etkisinden koruyabilirdi. Orta Avrupa'yı kontrol eden Slavlık düşüncesi bu şekilde ortaya çıkmıştır. Slav ulusların birliği düşüncesini, August Ludvig Von Schlözer (1735-1809) ve Johann Gottfried Herder'den (1744-1803) etkilenen Slavist düşünürler oluşturabilmişlerdi. Austroslavizm, Habsburg Monarşisi'ndeki Slavlar tarafından benimsenirken, Panslavizm daha çok Rusya'da taraftar bulmuştur. Bu nedenle Panslavizm ve Austroslavizmi ayırmak gerekir. Panslavizm, Rusya'nın önderliğinde Slavların özgürlüğe kavuşturulmasını hedeflerken, Rus Mesianizminin etkisindeydi. Austroslavizm bu noktada Panslavizmden farklılaşarak, Habsburg Monarşisi'nin Slavları da dikkate alacak biçimde yeniden düzenlenmesini talep etmiştir. Bu nedenle Austroslavizm Habsburg Monarşisi'nde yaşayan Slavlar tarafından Rus Panslavizmden daha çok benimsenmiştir. Austroslavizm, Slavları "Drang Nach Osten"dan korurken aynı zamanda onları özgürlüğe kavuşturacaktır. Slavlar, Austroslavizm sayesinde kendi ulusallıklarını inşa edebileceklerdir. Bu nedenle Hırvatistan, Dalmaçya ve Slavonya'nın Hırvatistan adı altında birleşmesi ve bu birliğin Slovenya ve Vojvodina ile birlikte Yugoslav Federal Birliği altında Habsburg Monarşisi sınırları içinde bir araya gelmesi önemliydi. Austroslavizm konseptine Sırbistan'ın da dahil edilmesi Hırvat Austroslavistler için önemliydi.

Dalmaçyalı politikacılar Frano Supilo ve Ante Trumbić, Hırvatistan'da siyaset yapan herkesin "Novi Kurs" politikası etrafında toplanması gerektiğini düşünüyorlardı.⁹¹ 1848 devrimleri döneminde Viyana Sarayı'nın yanında yer alan Hırvatistan politikasının şimdi Macarlarla ve Sırlarla yakınlaşarak, "Drang Nach Osten" a karşı mücadele etmesi gerekiyordu. Bu nedenle Macarlara ve Sırlara karşı sürdürülen uzlaşmaz tutum terk edilmeliydi. Bu noktada Novi Kurs (Yeni Yön) politikasının Hırvatistan'da Hırvatları ve Sırları bir araya getirmeyi amaçlayan bir politika olduğu söylenebilir. Novi Kurs politikasına Srpska Samostalna Stranka'dan Svetozar Pribićević de destek vermiştir.⁹² Hırvat siyasi partileri, 1905'te "Rijeka Kararları"nı kabul ettiler. Bu kararlarda Avusturya'ya karşı mücadele veren Macar muhalefetine destek verilirken, Macar muhalefedinin mücadelesinde başarılı olması durumunda Hırvatistan'ın Macaristan'la kişisel düzeyde birliğe gidebileceği de belirtilmektedir. Hırvat politikacılar, ayrıca Macar muhalefetinden Hırvatistan topraklarının birleştirilmesi için destek aramaktaydılar.⁹³ Hırvat siyasi partileri tarafından Rijeka Kararları'nın kabul edilmesinden hemen sonra Hırvatistan'daki Sırp politikacılar da "Zadar Kararları"nı kabul ettiler. Sırp politikacılar, Zadar Kararları'nda Rijeka Kararları'nı kabul ederken, Sırp ulusunun Hırvat ulusuyla eşit bir biçimde tanınmasını da talep etmekteydiler. Ayrıca Kiril alfabesinin Hırvatistan'da

⁹¹ Pavlićević, a.g.e., s. 299.

⁹² İvo Petrinović, *Politička Misao Frana Supila*, Split: Književni Krug, 1988, s. 87.

⁹³ Neda Engelsfeld, "Riječka Rezolucija i Hrvatska Pučka Seljačka Stranka", *Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, No:1, 2001, s. 329-333. 1903'te Avusturya ve Macaristan arasında kriz yaşanmaktaydı. Macar Bağımsız Partisi lideri F. Kossuth, Macaristan'ın bağımsızlık talebini dile getirirken, monarşinin ortak gümrük birliği politikasından vazgeçmesi gerektiğini düşünüyordu. Ayrıca Macar ulusçuları, Macar dilinin Macar ordusunda komuta dili olarak kullanılmasını istiyorlardı. 1903'te başlayan kriz üç yıl sürdü. İmparator, Macaristan Parlamentosu'nu dağıttı. Avusturya ve Macaristan arasında yaşanan gerginliği yakından hisseden Dalmaçyalı politikacılar, Dalmaçya ve Banovina'nın birleşmesini kabul etmesi karşılığında Macaristan'a destek verilmesi gerektiğini düşünmekteydiler. Onlara göre Dalmaçya Sabor'undaki Sırp parlamenterlerin Banovina Hırvatistan'ı ve Dalmaçya'nın birleşmesine destek vermeleri sağlanmalıydı. Ayrıca Almanya'nın doğuya yayılmasından rahatsız olan İtalyanlar da desteklenmeliydi. 1905 yazında monarşideki kriz büyüdü. F. Kossuth önderliğindeki Macar muhalefeti, Franz Joseph'in atadığı hükümeti tanımadığını ilan etti. Hırvatistan'daki politikacılar kendilerini Avusturya ve Macaristan arasında bir tercih yapmak zorunda hissediyorlardı. Hırvatistan'da Frankistler ve Stjepan Radić'in Köylü Partisi, Macaristan karşıtı bir tavır takınırken, diğer siyasi partiler Macaristan'a destek verdiler. Banovina Hırvatistan'ı ve Dalmaçya'daki Hırvat siyasi partileri 3 Ekim 1905 tarihinde Rijeka Kararları'nı kabul ettiler. Viyana'nın mutlakiyetçi bir yapı kurma çabalarına karşı Hırvat siyasi partileri Rijeka Kararları ile Macaristan'ı desteklemişlerdi. Karpatlardan Adriyatik'e Büyük Macaristan düşüncesinin varlığından haberdar olan Hırvatistan siyasetçileri buna rağmen Macaristan'ı Avusturya'ya karşı desteklediler. Monarşinin yıkılmasıyla Hırvatistan'ın ulusal hedeflerini gerçekleştirebileceği düşünülüyordu.

kullanılmasını ve dilin Hırvatça-Sırpça olarak kabul edilmesini istiyorlardı. Zadar Kararları'nda Sırlara Hırvatlarla birlikte egemenlik tanınması amaçlanıyordu.⁹⁴

1905'te, Rijeka ve Zadar Kararları temelinde, Hırvat-Sırp Koalisyonu kurulmuştur. Bu koalisyonla Narodna Stranka (Halk Partisi), Stranka Prava (Haklar Partisi), Srpska Samostalna Stranka (Sırp Bağımsız Partisi) ve Srpska Radikalna Stranka (Sırp Radikal Partisi) katılır. Hırvatistan Sosyal Demokratları da Hırvat-Sırp Koalisyonuna katılmışlardır. Yugoslavistlerle birleşmeyi reddederek, Stranka Prava'dan Josip Frank önderliğinde ayrılan ve ayrı bir parti kuran Frankistler ile Hırvat Halk Köylü Partisi'nin lideri Stjepan Radić, Hırvat-Sırp koalisyonuna katılmamışlardır. Frankistler, Avusturya sınırları içinde Büyük Hırvatistan'ı kurmayı amaçlarken, Radić monarşinin konfederasyona dönüştürülmesini ve Güney Slavların federe bir devlete sahip olmalarını istiyordu. 1906'da yapılan seçimlerde Hırvat-Sırp Koalisyonu oyların çoğunluğunu almıştı. Koalisyon, 1918'e kadar Hırvatistan'da iktidarı elinde tutmuştur. Hırvat-Sırp Koalisyonunun başına Frano Supilo gelir. Macaristan ile yakınlaşmayı savunan Hırvat-Sırp Koalisyonu ve onun Novi Kurs (Yeni Yön) politikası, 1907 yılının hemen başında ortadan kalktı. Çünkü muhalefetteyken Hırvatistan ile birlikte Avusturya'ya karşı işbirliği yapılması gerektiğini düşünen Macar muhalefet partileri,

⁹⁴ Tereza Ganza-Aras, "Zadarska Rezolucija (1905.) i Idejno-Politička Strujanja u Vezi s Krizom Dualizma", *Zadarska Smotra*, No:1-3, 1997, s. 39-45. Rijeka'da toplanan Hırvat siyasi partilerinin temsilcileri, Banovina ve Dalmaçya'nın birleşmesine Hırvatistan'daki Sırp siyasi partileri ile Dalmaçya'daki İtalyan siyasi partilerinin destek vermelerini istiyorlardı. Hırvatistan'da yaşayan Sırlar ise Hıvatlarla birlikte Sırp-Hırvat devletinde egemenliğe sahip olmayı talep etmekteydiler. Sırlar, Hırvatistan'da kendilerine azınlık haklarının tanınmasını yeterli görmüyorlardı. Hırvatistan'da Hıvatlar ve Sırlar arasında gerginlik yaşanmaktaydı. Ancak yaşanan gelişmeler sonucunda bu gerginlik ortadan kalktı ve işbirliğine doğru gidilmeye başlandı. Avusturya'nın Makedonya Sorununa karışması ve Yenipazar'ı (Novipazar) Bosna Hersek'e katma çabası Sırbistan'ı rahatsız etmekteydi. Sırbistan-Macaristan anlaşması Sırbistan'a da Avusturya'ya karşı mücadelede önemli bir destek sağlayacaktı. Viyana'nın Bulgaristan ve Sırbistan'a karşı başlattığı gümrük savaşı sonrasında, bu iki ülke kendilerini Avusturya karşısı bir ortamda buldular. 1903'te Sırbistan'da Obrenović Hanedanı'nın düşürülmesinden sonra Sırbistan Avusturya yanlısı bir politika yerine Rusya yanlısı bir politika izlemeye başladı. Avusturya karşılığı çerçevesinde gelişen olaylar sonucu Hırvatistan'da Hırvat-Sırp dayanışması başladı. Novi Kurs politikasını savunanlara göre Almanya; Hıvatların, Macarların ve öteki Balkan halklarının düşmanıydı. Güney Slavlar ve Macarlar birlikte Viyana'ya karşı mücadele etmeliydiler. Macar muhalefeti liderleri de Hıvatların ve Sırların desteğini alarak Avusturya'ya karşı mücadele edebileceklerini anlamışlardı. Ayrıca Hırvat ve Sırp Birliği zamanı geldiğinde Macarlara karşı da etkili olabilirdi. Hıvatlar ve Sırlar, Alman tehlikesi kadar Macaristan tehlikesiyle de karşı karşıyaydılar. Ancak Viyana olmadan Macaristan'ın yeteri kadar güçlü olabileceği düşünülüyordu. Supilo ve Trumbić, Macar muhalefetinin izlediği politikanın monarşiyi zayıflatacağını düşünüyorlardı. Hırvatistan'da yaşayan İtalyanlara da dillerini ve kültürlerini yaşatmaları garantisi verilerek; onların da Banovina ve Dalmaçya'nın birleşmesine karşı çıkmamaları sağlanabilirdi. Rijeka Kararları'na katılmayan Hırvatistan'daki Sırp politikacılar daha sonra Hıvatlarla anlaşma yoluna gittiler. Sırp politikacılar kabul ettikleri Zadar Kararları ile Rijeka Kararları'nı kabul ettiklerini gösterdiler. Novi Kurs politikası bu şekilde Yugoslav programına dönüşmüş oldu. Almanya karşılığı temelinde Hırvat-Sırp, Macar ve İtalyan birlikteliği sağlanmıştı.

Franjo Kossuth önderliğinde iktidarı ele geçirdikten sonra Macarlaştırma politikasını devam ettirdiler. Macaristan-Hırvatistan ortak parlamentosunda; demiryollarında çalışan memurların Macaristan vatandaşı olması ve Macar dilini bilmesi kararı alındı. Ancak Hırvatistan topraklarında Macar dilinin yanında Hırvat dilinin de bilinmesi gerektiği ilgili yasaya eklendi. Dolayısıyla Macaristan'da sadece Macar siyasi ulusunun bulunduğunu düşünen Macaristan siyasi iktidarı ile Hırvatistan'daki Novi Kurs politikasının işbirliği yapması mümkün görünmemekteydi.⁹⁵

Hem Avusturya hem de Macaristan karşıtlığı temelinde güçlenen Hırvat-Sırp Koalisyonunun lideri Frano Supilo, Avusturyalı tarihçi Heinrich Friedjung tarafından Sırbistan ile işbirliği yaptığı ve Sırbistan Başbakanı Nikola Pašić'ten para yardımı aldığı gerekçesiyle suçlanır. Supilo'nun suçlanmasına neden olan iddialar belgeleriyle birlikte bir gazetede yayınlar. Ancak daha sonra Friedjung'un iddialarına temel olan belgelerin sahte olduğu ve bunların Avusturya-Macaristan'ın Belgrad Elçiliği'nde düzenlendikleri ortaya çıkar. Sonuçta iddiaların asılsız olduğu ve Supilo'nun Sırbistan'ın ajanı olmadığı ispatlanır. Bu süreç devam ederken, Frano Supilo'nun en büyük destekçilerinden biri T. G. Masaryk'tir.⁹⁶ 1912 Balkan Savaşları ve Sırbistan'ın bu savaşlardaki başarısı Hırvatistan'da heyecan yaratır. Sırbistan ile birlikte bir Yugoslav devletinin kurulması düşüncesi Hırvat-Sırp Koalisyonu içinde gittikçe güçlenmeye başlar.⁹⁷

⁹⁵ Pavličević, a.g.e., s. 300-301.

⁹⁶ Tereza Ganza-Aras, "Stav T. G. Masaryka Prema Hrvatskom i Jugoslavenskom Pitanju od Kraja 19. Stoljeća do 1918.", *Radovi*, Vol.34, No:21, 1995, s. 203-216. Masaryk, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Bulgarların, Slovenlerin ve Hırvatların Sırlarla birleşmeleri gerektiğini düşünüyordu. 1903'ten sonra Sırbistan politikası Avusturya karşıtı bir çizgiye bürünerek, Rusya'dan destek almaya çalışmıştır. Bu noktada Masaryk, Sırbistan'ı Avusturya karşıtı mücadelede önemli bir faktör olarak görürken, Osmanlı'nın ardından Balkanlarda Sırbistan'ın ön plana çıkacağını düşünmektedir. Masaryk, Rusya'nın Avusturya Slavlarına yardım edebileceğini de düşünmüyordu. Bosna Hersek'in ilhakının Alman emperyalizminin sonucu olduğunu düşünen Masaryk, Avusturya'nın Büyük Sırbistan tehlikesi uyarısını da gerçekçi bulmamaktaydı. Alman propagandası sonucu Sırbistan'ın tehlike gibi gösterildiğini düşünmekteydi. Masaryk, Sırların Bosna, Dalmaçya ve Hırvatistan'ın bazı topraklarını alarak bütün Sırp topraklarını birleştirmesi gerektiğini düşünmektedir. Srbofil olarak nitelendirilebilecek olan Masaryk, Srbo-Hrvat kavramını kullanarak; Hıvatlarla Sırları aynılaştırmaktaydı. Almanya'nın Viyana merkezli bir Orta Avrupa devleti kurma amacının olduğunu bilen Masaryk, Sırlara sempati duymakta ve onların Almanlara karşı direnebileceklerini düşünmektedir. Masaryk, özellikle Sırların Türklere karşı verdikleri mücadeleden son derece etkilenmiştir. Güney Slav Birliği'nin merkezi olarak Sırbistan'ı görmektedir. Masaryk, Balkan Savaşları devam ederken Sırbistan ve Bulgaristan'ın barışması için de çalışmıştır. 1914-1918 döneminde Masaryk, Avusturya'nın yıkılması gerektiğini düşünmüş ve Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilan etmesinin ardından desteğini Sırlara vermiştir.

⁹⁷ Pavličević, a.g.e., s. 304.

1903'ten sonra Hırvatistan'da siyasetçilerin temelde birleştikleri nokta; Almanya'nın yürüttüğü "Drang Nach Osten" (Doğuya Doğru) politikasının küçük Slav ulusları ve dolayısıyla Yugoslavlar açısından yarattığı tehlikeydi. Almanya'nın bu politikasının Slav ulusları asimile etme amacını taşıdığı düşünülürken, siyasetçiler bunu engelleyebilmek için kendi ideolojileri çerçevesinde programlar geliştirmekteydiler. Bu noktada önce Austroslavist Yugoslavizm programını benimseyenlerden biri olan Stjepan Radić'in Yugoslavizmini anlatacağız. Hırvatistan Sırplarının lideri Svetozar Pribićević'in Yugoslavizm anlayışını belirttikten sonra 1918'de Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'na kuruluşuna gidilen süreçte etkili olan Yugoslavizmi anlatacağız. Üçüncü çizgide yer alan Frano Supilo ve Ante Trumbić, Sırbistan ile kurulacak Yugoslavya'da Hırvatistan ve Sırbistan arasındaki ilişkilerin çerçevesinin nasıl olacağını ortaya koymuşlardır.

4.1. STJEPAN RADIĆ VE YUGOSLAVİZM

Stjepan Radić, Hrvatska Pučka Seljačka Stranka'nın (Hırvat Köylü Halk Partisi) kurucusudur. Hırvat ulusal kimliğini Slavlık düşüncesi yardımıyla oluşturmak isteyen Radić, Hırvatların ve Sırpların tek bir ulusu oluşturduğunu ve Slovenlerin de onlara yakın olduğunu düşünmekteydi. Slav dayanışması düşüncesine önem veren Radić, siyasi anlamda Austroslavist programa yakındır.⁹⁸

Radić'in ideolojik sistemi üzerinde İlizm ile Çek-Slovak Slavistlerin düşünceleri etkili olmuştur. Strossmayer ve Rački'nin düşünceleriyle birlikte Starčević'in de Radić üzerinde etkisi bulunmaktadır.⁹⁹ Prag'taki öğrencilik yıllarında

⁹⁸ Gross, "Nacionalno-İntegracijske...", s. 300-301.

⁹⁹ Tihomir Cipek, *İdeja Hrvatske Države...*, s. 14-15. 1871'de doğan Stjepan Radić, 1891'de lise öğrenimini tamamladıktan sonra Zagreb Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne yazılır. Öğrencilik yıllarında Strossmayer'in Yugoslavizm ve Starčević'in Pravaşlık düşünceleriyle tanışır. Khuen yönetiminin politikalarına karşı çıkan Radić, dört aylık hapis cezasına çaptırılır. Hapis cezasının ardından 1893'te Hukuk öğrenimine devam edebilmek için Prag'a gider. Prag'da Profesör T. G. Masaryk'in düşüncelerinden etkilenir. 1895'te Zagreb'te Macaristan karşıtı gösterilere katılmasından dolayı 1897-1899 yılları arasında eğitimine Paris Siyaset Bilimi Okulu'nda devam eder ve bu okuldan mezun olur. 1899'da yeniden Prag'a dönen Radić, gazeteci olarak çalışmaya başlar; ancak rahat çalışma olanağı bulamadığından Zemun'a gider. Bir süre sonra da Zagreb'e geri döner. Monarşinin ikili yapısının krize girdiği dönemde Hırvatistan'da Stranka Prava (Domovinaşi) ile Neodvisna Narodna stranka (Obzoraşi) 15 Şubat 1902 tarihinde Hırvat Muhalefeti adı altında birleştiler. Stjepan Radić, iki muhalefet partisinin birleşmesi sonrasında 1903'te kurulan Hrvatska Stranka Prava (Hırvatistan Haklar Partisi) adlı yeni partinin sekreteri olmayı kabul eder ve Hırvatistan siyasi yaşamına politikacı olarak katılır. Radić, köylüleri etrafında toplayabilecek bir siyasi parti kurmayı düşünmeye başlar. Bu düşünceyle yola çıkan Stjepan Radić, kardeşi Antun Radić ile birlikte Hrvatska Misao (Hırvat Düşüncesi) ve Dom (Vatan)

Profesör Thomaš G. Masaryk'in etkisinde kalan Radić, "Alman Drang Nach Osten" politikasının Slavları asimile etmeyi amaçladığını ve Almanların Yakın Doğu'ya bu şekilde ulaşmaya çalıştıklarını düşünmekteydi. Alman ve Macar tehlikesine karşılık Slavların birleşmesi gerektiğini düşünen Radić, ayrıca Almanya'nın Slav asimilasyonu politikasına Avusturya-Macaristan Monarşisini katmayı amaçladığını düşünmektedir. Radić'e göre Almanlaştırma politikasını Rusya, Fransa ve Habsburg Monarşisi'nde yaşayan Slavlar önleyebilirdi. Radić, Rusya'nın küçük Slav uluslarının çıkarlarını önemsemediğini de vurgulamıştır.¹⁰⁰

Avrupa'nın, Slavların Almanlara kaşı verdikleri mücadelede, Slavları desteklemesi gerektiğini düşünen Radić, monarşideki Slavların işbirliği yapmaları gerektiğini de belirtmiştir.¹⁰¹ Almanların Macarlarla ve Türklerle birleşip, Slavları

gazetelerini çıkarmaya başlar. 1903'te Hırvatistan'da Khuen yönetimine karşı gelişen halk hareketi aynı zamanda Hırvat köylüsünün Macarlaştırma politikasından duyduğu rahatsızlığı da göstermişti. Yaşanan olaylar sonrasında köylülerin de siyasi yaşama katılmalarının gerekli olduğunu gören Radić, köylülerin siyasi anlamda organize edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Hrvatska Stranka Prava, köylünün sorunlarıyla yeterince ilgilenmemekteydi. Stjepan Radić 1904'te Hırvat Halk Köylü Partisi'ni (Hrvatska Pučka Seljačka Stranka -HPSS) kurar. 1905 yılında da partinin programı belirlenir. Partinin Hırvat adıyla Hırvat devlet geleneği düşüncesi vurgulanırken, Hırvatistan topraklarının birliği ise Avusturya-Macaristan çerçevesinde düşünülmekteydi. Bu nedenle Radić, "Podunavski Savez Država i Naroda" önerisini dile getirmektedir. Siyasi anlamda köylünün iktidarını amaçlayan Radić, tarımsal reformlarla köylünün toplumsal koşullarını düzeltmeyi de amaçlamaktaydı. Parti, Slav halklarının dayanışmasının gerekli olduğunu savunmaktaydı. Radić için Batı ve Güney Slavlar arasındaki dayanışma oldukça önemliydi. Hristiyanlık değerlerine önem veren Radić, Klerikalizme karşıydı. Radić, köylülerin siyasi yaşama katılabilmesi için genel oy hakkının tanınması gerektiğini de düşünüyordu.

¹⁰⁰ Branka Boban, *Demokratski Nacionalizam...*, s. 95.

¹⁰¹ Damir Agić, " İzmeğu Hrvatskoga i Slavenskog İdentiteta. Odjeci Neoslavističkih Kongresa u Hrvatskoj Javnosti" *Dijalog Povjesničara-İstoričara* 7, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 107-124. 20. yy başında Slav halkları arasında dayanışma gerekliliğinin daha fazla hissedilmesi sonucunda Neoslavizm Hareketi ortaya çıkmıştır. Neoslavistler, Almanlara karşı mücadelede Ruslardan yardım beklemekteydiler. Neoslavist Hareket içinde özellikle Çek siyasetçiler yer almışladı. Hareketin başında da Çek Karel Kramář bulunmaktaydı. Hareket daha çok Çek, Bulgar, Sloven ve kısmen Polonya ve Rus siyaset çevrelerinde yankı bulmuştu. Hırvatistan'da da Neoslavist Harekete katılanlar olmuştur. 1908 Prag ve 1910 Sofya Kongreleri Neoslavistlerin toplandığı iki önemli kongredir. Bu kongrelerden sonra Neoslavist Hareket etkisini yitirmiştir. Neoslavistler, Avusturya-Macaristan'da yaşayan Slavlar arasında kültürel ve ekonomik işbirliğin geliştirilmesini amaçlamışlardı. Rus-Leh, Sırp-Bulgar ve Sırp-Hırvat sorunları nedeniyle siyasi konulara fazla değinilememiştir. 1908 Prag Kongresi için hazırlıklar yapmak amacıyla Neoslavistler, Saint-Petersburg'da hazırlık toplantıları yapmışlardır. Rusya Başbakanı Pjotr Stolipin de Neoslavistleri kabul etmiştir. 1908 Prag Neoslavist Kongresi'ne Hırvatistan'dan İvan Lorković, Stjepan Radić gibi politikacılar katılmıştır. Ayrıca Banovina Hırvatistan'ından Sırp politikacı Dušan Popović de kongreye katılanlar arasındaydı. Hırvat kamuoyunda Neoslavist Hareketin bir Panslavizm Hareketi olmaması gerektiği, Rusya'nın Slavları asimile etmeyi amaçlayan Panslavizm politikası yerine, Slavlarla birlikte dayanışma içinde olacağı bir politikayı benimsemesi gerektiği vurgulanmıştır. Stjepan Radić, 1908 Prag Kongresi'ne Rusların katılmasıyla, Rusların Çeklerin Slav dünyasında sahip olduğu önemi tanıdıklarını ve Ruslarla Polonyalıların bir araya gelebilmiş olması nedeniyle de kongrenin başarılı olduğunu düşünmekteydi. 7-10 Temmuz 1910'da Sofya'da ikinci Neoslavist Kongre toplanmıştır. Kongrede Slav Bankası'nın kurulması konusunda tartışmalar yaşanmıştır. 1908'de Bosna Hersek'in ilhakı nedeniyle Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında gerginleşen ilişkiler, Almanya'ya karşı Rusya'dan destek isteyen Avusturya Slavlarını güç durumda bırakmıştı.

asimile ederek yok etmeyi amaçladığını ve bu nedenle Ruslar dışında kalan diğer Slavların Fransızlarla birleşmeleri gerektiğini düşünen Radić, Rusya'nın Çin ve Hindistan'la işbirliği yapmasını önermektedir.¹⁰²

Çek tarihçi František Palacký'in formülleştiirdiği Austroslavizm programı temelde Çeklerin Frankfurt Parlamentosu yerine Viyana Parlamentosu'na temsilci göndermek istemelerine dayanıyordu. Bu aslında Batı ve Güney Slavların Frankfurtta dolayısıyla Drang Nach Osten'a karşı gelişleri, Viyana Sarayı'na ise bağlılık göstermeleri anlamına geliyordu. Austroslavistler federalist bir çerçevede düzenlenmiş monarşide iktidarın sadece Avusturya ve Macaristan arasında paylaşılmasını Slavların da iktidara ortak olmasını istiyorlardı.¹⁰³

Radić, Palacký'in Austroslavist programından etkilenecek, Habsburg Monarşisini 5 federe devletten oluşacak bir federasyon olarak düşündü. Avusturya ve Macaristan federe devletleriyle birlikte Çek, Galiçya ve Hırvat federe devletlerinin kurulmasını da istiyordu. Bu 5 federe devletten görüldüğü gibi 3 tanesi Slavdı. Radić, ayrıca Slovaklara Macaristan içinde sahip olacakları sınırlı bir otonomi önermekteydi. Hırvatistan federe devletine Bosna Hersek, Slovenya ve Vojvodina'yı dahil eden Radić, Slovenlere de kendi dillerini koruma hakkını vermişti. Radić'in programı konfederal bir programdır.¹⁰⁴ Onun önerisinde belirgin olan nokta, Hırvatistan devletinin adının kullanılmasına rağmen Hırvatistan'da yaşayanların Yugoslav olarak tanımlanmasıydı. Hırvatistan adına monarşinin konfederal bir biçimde düzenlenmesine Yugoslavlar karar vereceklerdi. Yugoslavlar, kendilerini monarşideki diğer Slavlardan farklılaştırarak, Yugoslav ulusu adına federe bir devlet talep ediyorlardı.

Radić, Slav ulusların ilerlemesi ve Alman tehlikesinden korunabilmesi için monarşinin Austroslavist çerçevede düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Radić'te Austroslavist etkiler dışında ayrıca Güney Slav dayanışması fikri de bulunmaktadır. Ancak Radić, Yugoslav dayanışmasını daha çok monarşi sınırları içinde düşünmüştür. Monarşinin yıkılması yönünde Yugoslavist bir talebi olmamıştır. Hırvatistan'da Sırların Hırvatlarla birlikte Macaristan'a karşı mücadele etmeleri ve Hırvatistan'ı

¹⁰² Boban, a.g.e., s. 97.

¹⁰³ Tihomir Cipek, *İdeja Hrvatske Države...*, s. 81.

¹⁰⁴ Boban, a.g.e., s. 97.

kendi vatanları olarak görmeleri gerektiğini belirtmiştir. Yugoslavlık düşüncesinde Sırların etkisinin daha fazla olacağını düşünen Radić, bu nedenle önce Sırlar ve Hırvatlar arasında bir yakınlaşmanın sağlanmasını ardından Slovenlerin ve Bulgarların bu yakınlaşmaya dahil edilmesini istiyordu. Bu noktada Radić'in özellikle Strossmayer ve Rački Yugoslavizminden etkilendiğini söylemek mümkündür. Ona göre Hırvatlar aynı ulusun Batı, Sırlar ise Doğu tarafını oluşturmaktadırlar. Radić, Hırvat ve Sırp birlikteliğini üniter bir anlamda değil, daha çok Almanlara ve Macarlara karşı yürütülecek ortak bir mücadele çerçevesinde düşünmekteydi. Austroslavist ve bu çerçevede Güney Slavlık düşüncesini benimseyen Radić, Hırvat devlet geleneği düşüncesinden de kopmamaktadır.

4.2. SVETOZAR PRIBIĆEVIĆ VE YUGOSLAVİZM

Hırvatistan Sırbi¹⁰⁵ Svetozar Pribićević, Hırvatistan'da Sırp politikasının etkili isimlerinden birisiydi. 1875'te Kostajnica'da doğan Pribićević, Zagreb Üniversitesi Matematik bölümünde öğrenciyken, siyasi faaliyetlere katılmıştır. 1890'larda etkili olmaya başlayan üniter Yugoslavizm düşüncesini benimseyen Pribićević, Yugoslav ulusçuluğunu benimseyenlerin önemli bir sembolüydü.¹⁰⁶

1895'te Zagreb'te Macaristan bayrağının yakılması olayına karışan gençlerden bazıları eğitimlerini sürdürmek için Prag'a gitmişlerdi. Diğerleri eğitimlerini ve siyasi faaliyetlerini Zagreb'te sürdürmüşlerdi. Dolayısıyla gençlerin siyasi faaliyetlerini sürdürdüğü, Prag ve Zagreb olmak üzere iki merkez oluşmuştu.¹⁰⁷ Prag'a giden gençler Stjepan Radić'in etrafında toplanarak; diğer Slav öğrencilerle ilişki kurmuşlardı. Ayrıca 1897'de "Hrvatska Misao" (Hırvat Düşüncesi) adında bir yayın organı da çıkarmışlardı. Onlar dışarıdan gelen baskılara karşı Hırvatların ve Sırların birlikte karşı koyabileceklerini düşünüyorlardı. Profesör Tomaš G. Masaryk'in Prag'taki öğrenciler üzerinde büyük bir etkisi vardı. Liberal burjuva düşüncesini benimseyen Masaryk, Çeklerin Alman baskısına karşı mücadele etmesi gerektiğini düşünüyordu. Zagreb'ten

¹⁰⁵ Dejan Jović, *Jugoslavija - država koja je odumrla*, Zagreb: Prometej, 2003, s. 158. Sırpça'da Sırbistan sınırları içinde yaşayan bir Sırp için *Srbijanc* sözcüğü kullanılırken, Sırbistan sınırları dışında yaşayan bir Sırp için de *Srb*in sözcüğü kullanılır. Hırvatistan Sırbi olarak belirttiğimiz Svetozar Pribićević Sırbistan sınırları dışında yaşadığı için *Srb*in olmaktadır.

¹⁰⁶ Hrvoje Matković, "Izbor i Uvodna Studija", *Svetozar Pribićević Izabrani Politički Spisi*, Zagreb: Golden Marketing, 2000, s. 9-10.

¹⁰⁷ Matković, a.g.e., s. 11.

Prag'a giden gençler bir taraftan Çek siyasi yaşamındaki gelişmeleri takip ederken, diğer taraftan da Masaryk'in derslerini dinliyorlardı. Prag çevresi adını verebileceğimiz bu grup, Hırvatistan'da yabancı yönetimlere karşı herkesin ortak bir mücadele etrafında bir araya gelmesini istiyordu. Zagreb'te kalan öğrenciler ise Svetozar Pribićević'in liderliğinde başka bir grup oluşturdular. Hırvatistan'daki Sırp ve Hırvat gençler bu grubun etrafında toplanarak; "Narodna Misao" (Ulusal Düşünce) adlı yayın organını çıkardılar. Bu gruba Pribićević'in yanı sıra İvan Lorković, Milan Kostić, Jovan Banjanin, Lav Mazzura gibi isimler de katılmıştı.

Prag çevresi, Hırvatlar ve Sırlar arasında dayanışma düşüncesini ön plana çıkarırken; Svetozar Pribićević'in başında bulunduğu Zagreb çevresi, Hırvatların ve Sırların ulusal birliğini vurgulamaktaydı. Pribićević, Sırların ve Hırvatların iki ayrı ulus olmadıklarını tek bir ulusu oluşturduklarını düşünmektedir.¹⁰⁸ Dolayısıyla Hırvat-Sırp, Sırp-Hırvat ya da Yugoslav Ulusu, kendi kaderine kendisi karar verecek ve siyasi mücadelesini sürdürecektir. Pribićević için önemli olan Yugoslav ulusunun kendi devletine kavuşmasıdır.

Ona göre Hırvatlar ve Sırlar aynı dili konuştukları için bu dile Sırp-Hırvat ya da Hırvat-Sırp dili adı verilmektedir. Dini farklılıklar ise ulusal farklılıkları oluşturamazdı; çünkü bir ulus farklı dinlere inanlardan da oluşabilirdi. Pribićević'e göre Sırların ve Hırvatların tarihlerinin farklı olması, birbirlerine düşmanlıklarından değil, geçmişte bir devlet kuramamalarından kaynaklanmaktaydı. Pribićević, Türk fetihleri sonucunda Sırp ve Bosna devletinin ortadan kalkması ve Hırvatistan'ın Macaristan'a dahil edilmesi sonucunda Hırvat soylularının kendi kralları olarak Ferdinand Habsburg'u seçmek zorunda kaldıklarını vurgulamıştır.

Pribićević siyasi faaliyetlerine Napredna Omladina (İlerlemeci Gençlik) çevresinde başlamıştı. Prag ve Zagreb çevresindeki gençler, 1900 yılında Viyana'da ortak bir yayın organı çıkarmışlardır. Stjepan Radić ve Svetozar Pribićević beraber çalışmışlardır. Pribićević, Obrenović hanedanının yönetiminde bulunduğu 1903'e kadar Sırbistan'ın izlediği Avusturya-Macaristan yanlısı politikadan rahatsız olmuş ve Sırbistan'ın dış politikasını eleştirmiştir. Hırvat muhalefетinin Hırvat devlet geleneği

¹⁰⁸ Matković, a.g.e., s. 12.

düşüncesinde ısrar etmesini de eleştiren Pribićević, Büyük Hırvatistan'ı kurma mücadelesini sürdüren Frankistlere karşı çıkmıştır. Onun için ulusal birlik ya da Hırvat-Sırp birliği önemlidir. Pribićević, Yugoslavların monarşi dışında birlikte kuracakları devlet düşüncesinin temsilcisi olmuştur.¹⁰⁹

4.3. FRANO SUPILO, ANTE TRUMBIĆ VE YUGOSLAVİZM

Dalmaçyalı politikacılar Frano Supilo ve Ante Trumbić, 1918'de Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'nın kuruluş sürecinde önemli rol oynamışlardır. 19. yy sonunda Hırvat Yugoslavist Narodna Stranka (Halk Partisi) ile Hırvat ulusçusu Stranka Prava (Haklar Partisi) birleşme yoluna gittiler. Dalmaçya'nın Banovina Hırvatistan'ı ile birleşmesine karşı çıkan otonomaşiler (otonomi yanlıları) ve Sırlar, bu dönemde Dalmaçya'da oldukça etkiliydiler.¹¹⁰ Hırvat Yugoslavistlerinin ve Hırvat ulusçularının amacının Hırvatistan'ın birliği olduğunu hatırlarsak; özellikle Hırvat Yugoslavizmi Hırvatistan'da yaşayan Sırların bu birleşmeyi kabul etmesini istiyordu.

Dalmaçya'daki Pravaşların önde gelen isimlerinden Frano Supilo, siyasi faaliyetlerine 1891'de Dubrovnik'te "Crvena Hrvatska" adlı gazeteyi çıkararak başladı. Gazetenin çıkarılmasında Strossmayer'in de desteği olmuştu.¹¹¹ Hırvatistan'ı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçaladığını düşünen Supilo, Hırvatistan'da yaşayan Sırların Hırvatlarla işbirliği içinde olmalarını istiyordu. Supilo, Hırvatların ve Sırların ortak mücadelesiyle Hırvatistan'ın birliğini kazanabileceğini düşünüyordu.¹¹²

¹⁰⁹ Matković, a.g.e., s. 11-18.

¹¹⁰ Petrinović, *Politička...*, s. 18-19.

¹¹¹ Marjan Diklić, "Supilova »Crvena Hrvatska« (1891-1899)", *Croatica Christiana Periodica*, No:28, 1991, s. 210-214. Dubrovnik'te 1890-1899 yılları arasında otonomi yanlıları belediye yönetimini ellerinde tutmuşlardı. Hırvat Yugoslavistleri ve Paravaşlar arasında işbirliği yapılması gerektiği düşüncesi güçlenmişti. Belediye yönetimini otonomaşilerin elinden geri almak için Paravaş Supilo, Yugoslavistlerin (Narodnjaklar) Dalmaçya'daki lideri Pero Čingrija ile görüştü. Görüşmede ortak bir yayın organının çıkarılması kararlaştırıldı. Bu yayın organının adı "Crvena Hrvatska" idi. Supilo bu yayın organının yönetimini üstlendi. 7 Şubat 1891'de Crvena Hrvatska'nın ilk sayı çıktı. 1899'da Supilo Dubrovnik'ten Rijeka'ya geçti. Rijeka'da da "Novi List" adlı yayın organını çıkardı. Supilo, Narodna Stranka'nın fikirlerinden de etkilenmişti. Dalmaçya ve Banovina arasındaki ayrılığın nedenini Avusturya-Macaristan olarak görmekteydi. Ona göre Sırların Dalmaçya'nın Banovina Hırvatistan'ı ile birleşmesine karşı çıkmaları ve İtalyanlarla işbirliği yapmaları Hırvatistan'ın birliğinde önemli bir engeldi.

¹¹² Livia Kardum, "Supilo i Hrvatsko-Srpski Odnosi", *Politička Misao*, Vol.33, No:2-3, 1996, s. 254-259. Supilo, Sırların Hırvat devlet geleneğini tanımaları gerektiğini ve Hırvat devletinde Hırvat vatandaşı olarak yaşamaları gerektiğini düşünüyordu. Ona göre Sırlarla ancak Hırvat devlet geleneğini tanıdıkları ve kabul ettikleri ölçüde işbirliği yapılması mümkün olabilirdi. İtalya'nın Dalmaçya'daki iredentist politikaları ve Sırların Hırvat devlet geleneğini tanınamaları Supilo'yu kaygılandırmaktaydı. Supilo'ya göre Almanlar ve Macarlar da Hırvatistan'ın birliği önünde engeldiler. Supilo, Monarşinin ikili yapısına karşı çıkarken Monarşinin federasyona dönüştürülmesi gerektiğini de düşünüyordu. "Crvena

Monarşi'nin ikili yapısına karşı çıkan Supilo, Alman "Drang Nach Osten" politikasının tehlikeli olduğunu vurguluyordu. Supilo, monarşide Hırvatistan, Dalmaçya, Slovenya ve Bosna Hersek'i kapsayan federe bir devlet kurulmasını da önermişti. Monarşi dışında kurulacak Yugoslavya'yı ise federal bir biçimde düşünen Supilo, 5 ayrı birimden oluşacak Yugoslavya Federal Birliği programı hazırlamıştı. Yugoslav Federal Birliği'nde Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna Hersek ve Karadağ için 5 ayrı parlamento ve hükümet öneren Supilo, ortak işlerin yürütüleceği bir parlamentonun da kurulması gerektiğini vurgulamıştır.¹¹³

Frano Supilo ile benzer düşüncelere sahip olan Ante Trumbić de Sırbistan'la birlikte kurulacak Yugoslav federal devletinden yanaydı.¹¹⁴ Supilo, Starčević'in etkisiyle monarşi karşıtlığı düşüncesine sahipken, Sırbistan ile Yugoslav birliği kurulması noktasında Strossmayer Yugoslavizminden etkilenmekteydi.

Hrvatska" adlı yayın organında Bosna Hersek'in Hırvatistan'a dahil edilmesi gerektiğini belirtmişti. Austroslavizm ve Strossmayer Yugoslavizminin etkisiyle Supilo, Hırvatistan, Dalmaçya, Slovenya ve Bosna Hersek'in federe bir devlet çatısı altında bir araya gelmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Narodnjaklar (Narodna Stranka taraftarları) ile Pravaşların birleşmesiyle birlikte Hırvatistan'ın birliğinin gerçekleşeceği düşünülüyordu. Bu çerçevede Hırvat devlet geleneğinin korunması gerekiyordu. Supilo, Ante Starčević'in fikirlerinden ve Napredna Omladina'nın liberalizminden etkilenmişti. Strossmayer'in de Supilo üzerinde etkisi bulunuyordu. Supilo'ya göre Almanlara karşı Macarların, Sırların, Hırvatların ve İtalyanların birleşmesi gerekiyordu. Dualist sisteme karşıdır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde monarşi içinde Zagreb'in merkez olacağı Yugoslav Federe Devleti'ni savunmuştu. Supilo, Balkan Savaşları'ndan sonra Sırbistan'ın etkili olmasıyla birlikte "Hırvat Sorunu"nun çözümünde Sırbistan'ın belirleyici olacağını düşünmeye başladı. Ona göre Güney Slavlar arasında Batı'da Hırvatistan Doğu'da Sırbistan ön plana çıkmalıydı. Sırbistan'ın daha fazla ön plana çıkmasıyla birlikte monarşide federe devlet konseptinden vazgeçildi. Supilo, Avusturya-Macaristan'ın yıkılması durumunda Hırvatistan topraklarının birkaç devlet arasında paylaştırılacağını düşünüyordu. Bu, Supilo'nun en büyük korkusuydu. Supilo, Sırbistan'la kurulacak Yugoslav devletinin yapısının nasıl olacağı ile ilgili düşüncelerini oluştururken, Sırbistan Başbakanı Nikola Pašić ile de gelecekteki Yugoslav devletinin siyasi yapısının nasıl olması gerektiği konusunda görüşmeler yapmıştır.

¹¹³ İvo Petrinović, "Supilov Federalizam", *Mogućnosti*, No:1-2, 1993, s. 172-173. Tüm ulusların eşit olacağı Federal Yugoslavya düşüncesi Supilo için önemliydi. Supilo'ya göre devlet işleri iki alana ayrılmalıydı. Federal işler ve otonom bölgesel işler alanı olmak üzere iki alan belirlenmeliydi. Federal işler alanına dışişleri, ekonomi, ticareti, ortak para, ordu girmeliydi. Otonom işler kapsamına ise okul, eğitim, yargı, din, tarım, yerel ticaret, ulaşım gibi alanlar dahil edilmeliydi. Yugoslav federasyonunda yüksek yasama organı tek bir parlamentoya ait olmalı ve bu parlamento federal işlerden sorumlu olmalıydı. Sırbistan, Hırvatistan, Bosna Hersek, Slovenya ve Karadağ'dan oluşan Yugoslav Federal Birliği'nde 5 ayrı yerel meclis ve hükümet düşünülmekteydi. Devletin adı Yugoslavya olmalıydı. Supilo, Makedonya'yı Sırbistan'a ait bir bölge olarak kabul edilmiştir. Otonom meclisler için yapılacak seçimlerde genel, eşit ve gizli oy ilkesi uygulanmalıydı. Ortak federal parlamento, seçim yoluyla ya da yerel meclislerden gelecek orantılı temsilci gelmesi yoluyla oluşturulabilirdi. Anayasa'nın çerçevesinin bu şekilde çizilmesi Supilo açısından önemliydi. Yugoslavya Federal Birliği'nde ancak bu anayasal çerçeve içinde Hırvatistan'ın egemenliği ve eşitliği garanti edilebilirdi.

¹¹⁴ Gordana Vlajčić, "Trumbićeva Konceptija Južnoslavenskog Interesa", *Naše Teme*, No:3-4, 1990, s. 954.

Yugoslavizm çerçevesinde Napredna Omladina'ya (İlerlemeci Gençlik) ve Sosyal Demokratların Yugoslavizm düşüncesine de bakmak gerekir.

Napredna Omladina (İlerici Gençlik) Masaryk'in pozitivist ilerlemeci düşüncesinden etkilenmiştir.¹¹⁵ Masaryk'in düşüncesinde ilerlemeye olan inanç belirgindir. Çeklerin Ortaçağ'daki devletlerini anlatan belgeleri pozitivist açıdan yorumlayan Masaryk, bu belgelerin sahte olduğunu ilan ederek, muhafazakar ulusçu düşünceye karşı çıkmıştır. Çeklerin geçmişte devlet kurdukları fikri onun için kabul edilebilir değildi. Napredna Omladina (İlerlemeci Gençlik) Masaryk'in bu düşüncesinden etkilenerek, Hırvat devlet geleneği düşüncesine karşı çıkmıştır. Napredna Omladina (İlerlemeci Gençlik), Çeklerin sayesinde Almanya'nın politikasının Slavlar için yarattığı tehlikenin farkına varmaya başlamıştı. Napredna Omladina'ya katılan Sırp ve Hırvat öğrenciler, Yugoslav ulusçuluğunu başlatarak üniter bir Yugoslav devletinin kurulmasını hedeflemişlerdi. Onlara göre, Hırvatların ve Sırpların Yugoslavlara dönüştürülmeleri gerekiyordu. Yugoslavlık düşüncesinin demokratikleşmesi ve laikleşmesi Napredna Omladina'yla (İlerlemeci Gençlik) gerçekleşti. Pozitivist bilimlerin Hırvatistan'da etkisini gösterdiği bu dönemde, Yugoslavizm Napredna Omladina ile hızla yayılmaya başlamıştı. Ulusal mücadelede geniş toplumsal sınıfların harekete geçirilmesi isteniyordu. Masaryk'in Prag'ta derslerini takip eden İlerlemeci Gençlik onun realist görüşlerinden etkilenerek, Yugoslav ulusçuluğunu başlatmışlardı. Franjo Rački'nin romantik etkiler taşıyan ve Hristiyanlık etkisindeki Yugoslavizm yorumundan İlerlemeci Gençliğin ilerici, realist, gelenek karşıtı Yugoslavizmine geçilmişti. Kültürel alanda Hırvat din adamlarının etkisinin sınırlandırılması da isteniyordu. Bu Yugoslavist çizgi 1918'de Sırp, Hırvat, Sloven Krallığı'nın kuruluşunu destekleyen bir çizgidir.¹¹⁶

Hırvatistan'da sosyalist düşünceler de yayılmış; 1894'de Hırvatistan ve Slavonya Sosyal Demokrat Partisi kurulmuştu. Hırvatistan'da sosyalist fikirlerin yayılmasını önlenmek isteyen burjuva partileri, sosyalizmin dışarıdan getirilen bir düşünce olduğunu ve bu nedenle de ulusal çıkarlara karşıt olduğunu belirtiyorlardı. Onlara göre Sosyalizmin enternasyonalist fikirleri ulusçuluğa tersti.

¹¹⁵ Ganza-Aras, "Stav T.G. Masaryka...", s. 202.

¹¹⁶ Ganza-Aras, "Stav T.G. Masaryka...", s. 200-201.

Hırvatistan'da Sosyalistler, tarihi Hırvat devlet geleneği düşüncesine karşı çıkarken, bu düşüncenin feodal dönemden kaldığını vurgulamaktaydılar. Sosyalistler, Hırvatistan'da ulusal sorunun çözümünün genel oy hakkının tanınmasıyla sağlanabileceğini düşünüyorlardı.¹¹⁷

Hırvatistan Sosyalistleri, Hırvat ve Sırp işçilerinin dayanışmasını gerekli görürken, işçilerin de kendi uluslarının mücadelelerine katkıda bulunabileceklerini düşünmekteydiler. Burjuvazinin yaşanan gerilimlerin sorumlusu olduğu ve kendi sınıfsal çıkarları nedeniyle gerilimi artırdığı düşünülüyordu. Sosyalistler tarafından Rački'nin Hırvatların ve Sırların iki isimli tek bir ulus oldukları düşüncesi kabul edilmişti. Hırvatistan Sosyalistlerinde Yugoslavların kültürel birliği düşüncesinin yanı sıra Balkan uluslarının federasyonu düşüncesi de etkiliydi. 1896'da Sloven Sosyalist Etbin Kristan, Güney Slavlar arasındaki dilsel farklılıkların birlik önünde bir engel

¹¹⁷ Mirjana Gross, "Socijalna Demokracija Prema Nacionalnom Pitanju u Hrvatskoj 1890-1902", *Historijski Zbornik*, No:1-4, 1956, s. 2-25. Sosyalistler, Hırvat devlet geleneği düşüncesine bağlanamazlardı; çünkü onlara göre bu düşünce anakronik bir düşüncedydi. Devlet geleneği düşüncesinin kabul görmemesinden sonra sosyalistler arasında Hırvatistan'ın birliği düşüncesinden vazgeçilip geçilmeyeceği tartışması da başlamıştı. Sosyalistler, ulusal sorunun sadece bir burjuva sorunu mu olduğunu ya da demokratik ulusal bir politikanın tüm toplumsal sınıfları kapsamasının mümkün olup olmadığını tartışmaktaydılar. "Sloboda" partinin yayın organıydı. 1896'da sosyalistler parti programlarına ulusal taleplerini soktular. Sosyalistlere göre genel oy hakkının tanınması ulusal sorunun çözümü için yeterliydi. 1890-1895 arası Hırvat-Sırp anlaşmazlığı en üst noktasındaydı. Khuen yönetimini destekleyen Sırp burjuvazisi, Hırvat burjuvazisi ile tartışma halindeydi. Sosyal Demokratlar, Hırvat ve Sırp işçilerin dayanışma içinde kendi uluslarının mücadelesine katkı yapabileceklerini düşünüyorlardı. Hırvat ve Sırp burjuvazisinin şovenizmine tepki olarak Yugoslav ulusunun birliği düşüncesi savunuluyordu. Yugoslavlar arasında kültürel birlik düşüncesi daha çok Sloven sosyalist Etbin Kristan tarafından savunulmuştur. Kristan, Güney Slavlar arasında dilsel farklılıkların birliğin önünde engel oluşturduğunu düşünüyor. Bu nedenle kültürel alanda entegrasyon gerekiyordu. Bu noktada Rački'nin iki isimli tek bir ulus düşüncesi de kabul edilmişti. Ayrıca Sosyalistler tarafından doğal hukuk temelinde Balkan Halklarının Federasyonu düşüncesi de destekleniyordu. Sosyalistler gibi Napredna Omladina da tarihi devlet geleneği düşüncesine karşıydı. Ayrıca Naprednjaklar (İlerlemeciler) Austromarksist programa sempatiyle bakmaktaydılar. Naprednjaklar ile Sosyalistler birbirlerine yaklaştılar. Bu noktada kültürel planı öne çıkarmalarından dolayı Hırvatistan Sosyal Demokratlarını Austromarksist programa yakın olduğu düşünülmektedir. Ancak Mirjana Gross'a göre Hırvatistan Sosyalistlerinin politikası Austromarksistlerden farklılaşmaktadır. Austromarksizm ulusal sorunu daha çok kültürel alanda bir sorun olarak görmekteydi. Okul ve dil konusu Slovenlerde daha çok kültürel bir sorundur. Bu nedenle Slovenya Sosyal Demokrasisi Austromarksizm açısından değerlendirilebilir. Hırvatistan'da ise durum farklıdır. 1861'de Banovina Hırvatistan'ında resmi dil olarak Yugoslav dili kabul edilmişti. 1868 Hırvatistan-Macaristan anlaşmasıyla, Hırvatistan özellikle kültürel alanda otonomi elde etmişti. Hırvatistan'ın bu alanda elde ettiği kazanımlar Slovenya'ya göre farklıydı. Gerçi Hırvatistan üzerinde Macar dilinin okullarda ve demiryollarında kullanılması konusunda baskılar bulunuyordu. Ancak monarşinin diğer bölgeleriyle karşılaştırıldığında dil ve okul konusunun Hırvatistan'da öncelikli bir sorun olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla Austromarksist bir nitelik bulunmamaktaydı. Hırvatistan'ın mücadelesi kültürel olarak ezilen ve kültürel otonomi elde etme amacıyla olan ulusun mücadelesi değildir. Hırvatistan'da Sosyalistler, Sırp ve Hırvat işçilerini biraya getirmeye çalışırken, Naprednjaklar da (İlerlemeci Gençlik) Sırp ve Hırvat burjuvazisini Yugoslavlık ideoloji etrafında bir araya getirmeye çalışıyorlardı.

olduğunu belirtmişti. Dil birliği onun için önemliydi. İlliristlerin entegrasyon düşüncesi Sosyalistler üzerinde etkili olmuştu.¹¹⁸

Napredna Omladina (İlerlemeci Gençlik) gibi Sosyalistler de devlet geleneği düşüncesine karşı çıkıyorlardı. Sosyalistler, Napredna Omladina'ya genç burjuvazi adını vermişlerdi. Masaryk'in öğrencileri olarak İlerlemeciler Enternasyonalizmin ulus karşıtı olduğunu düşünmüyorlardı. Masaryk, sermayenin, avukatların ve gazetecilerin enternasyonalist olduğunu kabul etmekte ve bunu doğal bulmaktaydı. Ayrıca Masaryk Sosyalist Enternasyonalizmin ulusal şovenizmler karşısında önemli bir güç olduğunu vurgulamakta ve bu nedenle Sosyalistleri ulus karşıtı olarak görmemektedir.¹¹⁹ İlerlemeci Gençlik, Sosyalistlerle işbirliği yapmıştır. Napredna Omladina için Sosyalistlerin desteği önemliydi.

Herkesin kendi Yugoslavizmini şekillendirdiği sırada 28 Haziran 1914'de Saraybosna'da Avusturya-Macaristan veliahtı suikaste uğradı.

¹¹⁸ Gross, "Socijalna Demokracija...", s. 11.

¹¹⁹ Gross, "Socijalna Demokracija...", s. 18.

5. SONUÇ

Hırvat Yugoslavizmi, Hırvatistan'daki Horvat, Slavon, Dalmaçyalı ve Sırp gibi bölgesel kimliklerin Yugoslav adı altında birleştirilmesini amaçlarken, Hırvatistan'ın ulusal entegrasyonunu sağlamayı da hedeflemişti. Bu nedenle Yugoslavizm düşüncesi, Hırvatistan'da aynı zamanda ulusçu bir ideolojiydi.

19. yy'da Habsburg Monarşi yönetimi altında Hırvatistan, siyasi olarak parçalanmış ve farklı bölgesel kimliklerin bulunduğu bir yerdi. İlizm Hareketi, kültürel çalışmalar yoluyla önce dilsel farklılıklar üzerine gitmeye ve herkesi ortak bir dil etrafında birleştirmeye çalıştı. Ortak dil olarak çoğunlukla konuşulan stokavca lehçesi seçilmişti. İliz hareketinin önderi Ljudevit Gaj, dil alanında çalışmalarını yaparken, Herder'in düşüncelerinden ve dönemin Slavist çalışmalardan etkilenmişti. Gaj'ın yapmaya çalıştığı şey Hırvatistan'ı İliz olarak tanımlayabilmektir. İliz adı altında yapılan tanımlamayla Horvat, Slavon, Dalmaçyalı ve Ortodoks / Sırp kimliklerin İliz adı altında birleştirilmesi hedefleniyordu. İlizizm düşüncesi, kültürel alanda yaptığı çalışmalarla İlizlerin kim olduğunu belirledikten sonra siyasi aşamaya geçmiş ve Habsburg Monarşisi'nde İliz ulusu adına federe bir devletin kurulmasını talep etmeye başlamıştır. İlizizm düşüncesi, Habsburg Monarşisi'nde yaşayan Slovenleri ve Vojvodina'daki Sırları da İliz adı altında bir araya getirmeyi amaçlamıştı. Hırvatistan'da İlizizm düşüncesi dışında ayrıca Hırvatistan'ın 1102'de Macarlarla 1527'de Habsburglarla yaptığı anlaşmalara dayanarak, Hırvat devletinin hiçbir zaman yitirilmediğini vurgulayan Kroatizm düşüncesi de bulunuyordu. Kroatizm düşüncesi, geçmişte bu sözleşmeleri yapan Hırvat soylularını Hırvat politik ulusu olarak görüyordu. Ancak Hırvatistan'ın tanımlanmasına Kroatizm üzerinden değil, İlizizm üzerinden gidilmişti. Bu noktada Kroatizm düşüncesiyle devam edilemedi; çünkü Hırvatistan'ın Hırvat kralları üzerinden herhangi bir siyasi talepte bulunması mümkün değildi. Kroatizm düşüncesinde, Hırvat ulusunun Hırvatistan adına Habsburglarla bir sözleşme imzaladığı düşüncesi henüz düşünülememişti. Hırvat ulusunun henüz düşünülemediği ve Hırvatistan'da yaşayanların sadece Hırvat / Horvat değil aynı zamanda Slavon, Dalmaçyalı ve Ortodoks / Sırp olduğu bir dönemde, Gaj'ın İlizleri tanımlama çabası İliz ulusu üzerinden siyasi bir talepte bulunulmasını sağlamıştır.

Habsburg Monarşisi'nde yaşayan İlrilerin federe bir devlet çatısı altında birleşmesini hedefleyen İlr ulusçuluğu bu şekilde başlayabilmişti. Bu İlirizmin aynı zamanda Güney Slavların birliği anlamına gelen Yugoslavizm olarak düşünölmeye başlanmasını da sağlamıştır.

İlirizmin Yugoslavizme dönüştüğü dönemde, iki Katolik din adamı Strossmayer ve Rački'nin düşünceleri ön plana çıkmıştır. Onlar, Hristiyan Kiliselerinin birleşmesi gerektiğini savunurken, Katolik Hırvatları ve Ortodoks Sırları tek bir kilise altında birleştirerek, Yugoslav ulusunun aynı dine inanan insanlardan meydana gelmesini istiyorlardı. Strossmayer ve Rački, Yugoslav Bilimler ve Sanatlar Akademisi'nin kurulmasına katkıda bulunarak, Yugoslavları Hırvat-Sırp dilinin stokavca lehçesini konuşanlar olarak tanımlamaya devam ettiler. Kültürel alanda Yugoslav ulusu tanımlanmaya çalışılırken; siyasi alanda da Habsburg Monarşisi'nin federasyona dönüştürölmesi ve federasyon içinde Yugoslavların federe bir devlete sahip olması isteniyordu. Hırvat Yugoslavistleri, Habsburg Monarşisinin Yugoslavların varlığı için gerekli olduğunu düşünüyordı. Onlara göre, Alman asimilasyonu Yugoslavlar için tehlikeydi. Bu noktada ön plana çıkan Austroslavizm düşüncesi, Habsburg Monarşisi'nde çoğunlukta olan Slavların, Alman "Drang Nach Osten" politikasına karşı direnebilmelerini de sağlıyordu. Bu çalışmada sıklıkla Austroslavizm etkisindeki Yugoslavizm düşüncesinden bahsedildi. Austroslavizmin siyasi programı Habsburg Monarşisi'nin federasyona dönüştürölmesi üzerine kurulmuştu. Austroslavizm programı belirlenirken, dönemin Slavistleri kültürel alanda yaptıkları çalışmalarla Slavların kim olduğunu tanımlamışlar ve Slav dayanışmasının gerekli olduğunu vurgulamışlardı. Austroslavizm daha sonra siyasi bir nitelik kazanarak Habsburg Monarşisi'nin federasyona dönüştürölmesini talep etmiştir. Austroslavizmin siyasi anlamda önerdiği federasyon talebini Yugoslavistler monarşi içinde Yugoslavlar adına istemişlerdir. Dolayısıyla Yugoslavistler federasyon içinde kurulacak federe devletlerden birine Yugoslavların sahip olmasını istiyorlardı. Bu noktada Yugoslavların diğer Slavlardan farklılaştırılması ve Yugoslavlar adına federe bir devletin kurulmasının istenmesi, Yugoslavizm düşüncesinin ulusçu bir düşünce olduğunu göstermekteydi. Hırvat Yugoslavizmi düşüncesi, Hırvatistan'da yaşayan Sırları da Yugoslav olarak tanımlarken, Hırvatistan'ın entegrasyonunu sağlamayı amaçlıyordu.

20. yy başında Habsburg Monarşisi'nin yıkılma ihtimalinin belirmesiyle; kendini Habsburg Monarşisi sınırları içinde federe Yugoslav devletinin kurulması fikrine yoğunlaştırmış olan Hırvat Yugoslavizmi, Sırbistan ile birlikte Yugoslavya'nın kurulabileceğini düşünmeye başladı. Almanya'nın "Drang Nach Osten" politikasının Yugoslavlar için yarattığı tehlikeye karşı Habsburg Monarşisi'nin koruyucu bir kalkan olması düşüncesi üzerine kurulmuş olan politika, Habsburg Monarşisi'nin yıkılabileceği ihtimali üzerine değişmeye başlamıştı. Ancak Sırbistan ile kurulacak Yugoslav devletinin yapısının nasıl olması gerektiği de düşünölmek zorundaydı. Hırvat Yugoslavistleri, Yugoslavya'nın bir federasyon olmasını istiyorlardı. Frano Supilo, Hırvatistan'ın Sırbistan ile kuracağı birliğin Yugoslavya Federal Birliğı olmasını istiyordu. Yugoslavya'da siyasi iktidarın nasıl bölüneceğı tartışmalı bir konuydu. Sırların ve Hırvatların aynı etnik kökenden geldiğı ve aynı dili konuştuğı kabul edilmekteydi. Bunun kabul edilebilmesi için uzun bir dönem boyunca çalışmalar yapılmıştı. Hırvatistan'da önce İliristler ardından Strossmayer ve Rački, Yugoslavları nasıl tanımladıklarını kendi düşünceleriyle ve yaptıkları çalışmalarla göstermişlerdi. Dolayısıyla Hırvatların ve Sırların Yugoslavya'da birleşmeleri bu açıdan sorun oluşturmuyordu. Sorun ya da tartışma yaratan nokta, kurulacak Yugoslavya'da siyasi iktidarın Hırvatlar ve Sırlar arasında nasıl bölüneceğı sorunuydu.

Monarşinin varlığını sürdürmesinin Yugoslavlar için gerekli olduğunu düşönen ve Habsburg Monarşisi sınırları içinde Yugoslavya'nın kurulmasını savunan Stjepan Radić gibi politikacıların düşönceleri 20. yy başında da etkili olmaya devam etti. Austroslavizmin siyasi programından etkilenmiş olan Stjepan Radić, konfederasyona dönüştürölecek Habsburg Monarşisi'nde Çek, Hırvat ve Galiçya federe devletlerinin kurulması gerektiğini düşünüyordu. Radić, Hırvat federe devletine Slovenya, Vojvodina ve Bosna Hersek'in de dahil olmasını isteyerek, Hırvat devleti içinde Yugoslavların birliğini düşündü. Diğer taraftan Hırvatistan Sırbı Svetozar Pribićević, üniter Yugoslavizm düşöncesini savunmuştu. Pribićević, Yugoslav ulusunun Yugoslav devletini kurması gerektiğini düşünüyordu.

Hırvat Yugoslavizmini anlattığımız bu çalışmada, 1918'de kurulan Sırp, Hırvat, Sloven Krallığının kurulma sürecine Hırvatistan üzerinden meşruiyet tanınıp tanınmadığını göstermeye çalıştık. Çalışmanın sonunda, Hırvatistan'da Yugoslavizm düşöncesinin ortaya çıkışı ve gelişimi düşünöldüğönde, 1918 yılında Yugoslavya'nın

kurulmasının Hırvatistan'da bir meşruiyete sahip olduğu söylenebilir. Hırvat Yugoslavizmi, kendi yapısı ve özellikleriyle bunu sağladı. Diğer taraftan Yugoslavya'nın Hırvat-Sırp anlaşmasına dayalı olduğunu söylediğimizde, Sırpların Yugoslavya hakkındaki düşüncelerini de bilmek gerekiyor. Bu noktada bu çalışmanın eksikliği Sırbistan'da Yugoslavizm düşüncesinin ne olduğunu anlatmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu çalışmanın amacı Hırvat Yugoslavizmi düşüncesini anlatmaktır. Bu nedenle Sırbistan'da Yugoslavizm düşüncesi başka çalışmaların konusu olabilir.

Hırvat Yugoslavizminin en önemli hedefi, Hırvatistan'ın entegrasyonunu ve birliğini sağlamaktır. Bu nedenle Hırvat Yugoslavistler, Habsburg Monarşisi içinde Hırvatistan'ın birliğini Yugoslavizm düşüncesiyle sağlamaya çalışırken, aynı zamanda Habsburg Monarşisi'nde yaşayan diğer Yugoslavlarla birlikte federe bir devlete sahip olmayı talep etmişlerdi. Hırvat Yugoslavistleri, Hırvatistan'ın kendi birliğini sağlayabilmek için yeteri kadar güçlü olmadığının farkındaydılar. Yugoslavizm düşüncesi, Hırvatların diğer Güney Slavlarla dayanışma içinde olarak, Hırvatistan'ın bütünlüğünü sağlamalarına olanak tanımaktaydı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Habsburg Monarşisinin yıkılacağına anlaşıldığından sonra Hırvat Yugoslavistleri, Hırvatistan'ın birliğinin Sırbistan ile kurulacak Yugoslav devletinde sağlanabileceği üzerinde durmaya başladılar. Sırbistan ile kurulacak Yugoslavya'da da Hırvat Yugoslavistleri için önemli olan Hırvatistan'ın birliğinin sağlanmasıydı. 1918'de kurulan Yugoslavya, Hırvatistan'ın birliğini ve entegrasyonunu sağlamasına yardımcı oldu. Bu nedenle Yugoslavya'nın kurulması Hırvatistan'da meşruiyete sahipti.

KAYNAKÇA

Agičić, Damir. "İzmeđu Hrvatskoga i Slavenskog İdentiteta. Odjeci Neoslavističkih Kongresa u Hrvatskoj Javnosti", **Dijalog Povjesničara - İstoričara** 7, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 107-126.

Aras-Ganza, Tereza. "Zadarska Rezolucija (1905.) i İdejno-Politička Strujanja u Vezi s Krizom Dualizma", **Zadarska Smotra**, No:1-3, 1997, s. 39-58.

Aras-Ganza, Tereza. "Stav T. G. Masaryka Prema Hrvatskom i Jugoslavenskom Pitanju Od Kraja 19. Stoljeća Do 1918.", **Radovi**, Vol. 34, No:21, 1995, s. 199-219.

Artuković, Mato. **İdeologija Srpsko-Hrvatskih Sporova Srbobran 1894-1902**, Zagreb: Naprijed, 1991.

Banac, İvo. **Nacionalno Pitanje u Jugoslaviji**, Çev: Josip Šentija, Zagreb: Durieux, 1995.

Boban, Branka. **Demokratski Nacionalizam Stjepana Radića**, Zagreb: Zavod za Hrvatsku Povijest, 1998.

Cipek, Tihomir. "Pojam Države i Nacije u Političkoj Misli Stjepana Radića", **Politička Misao**, Vol. XXIX, No:3, 1992. s. 130-141.

Cipek, Tihomir. "The Croats and Yugoslavism", **Yugoslavism Histories of a Failed İdea 1918-1992**, Ed. Dejan Djokić, London: Hurst and Company, 2003.

Cipek, Tihomir. "Oblikovanje Hrvatskog Nacionalnog İdentiteta. Primordijalni İdentitetski Kôd u Ranoj Hrvatskoj Političkoj Misli", **Dijalog Povjesničara - İstoričara** 4, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 59-75.

Cipek, Tihomir. **İdeja Hrvatske Države u Političkoj Misli Stjepana Radića**, Zagreb: Alinea, 2001.

Čepulo, Dalibor. "Ivan Mažuranić: Liberalne Reforme Hrvatskog Sabora 1873.-1880. i Srpska Elita u Hrvatskoj", **Dijalog Povjesničara - Istoričara 5**, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 269-285.

Čornej Peter, Pokorný Jiří. **A Brief History of Czech Lands to 2000**, Čev: Anna Bryson, Prague: Praha Press, 2000.

Diklić, Marjan. "Supilova »Crvena Hrvatska« (1891-1899)", **Croatica Christiana Periodica**, No:28, 1991, s. 210-216.

Džoić, Dragomir. "Austroslavizam, Federalizam, Jugoslavizam Biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Narodne Stranke", **Pravni Vjesnik**, No:3-4, 1999, s. 401-417.

Engelsfeld, Neda. "Riječka Rezolucija i Hrvatska Pučka Seljačka Stranka", **Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta u Rijeci**, No:1, 2001, s. 329-340.

Goldstein, Ivo. **Hrvatska Povijest**, Zagreb: Novi Liber, 2003.

Gross, Mirjana. "Nacionalno – Integracijske Ideologije u Hrvata Od Kraja Ilirizma Do Stvaranja Jugoslavije", **Društveni Razvoj u Hrvatskoj od 16. do Početka 20. Stoljeća**, Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber, 1981.

Gross, Mirjana. "Starčević i Kvaternik – Spoznaje i Nadahnuća", **Politička Misao**, No:1, 2000, s. 3-23.

Gross, Mirjana. "Socijalna Demokracija Prema Nacionalnom Pitanju u Hrvatskoj 1890-1902", **Historijski Zbornik**, No:1-4, 1956, s. 1-29.

Gross, Mirjana. **İzvorno Pravaštvo**, Zagreb: Golden Marketing, 2000.

Gross, Mirjana. **Vijek i Djelovanje Franje Račkoga**, Zagreb: Novi Liber, 2004.

Gross, Mirjana. "Liberalizam i Klerikalizam u Hrvatskoj Povijesti (19. i Početak 20. Stoljeća)", **Naše Teme**, No:6-7, 1987, s. 846-858.

Horvat, Josip. **Politička Povijest Hrvatske**, 2.bs., Zagreb: August Cesarec, 1990.

Hoško, Emanuel Franjo. "Liberalni Katolicizam Kao Sastojnica Ideologije Ilirizma", **Croatia Christiana Periodica**, No:28, 1991, s. 43-54.

İlešić, Fran. "O Postanku İzraza »Jugoslovenski«", **Prilozi za Književnost, Jezik, İstoriju i Folklor**, No:1-2, 1929, s. 145-164.

Jović, Dejan. **Jugoslavija - država koja je odumrla**, Zagreb: Prometej, 2003.

Kadić, Ante. "Strossmayer i Bugari", **Hrvatska Revija**, No:4, 1970, s. 1-16.

Kandare, Boris. "Hrvatsko Državno Pravo u Konceptijama Ante Starčevića", Der: Slavko Mihalić, **Forum**, No:5-6, Svibanj-Lipanj 1996, s. 473-476.

Košćak, Vladimir. "Uloga Prosvjete i Kulture u Javnoj Djelatnosti Josipa Jurja Strossmayera", **Dubrovnik**, No:1-2, 1990, s. 37-57.

Kardum, Livia. "Supilo i Hrvatsko-Srpski Odnosi", **Politička Misao**, Vol. 33, No:2-3, 1996, s. 254-280.

Korunić, Petar. "Jugoslavenska Ideologija u Hrvatskoj i Slovenskoj Nacionalnoj Politici i Hrvatsko-Slovenski Odnosi (1835-1874)", **Zgodovinski Časopis**, No:37, 1983, s. 213-233.

Krestić, Vasilije. **Srpsko-Hrvatski Odnosi i Jugoslavenska Ideja u Drugoj Polovini XIX. Veka**, Beograd: Nova Knjiga, 1988.

Lisac, Josip. **Hrvatski Govori Filolozi Pisci**, Zagreb: Matica Hrvatska, 1999.

Markus, Tomislav. "Franjo Rački o Jugoslavenskoj Akademiji Znanosti i Umjetnosti, **Časopis za Suvremenu Povijest**, No:2, 1995, s. 269-283.

Mataušić, Juraj Mirko. "Odnos Katoličke Crkve Prema Novijim Idejnim Strujanjima u Hrvatskim Zemljama 1848-1900", **Bogoslovska Smotra**, No:1-2, 1985, s. 196-215.

Matković, Hrvoje. **Povijest Jugoslavije**, Zagreb: Naklada P.I.P Pavičić, 1998.

Matković, Hrvoje. "Izbor i Uvodna Studija", **Svetozar Pribićević Izabrani Politički Spisi**, Zagreb: Golden Marketing, 2000.

Očak, Ivan. **Hrvatsko-Ruske Veze**, Zagreb: Hrvatska Sveučilišna Naklada, 1993.

Özkırmı, Umut. **Milliyetçilik Kuramları**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.

Pavličević, Dragutin. **Povijest Hrvatske**, Zagreb: Naklada P.I.P Pavičić, 2002.

Petrinović, Ivo. "Supilov Federalizam", **Mogućnosti**, No:1-2, 1993, s. 170-173.

Petrinović, Ivo. **Politička Misao Frana Supila**, Split: Književni Krug, 1988.

Rumenjak, Natalija. "Srpska Pravoslavna Crkva i Srbi u Banskoj Hrvatskoj Potkraj 19. Stoljeća: Prozopografska Perspektiva", **Dijalog Povjesničara - Istoričara** 4, Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung, 2001, s. 413-431.

Rumenjak, Natalija. "Nacionalna Ideologija Listova *Obzor* i *Srbobran* (1901.-1902. godine)", **Povijesni Prilozi**, No:14, 1995, s. 209-257.

Rusinow, Dennison. "The Yugoslav Idea Before Yugoslavia", **Yugoslavism Histories of a Failed Idea 1918-1992**, Ed. Dejan Djokić, London: Hurst and Company, 2003.

Stančić, Nikša. "»Naš Narod« Ljudevita Gaja iz 1835. Godine", **Radovi**, Vol.23, 1990, s. 53-80.

Stančić, Nikša. "Što Su Sve Povjesničari Izmislili", **Časopis za Suvremenu Povijest**, No:2-3, 1993, s. 247-260.

Stančić, Nikša. "Hrvatska Nacija i Hrvatski Nacionalizam u 19. i 20. Stoljeću", **Vjesnik Hrvatske Akademije Znanosti i Umjetnosti**, No:1-3, 1997, s. 81-101.

Šidak, Jaroslav. "Ilirski Pokret", **Društveni Razvoj u Hrvatskoj od 16. do Početka 20. Stoljeća**, Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber, 1981.

Šidak, Jaroslav. "Jugoslavenska Ideja u Hrvatskoj Politici do Prvog Svjetskog Rata", **Studije iz Hrvatske Povijesti XIX. Stoljeća**, Zagreb: Institut za Hrvatsku Povijest, 1973.

Šidak, Jaroslav. "Hrvatsko Pitanje u Habsburškoj Monarhiji", **Studije iz Hrvatske Povijesti XIX. Stoljeća**, Zagreb: Institut za Hrvatsku Povijest, 1973.

Šidak, Jaroslav. "Hrvatski Narodni Preporod – Ideje Problemi", **Studije iz Hrvatske Povijesti XIX. Stoljeća**, Zagreb: Institut za Hrvatsku Povijest, 1973.

Šišić, Ferdo. **Povijest Hrvata - II**, Split: Slobodna Dalmacija, 2004.

Švoger, Vlasta. "Recepcija Herdera u Hrvatskome Narodnom Preporodu na Temelju Danice Ilirske", **Časopis za Suvremenu Povijest**, No: 3, 1998, s. 455-478.

Taylor, Percivale John Alan. **Habsburška Monarhija (1809-1918)**, Čev: Omer Lakomica, Zagreb: Znanje, 1990.

Vlajčić, Gordana. "Trumbićeva Koncepcija Južnoslavenskog Interesa", **Naše Teme**, No:3-4, 1990, s. 949-955.

Žurek, Piotr. "Josip Juraj Strossmayer Prema Poljskoj i Poljacima: Iz Povijesti Hrvatsko-Poljskih Veza u XIX. Stoljeću", **Časopis za Suvremenu Povijest**, No:3, 1998, s. 479-506.